

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro dějiny umění

Karel Hudeček

**Architektura přelomu pozdního historismu a secese
na příkladu díla čelákovického stavitele
Konstantina Saxe**

**Architecture between the late historicism and Art Nouveau, as an example of the work of
builder Konstantin Sax in Čelákovice**

Bakalářská práce

Praha 2015

Vedoucí práce: Ing. Petr Macek, PhD.

Za rady, návody a konzultace v průběhu času děkuji vedoucímu práce Ing. Petru Mackovi, PhD. Za neobyčejnou ochotu, s níž napomáhali se zpřístupněním archivních složek pak děkuji: kolektivu pracovníků Odboru výstavby při Městském úřadě v Čelákovících pod vedením Ing. Ilony Luštinové, kolektivu archivářů SOKA Praha-východ v Přemyšlení pod vedením Mgr. Romana Kolka, Jaroslavu Pejšovi ze Státního okresního archivu Kolín, Mgr. Martinu Dolejskému z Městského muzea v Čelákovících a v neposlední řadě PhDr. Jaroslavu Špačkovi z Čelákovic, bez jejichž pomoci by nebylo možno práci vytvořit.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla užita k získání jiného vysokoškolského titulu.

V Praze dne 11. 8. 2015

Abstrakt

Předkládaná práce pojednává o osobnosti a tvorbě stavitele Konstantina Saxe (1874-1927), činného v první čtvrtině 20. století v Čelákovících. Po úvodu následuje kapitola, jejímž cílem je přesnější vymezení jednotlivých životních období, která utvářela Saxův tvůrčí profil a dosud nebyla náležitě zpracována. Následující část v krátkém souhrnu seznamuje s urbanistickým vývojem Čelákovice a přibližuje možnosti, které se tehdy stavitelovi ve městě nabízely. Čtvrtou kapitolu tvoří katalog dosud připisovaných Saxových prací, vycházející z dílčích zmínek v literatuře a především z archivního průzkumu. Jeho součástí jsou jak uskutečněné a dosud zachované stavby, tak i jedna nerealizovaná, přesto však pro Saxův tvůrčí profil významná stavba. Cílem závěrečné kapitoly je vymezení Saxova tvůrčího přínosu.

Klíčová slova: Konstantin Sax, architektura, novobaroko, Čelákovice, Lázně Toušeň

Abstract

The present work deals with the personality and the creation of architect Konstantin Sax (1874-1927), active in the first quarter of the 20th century in Čelákovice and its surroundings. After an introduction followed by a chapter aimed at more precise definition of individual life periods that shaped Sax's creative profile and has not been properly processed. The following section, in a short summary, introduces urban development in Čelákovice and approaches the options that the architect have had in the city. The fourth chapter is a catalog of still credited Sax's work, based on partial references in literature, and especially coming from an archival research. It includes both realized and yet preserved building, as well as one unrealized, yet for Sax's creative profile significant building. The final chapter defines Sax's creative contribution.

Keywords: Konstantin Sax, architecture, neobarock, Čelákovice, Lázně Toušeň

Obsah

1. Úvod - vymezení tématu	7
2. Život stavitele	11
2. 1. Mládí a léta v Kolíně	11
2. 2. Čelákovice	17
3. Urbanistický vývoj Čelákovic – předpoklady stavební činnosti v Saxově době	20
4. Katalog díla Konstantina Saxe	23
4. 1 Měšťanská škola chlapecká	24
4. 1. 1. Od počátků k výslednému návrhu	24
4. 1. 2. Výstavba	34
4. 1. 3. Popis budovy	36
4. 1. 4. Umělecké pojetí	38
4. 2 Radnice	42
4. 2. 1. Výběr projektu	42
4. 2. 2. Popis budovy	47
4. 2. 3. Místo čelákovické radnice v kontextu současných radnic	49
4. 3. Vila Dorothey Lunzer von Lindhausen	54
4. 3. 1. Cesta k realizaci	54
4. 3. 2. Popis budovy	58
4. 3. 3. Umělecké zařazení	59
4. 4. Vlastní dům č. p. 343	62
4. 4. 1. Před započítím výstavby	62
4. 4. 2. Popis stavby	63
4. 4. 3. Umělecká východiska	64

Ostatní stavby

4. 5. Dům č. p. 108	67
4. 6. Dům č. p. 363	70
4.7. Dům č. p. 385	71
4. 8. Lázeňský dům Výsluní s kolonádou v Lázních Toušeni	72

Archivně nepodložené stavby

4. 9. Dům č. p. 33 v Lázních Toušeni	74
--	----

Nerealizované stavby

4. 10 Sokolovna	75
-----------------------	----

5. Závěr	79
----------------	----

6. Přehledová tabulka staveb uvedených v katalogu	83
---	----

7. Seznam použitých pramenů a literatury	84
--	----

8. Seznam obrazových příloh	87
-----------------------------------	----

9. Obrazová příloha	89
---------------------------	----

1. Úvod – vymezení tématu

Počátky všech snah o přiblížení tvorby méně známých architektů a stavitelů by mělo provázet vědomí limitů takové práce. Je-li navíc předmětem soustředěného zájmu stavitel působící na malém městě, je více než žádoucí, aby architektonický materiál, na nějž bude upřena pozornost, splňoval několik základních kritérií. Doposud určený soubor děl stavitele Konstantina Saxe, působícího v první čtvrtině 20. století v Čelákovcích a blízkém okolí, může posloužit jako vhodný příklad.

Přívlastek „architekt z malého města“, vcelku vystihující podstatu Saxova sociálního zařazení, nabádá zároveň k přesnějšimu vymezení tohoto pojmu, přičemž je vhodné poohlédnout se po tehdejší i o málo starší architektonické scéně v Čechách.¹ Nabízí se např. otázka, jestli lze za maloměstského architekta považovat třeba Františka Schmoranze st., po významnou část života pevně svázaného s Chrudimí, nebo tvůrce fantaskních architektur Frize Hühnla, který vtiskl pečeť své originality dnes téměř zaniklé zástavbě severočeských Trnovan. Díla obou tvůrců čestně ob stojí při souhrnném hodnocení epoch, v nichž působili, podávají však zprávu o potenciálu jiného prostředí, než nás zajímá.

Čelákovice počátku 20. století nebyly ani sídlem politického okresu, honosícím se náležitě reprezentativními budovami soudů, záložen a úřadů, ani kypící obcí, jíž absence městského statutu nikterak nesnižovala sebevědomí a stavební potenci. Byly venkovským městečkem s teprve vznikající průmyslovou základnou, městečkem, které bychom mohli z hlediska možností uplatnění pro architektury zařadit do jakési třetí linie. V první by se ocitly Praha, Brno, Liberec, Plzeň či Ústí nad Labem, v druhé většina sídel politických okresů (s výjimkou měst jako např. Kaplice), do třetí by náležela města a městečka stojící dosud stranou

---

¹ Z bohaté literatury zabývající se českou architekturou přelomu 19. a 20. století souhrnně např. Mojmír HORYNA: *Architektura přísného a pozdního historismu*, in: *Dějiny českého výtvarného umění (III/2)*, Praha 1998, 133-202 (k pozdnímu historismu zvláště 185-196), Rostislav ŠVÁCHA: *Od moderny k funkcionalismu*, Praha 1985, Marie BENEŠOVÁ: *Česká architektura v proměnách dvou století*, Praha 1984 (zvláště 180 a n.), Taťána PETRASOVÁ: *Neobaroko, secese (1884-1918)*, in: *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Architektura*, Praha-Litomyšl 2009, 597-623, ze starší vrstvy prací je třeba zmínit především Zdeněk WIRTH / Antonín MATĚJČEK: *Česká architektura 1800-1920*, Praha 1922 (především 50-90)

intenzivnější stavební činnosti². Jak bude vylíčeno v následujících řádcích, právě počátek průmyslového rozvoje Čelákovic se kryje s počátkem Saxova tamního působení.

Proč ale stavitel Sax? Je oprávněné věnovat energii skládání (značně neúplného) životopisu pozapomenutého tvůrce, doplňovat soubor pěti dosud známých realizací dalšími stavbami a rozebírat okolnosti jejich vzniku?

Tato otázka může být zodpovězena kladně pouze v případě, že alespoň jedna ze zkoumaných staveb v některém ohledu překračuje rámec místní stavební produkce. Následující výklad se pokouší dokázat, že za takovou stavbu lze považovat čelákovickou radnici, završující určitý, po staletí se vyvíjející stavební typ. Existence takového úkolu, svěřeného místní tvůrčí síle, již sama o sobě ozvláštňuje postavení Konstantina Saxe mezi soudobými čelákovickými staviteli. Tato situace si zaslouhuje prohloubené poznání při vědomí, že jeho rukopis nacházíme i u řady dalších architektur, z nichž některé patří k nejnáročnějším městským podnikům moderní doby. Ty ostatní, uskutečněné z vůle soukromých stavebníků, náleží jednoznačně k předním soukromým stavbám ve městě, jehož zástavbu postihly dezurbanizační počiny minulého režimu zvláště ničivě.

Bližší seznámení se s odkazem zde usazených stavitelů může vést když ne k přehodnocení, tak alespoň k doplnění obrazu tvůrčích snah v námi sledovaném místě. Poohlédneme-li se po stavbách v nedalekém okolí, které byly v posledních desetiletích po právu vytrženy ze zapomnění a zasazeny do vývojových souvislostí naší architektury, shledáme, že je spojuje jedna nikterak překvapivá skutečnost. Téměř bez výjimky se jedná o importy navržené většinou pražskými tvůrci. Soustředíme-li se například na realizace soukromých vil z prvních desetiletí dvacátého století, vystane před námi oblast středního Polabí jako kraj, jehož tvářnost v průběhu let ovlivnili přední architekti pozoruhodným způsobem. Secesní vily v Poděbradech od Josefa Fanty, Bauerova vila v Libodřicích navržená Josefem Gočárem, nedávno oceněný dům továrníka Beniese v Litoli z dílny Emila Králíčka³ a v neposlední řadě Volmanova vila v samotných Čelákovících od dvojice Štursa-Janů, dostavěná v posledních měsících samostatné československé republiky, tyto všechny budovy jsou sebevědomými výkony přesahujícími místní rámec. Spíše než o jeho tvůrčím ovzduší však vypovídají o individualitách jejich stavebníků, kteří, ať zásluhou přátelských vazeb s nejprogresivnějšími architekty nebo vlivem jiných okolností, podnítili vznik jedinečného díla.

---

² O správní organizaci českých zemí v námi sledované době souhrnně viz: Jan JANÁK: Období rakouské monarchie po roce 1848, in: Dějiny správy v českých zemích, Praha 2005, 239-327

³ O Emilu Králíčkově viz: Zdeněk LUKEŠ: Emil Králíček-zapomenutý mistr secese a kubismu, Praha 2005

Stavby, které jejich zásluhou vznikly, často vynikají o to více, oč současná zástavba v jejich blízkém okolí setrvává pod vlivem tradičních půdorysných a formálních řešení. I mezi ní je ale možno často nalézt soubory prozrazující určitý jednotný výtvarný názor nebo alespoň přítomnost určitého typického formálního znaku, který prozrazuje osobitý rukopis místního tvůrce.

Jak již bylo výše naznačeno, i takový soubor může rozhojnit naše poznání tehdejší stavební praxe a podat svědectví o invenci venkovských stavitelů. I takový přístup má pochopitelně své meze; spíše zájem sociologů či badatelů v oblasti hospodářských dějin můžou v budoucnosti přitahovat čtvrti těch nejskromnějších, téměř veškerého uměleckého výrazu zbavených typových domků, hojně vznikající v námi sledované době i později. Skutečnost, že stavitel Konstantin Sax realizoval za svůj život několik předních úkolů, které mu prostředí, v němž žil nabízelo, a že se těchto úkolů zhostil se ctí, je základním předpokladem, na němž lze před započítím samotného zkoumání jeho díla stavět.

I přes nevelkou pozornost, která byla v minulosti věnována Konstantinu Saxovi v místopisné literatuře (o odborné nemluvě) je následující text zacílen na jeho osobnost a tvorbu. Cílem práce není podat souhrnný obraz stavební produkce ve městě v široce vymezeném období, jak to činí odlišně koncipované, často velmi objevné práce, vycházející z podobných předpokladů.⁴ Většina měst, kterým se v těchto pracích dostává pozornosti, patří právě do výše zmíněné „druhé linie“ sídel, která nabízela praktikujícímu architektovi širší pole působnosti.

Se jménem Konstantina Saxe se lze setkat v regionálních a popularizačních pracích věnovaných Čelákovcím, v nichž je konstatováno jeho autorství několika předních městských architektur, především radnice. Základní práce, sloužící k orientaci v dosud dosažených výsledcích archivního bádání, podává o námi sledovaném architektovi kratičkou zprávu, nalezenou při průzkumu dobových periodik. Dočteme se v ní, že „... *K. Sax, městský stavební příručí v Kolíně n. L., podrobil se zkoušce stavitelské.*“⁵ I tato obecná informace, neuvádějící bližší podrobnosti vedoucí k ztotožnění pracoviště, kde měl mladý adept zkoušku vykonat, může vést pro tuto dobu alespoň k nejzákladnějšímu geografickému zařazení.

---

⁴ Množství nových poznatků o uměleckých kvalitách zástavby malých měst v Čechách a na Moravě přinášejí v posledních letech diplomové práce, obhájené na katedrách dějin umění v Praze (např. Kristýna LESÁKOVÁ: *Architekti Josef Skřivánek a Václav Svoboda, místní stavitelé v Čáslavi. Architektura 1. třetiny 20. století*, Praha 2010 či Tereza ŠENOLTOVÁ: *Architektura v Pelhřimově na počátku 20. století*, Praha 2010), Brně či Olomouci (např. Dana KADLECOVÁ: *Architektura v Ústí nad Labem 1900-1945*, Olomouc 2001).

⁵ *Technický obzor IX*, 1901, 305. Přetištěno v: Pavel VLČEK (ed.): *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004, 574

Další upřesňování, prohlubování a hodnocení Saxova tvůrčího přínosu podporují kromě této zmínky publikace místopisného charakteru. Dosud nejobsažnější syntézu moderní architektury v Čelákovících představuje dodnes článek Jana Stěničky, otištěný v roce 1990 v místním oběžníku.⁶ Námí sledovanému stavitelovi zde ovšem není věnována větší pozornost než ostatním tvůrcům, přinášejícím v průběhu vymezené doby at' ohlasy, nebo nezprostředkované projevy soudobých uměleckých tendencí do městských ulic. Více než jiné práce ovšem článek umožňuje vytvořit si představu o jeho tvorbě v přímé konfrontaci s vývojem následujících desetiletí.

Pro nejsouvislejší texty zabývající se Saxovým dílem je typické, že je nenajdeme v knižních publikacích, nýbrž v místních periodikách. Stavitelův medailon z pera Jaroslava Špačka⁷ obsahuje ve zhuštěné formě celý stavitelův životopis a lze ho považovat za dosud nejzveřejněnější pojednání o jeho životě. Velmi důležité jsou také zmínky o jednotlivých stavbách, které zde byly zveřejněny vůbec poprvé.

V podstatě jedinou stavbou, která byla samostatně blížeji zkoumána, je městská radnice, jejíž okolnosti vzniku při příležitosti stého výročí postavení popisoval David Eisner.⁸ Instruktivní příspěvek popisuje průběh přípravy a výstavby, zhodnocení a uměleckohistorické zařazení však zůstalo stranou. Krátké zmínky o radnici lze nalézt též v souborných pracích o tomto typu staveb.⁹

Těžko mohl být Konstantin Sax opomenut ve vylíčení dějin města od počátků do současnosti z pera Emanuela Vlasáka, v nichž je ovšem akcentováno pouze autorství jeho nejvýznamnějších realizací.¹⁰ Dosud tedy platí, že v literatuře nalezneme nejvíce zmínek o jeho autorství v kvalitně zpracované popularizační knize o výtvarných umělcích, spjatých životem a tvorbou se středním Polabím.¹¹ Výchozí pozice pro bližší poznání architektonické tvorby je tak usnadněna.

Všechna ostatní svědectví o životě a odkazu Konstantina Saxe jsou skryta ve složkách stavebních úřadů, v písemných pramenech vzešlých ze zasedání městských samospráv a úřadů a ve fondech institucí, s nimiž spojil svůj život. Trvalá památka na stavitele přežila

---

⁶ Jan STĚNIČKA: Vývoj architektury v Čelákovících za posledních sto let, in: Zpravodaj Čelákovice I, č. 11, 1990, nepag.

⁷ Jaroslav ŠPAČEK: Konstantin Sax (29. 10. 1874 Čerčany – 9. 7. 1927 Čelákovice), in: Polabský týdeník TOK III, 30. 10. 2002, 7

⁸ David EISNER: Historie radnice, in: Zpravodaj města Čelákovice, 2011, č. 9, 8-9

⁹ Karel KIBIC: Historické radnice, Praha 1988, 122 či Karel KIBIC / Zdeněk FIŠERA: Historické radnice Čech, Moravy a Slezska, Praha 2009

¹⁰ Emanuel VLASÁK: Polabské město Čelákovice, Čelákovice 1990

¹¹ Vladimír LOYDA / Jaroslav ŠPAČEK: Hlas domova 2. Výtvarné umění a architektura našeho Polabí, Čelákovice 2000, 64

zásluhou těch několika staveb, které se v dobrém stavu dočkaly našich dnů. Tyto přetrvávají, jedinou zachovalou fotografií stavitele se dohledat nepodařilo.

2. Život stavitele

2.1 Mládí a léta v Kolíně

Představa o životním běhu stavitele Konstantina Saxe, upřesňovaná a prohlubovaná studiem relevantních pramenů, je při současném stupni poznání značně nerovnoměrná. Stejně jako při líčení osudů jiných (i nepoměrně významnějších) malířů, sochařů či architektů se setkáváme také u tohoto tvůrce s obdobími, jejichž obsah a případný tvůrčí přínos nám dosud uniká. I přes tuto nepříznivou skutečnost je však možno sestavit základní rámec stavitelova života a přiblížit jak zázemí, z něhož vzešel, tak i prostředí, které se stalo jeho pozdějším domovem a místem téměř všech jeho realizací.

Konstantin Josef Sax se narodil 29. října 1874 ve středočeské vsi Čerčany.¹² Značná část obyvatelstva této drobné obce, skládající se ještě r. 1890 z pouhých 34 domů, nacházela v těchto letech zaměstnání především v blízkých žulových lomech, poskytujících kvalitní materiál pro bezednou spotřebu, spojenou s dlážděním pražských ulic.¹³ Mimo práce v kamenolomu, hospodaření a drobných živností se v obci nacházela též cihelna. Zvláštní význam v rámci nejbližšího okolí však Čerčanům zajistilo až zprovoznění Dráhy císaře Františka Josefa, spojené s výstavbou velkého nádraží v severní části obce. Právě zde, v budově železniční stanice č. p. 27, se do rodiny strojvedoucího Antonína Saxe narodil ve zmíněném roce syn Konstantin.

První zprávy o jeho životě, chované v Knize narozených při Chrámu páně v Poříčí (kostel sv. Havla v Poříčí nad Sázavou), podávají svědectví o rodinných poměrech. Otec Antonín přišel do Čerčan pravděpodobně krátce před synovým narozením, neboť železniční trať z Prahy do Českých Velenic, na jejíž trase se obec se stanicí nachází, byla uvedena do provozu až r. 1871. Pocházel z rodiny hostinského Konstantina Saxe, usazeného v Praze na

---

¹² Státní oblastní archiv (dále SOA) v Praze, fond Sběrka matrik, Kniha narozených při Chrámu páně v Poříčí, sig. M 10, 109

¹³ Ottův slovník naučný, Díl VI (Čechy-Danseur), Praha 1893, 591.

Hradčanech v domě č. p. 74.¹⁴ Matka budoucího stavitele Anna, rozená Dellinová, pocházela z rodiny sládka z Malého Barchova (dnešní Barchůvek) v královéhradeckém okrese. Blízké sociální prostředí, z něhož oba rodiče vzešli a skutečnost, že nastávající manželka pocházela ze značně vzdáleného kraje (ve srovnání s většinou sňatků v příbuzné době skutečnost ne úplně obvyklá) opravňují k úvahám, že se delší dobu obě rodiny živily pohostinstvím a živnostmi na ně vázanými. Profese Antonína Saxe tak byla podle všeho vykořeněním ze zažitých pořádků. Jistotu, že na místě strojvedoucího setrval nejméně další čtyři roky, podává další matriční záznam, zpravující o narození mladší dcery Amálie Františky.¹⁵

Ani několikaletý pobyt v Čerčanech však zřejmě nevedl ke změně domovské příslušnosti obou rodičů. Skutečnost, že se jednalo o rod s nepřerušovanými vazbami na Prahu potvrzují údaje v pobytových přihláškách pražského policejního ředitelství. Již záznam z roku 1865 dokládá, že dům č.p. 74 na Hradčanech obývala početná rodina stavitelova děda, jejíž součástí byl tehdy ještě i Antonín Sax.¹⁶ Pozdější zápis z roku 1881, tedy již z doby po narození potomků Konstantina a Amálie, uvádí jako další Antonínovo bydliště dům č. p. 462 na Novém Městě pražském.¹⁷ Je tedy pravděpodobné, že stavitelův otec vykonával práci strojvůdce v Čerčanech pouhých několik let a přibližně v době synova nástupu do školy přesídlil opět do Prahy. K roku 1885 se ovšem vztahuje zmínka o nabytí domovského listu na Vinohradech, která by napovídala, že zde celá rodina několik let žila.¹⁸ Další záznam z pražských pobytových přihlášek pochází až z r. 1895. Z postupně zaznamenávaných čísel popisných lze vyčíst, že od tohoto roku našla rodina domov v teprve nedávno konstituované čtvrti činžovních domů v jižní části Nového Města, vystavěné v sousedství zemské porodnice.¹⁹

Své dětství tedy budoucí stavitel prožil s největší pravděpodobností právě v této části hlavního města. Už od dob Josefa II. se právě zde, v okolí vrchu Karlov a později na

---

¹⁴ Dům patřil přímo manželce Konstantina Saxe st. Anně, která je jako jeho majitelka uváděna r. 1860. Viz: Karel Jaromír ERBEN: Autentický ukazatel ulic a náměstí i čísel domovních král. hl. města Prahy dle nového, starého i nejstaršího číslování, Praha 1870, 127

¹⁵ Sestra Konstantina Saxe Amálie se narodila 11. března 1878 v Čerčanech. Viz: SOA v Praze, fond Sběrka matrik, Kniha narozených při Chrámu páně v Poříčí, sig. M 10, 118

¹⁶ Národní archiv (dále NA), fond Policejní ředitelství I, konskripce, karton 553, obraz 368

¹⁷ NA, fond Policejní ředitelství I, konskripce, karton 533, obraz 337

¹⁸ Archiv Hlavního města Prahy (dále AHMP), fond Magistrát hlavního města Prahy, Referát IV, popisní, Soupis pražských domovních příslušníků (1830-1910), krabice č. 254, poř. č. 255

¹⁹ Mezi lety 1881- 1900 změnil Antonín Sax bydliště opakovaně. Po prvním záznamu (dům č. p. 462 na Novém Městě) je zmiňováno jeho nabytí domovského práva na Vinohradech. Jak dlouho v tomto městě pobýval, není známo. Je možné, že se do Prahy vrátil ještě dříve než ve zmiňovaném roce 1895, od kterého jsou zaznamenána jeho bydliště na Novém Městě (č. p. 1796, 1950 a 1949). Poté Nové Město opustil, r. 1899 je zaznamenán v Holešovicích (č. p. 392), po krátkém pobytu na Starém Městě zmínky končí posledním pobytém na Malé Straně (dům č. p. 624). Zde také Antonín Sax zřejmě strávil posledních patnáct let života a zde také 17. 1. 1916 zemřel.

rovinatých pozemcích dále k městským hradbám, soustřeďovala výstavba významných veřejných budov sloužících zdravotnickým a sociálním účelům. Zhruba mezi lety 1865-1900 tu vznikly velkoměstsky cítěné historizující architektury nemocnic a ústavů, naplňující parametry jednotlivých místností i zázemím tehdejší nároky (mimo zmíněné zemské porodnice např. univerzitní Anatomicko-patologický ústav, Nalezinec či Česká dětská nemocnice Františka Josefa I.). Na jižní výspě Nového Města se utvořil městotvorný okrsek, který byl v dalších desetiletích cílevědomě rozšiřován.

V bezprostřední blízkosti těchto institucí, na samé hranici Nového Města a tehdy samostatných Královských Vinohrad, byly v průběhu osmdesátých a devadesátých let především v ulicích Na Karlově a Na Bojišti vystavěny činžovní domy, v nichž koncem devatenáctého století žila rodina Saxova. Zvýšenou pozornost ale zasluhuje první z domů zapsaných v kontribucích u jména stavitele otce Antonína, tedy dům č. p. 462. Ve sledované době, tedy v posledních desetiletích devatenáctého století, byl tímto číslem popisným označen letohrádek zvaný Amerika, rané dílo Kiliána Ignáce Dientzenhofera a jedna z nejdůležitějších světských staveb pražského baroka vůbec.²⁰ Údaje pobytových přihlášek tak zasazují dětství budoucího architekta přímo do bezprostřední blízkosti památky, která bude určujícím způsobem ovlivňovat výrazový repertoár později nastupujících novobarokních architektů.²¹

Rodina Saxova zřejmě obývala jedno ze skromných obydlí nacházejících se v zahradě barokní vily, sousedící s tehdy tehdy ještě volnými pozemky. Samotný letohrádek „... býval v těch dobách prázdný, stále otevřený, jen občas se ho používalo k výstavám průmyslové školy, ale ani tehdy se nezamykalo a nic se neztratilo.“²² Památka i se zahradou patřily tenkrát pražské obci, drobná stavení o obývali lidé různých profesí. „V jednom z barokových domků, které dosud stojí, bydlil ústavní sluha pan Tětiva, v druhém se vystřídalo obyvatel víc.“²³ Jedním z nejmenovaných obyvatel byl počátkem devadesátých let snad i Antonín Sax s rodinou.

---

²⁰ Josef TEIGE: Praha (Popis města: Nové Město), in: Ottův slovník naučný, Díl XX (Pohora-Q. v.), Praha 1903, 469

²¹ Právě letohrádek Amerika byl první stavbou, kterou bezprostředně po příchodu do Prahy roku 1889 kresebně zaznamenal a publikoval Friedrich Ohmann. Památka později nechyběla ani v jeho dvoudílném albu českých barokních staveb *Architektura a umělecký průmysl doby baroku, rokoka a empíru v Čechách a v jiných zemích rakouských*, vydaném v letech 1896 a 1897. Viz: Jindřich VYBÍRAL: *Recepce baroku: Od citátu a kompilace k syntéze a moderní parafrázi*, in: Friedrich Ohmann. *Objev baroku a počátky moderní architektury v Čechách*, Praha 2013, 49

²² Růžena NASKOVÁ: *Jak šel život*, Praha 1955, 18

²³ *Ibidem* 22

Právě počátek devadesátých let devatenáctého století, půvabně vylíčený velkou umělkyní, je dobou, do níž lze zasadit pravděpodobný závěr středoškolského studia Konstantina Saxe. Chybějící zmínka o předchozích stupních studia a místech jejich konání je způsobena absencí zpráv o tomto jeho životním období. Nebylo dosud zjištěno, jakou obecnou a měšťanskou školu budoucí stavitel navštěvoval ani kdy přesně své první školní roky završil.

První zprávy o jeho vzdělání přináší až Soupis pražských domovních příslušníků z roku 1903, v němž je zaznamenán jako „studující techniky“.²⁴ Zdánlivě nezpochybnitelný údaj směřující k vymezení období, kdy se Konstantin Sax připravoval na dráhu stavitele, bohužel jasné východisko nenabízí. I v pracích věnovaných jak českému,²⁵ tak i německému²⁶ vysokému učení technickému v Praze, doplněných v závěru seznamem všech studentů, kteří započali v námi sledovaném období studium, Saxovo jméno chybí. Už vzhledem k letopočtu je nepravděpodobné, že by výše zmíněné označení bylo použito pro jiný typ školy než pro školu vysokou. Ani zdánlivě jednoznačná zmínka tak bohužel zatím k přesnému vymezení Saxových studijních let nevede.

Záznam v Soupisu domovních příslušníků naštěstí přináší i jiné informace. Dozvídáme se z něj nejen o novém bydlišti na Smíchově (což je důkazem, že i po osamostatnění zůstal Sax domovským příslušníkem v Praze, resp. jejím bezprostředním okolím), ale především o jeho sňatku s Marií Maršíkovou, s níž se oženil v dubnu roku 1902 v kostele sv. Vojtěcha na Novém Městě.²⁷ O rok později se manželům narodil syn Konstantin.²⁸ Skutečnost, že Konstantin Sax r. 1903 náležel domovským právem na Smíchov však překvapí, pokud přihlédneme k základní informaci, která stála na počátku bádání o jeho životě – totiž že se r. 1902 podrobil v Kolíně stavitelské zkoušce.

Bylo-li možné považovat absenci zpráv z mladých let „jen“ za ochuzení obrazu stavitelova života, pak chybějící informace o Saxově působení v Kolíně postrádáme znatelněji. O to více je třeba ocenit nepatrné zmínky, které nás o jeho kolínské etapě zpravují. První zpráva o pětadvacetiletém adeptovi stavitelství zaznamenává r. 1899 jeho žádost o udělení

---

²⁴ AHMP, fond Magistrát hlavního města Prahy I, Referát IV, popisní, Soupis pražských domovních příslušníků (1830-1910), krabice č. 254, poř. č. 229

²⁵ Albert Vojtěch VELFLÍK / Jan KOLÁŘ: Dějiny technického učení v Praze s dějinným přehledem nejstarších inženýrských škol, jakož i akademií a ústavů v Rakousku, na nichž bylo vědám inženýrským nejdříve vyučováno, Díl druhý, Praha 1925

²⁶ Franz STARK / Wilhelm GINTL / Anton GRÜNWARD (ed.): Die k. k. deutsche technische Hochschule in Prag 1806-1906. Festschrift zur Hundertjahrfeier, Praha 1906

²⁷ AHMP, fond Magistrát hlavního města Prahy I, Referát IV, popisní, fond Soupis pražských domovních příslušníků (1830-1910), krabice č. 254, poř. č. 229

²⁸ Státní okresní archiv (dále SOKA) Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Matrika příslušníků obce, záznam č. p. 343

příbytečného.²⁹ Už v tomto zápise je označován za technického asistenta. Tuto práci vykonával ve službách města; téhož roku, kdy uzavřel v Praze sňatek, je zmiňován po boku spolupracovníků jako zaměstnanec městského úřadu.³⁰ O rok později index podacího protokolu zmiňuje našeho stavitele v souvislosti s blíže nespecifikovanou záležitostí týkající se vojenské taxy.³¹

Léta strávená v Kolíně, která můžeme na základě dosavadních poznatků vymezit přibližně roky 1899-1905, přinesla Konstantinu Saxovi pravděpodobně první skutečné střetnutí s architektonickou praxí. Kulturní a hospodářské centrum středního Polabí, sídlo politického okresu a nad jiné rozvinutého průmyslu, stavělo před architekty a stavitele dostatek úkolů, vyžadujících i dostatek kvalifikovaných sil. Odchod z rodné Prahy ještě před složením stavitelské zkoušky možná podnítila vidina nalezení pracovního místa, možná sem (taktéž nikoliv natrvalo) přesídlila celá jeho rodina. Tuto možnost by naznačovaly dva nejasné záznamy z let 1899 a 1901. V prvním z nich je jistý Antonín Saxa zmíněn kvůli neposlání dcery ke zpovědi,³² druhý zápis zpravuje o jisté záležitosti týkající se (domovské?) příslušnosti snad téhož muže, zapsaného s drobnou gramatickou změnou.³³ Svědectví těchto zmínek je nejasné především proto, že doložená dcera Antonína Saxe Amálie tehdy překročila již dvacátý rok života a doklady o jejích mladších sourozencích nalezeny nebyly. Přítomnost otce a tudíž celé rodiny v Kolíně tedy za potvrzenou považovat nelze.³⁴

Saxovy připravované či realizované práce z této doby neznáme. Jeho možnosti tehdy jistě omezovala skutečnost, že první léta bez stavitelské zkoušky nemohl pomýšlet na samostatné uplatnění. Příchod do města se však kryje s dobou vzniku instituce, která vnesla do architektonického snažení v Kolíně dosud chybějící systematičnost.

Touto institucí byla Městská technická kancelář, založená r. 1898. Ve vedení nového pracoviště stál od počátku inženýr Antonín Hlaváček, stavitel poučený praxí nabytou např. při realizaci několika staveb navržených architektem Janem Vejrychem. Jeho zkušenosti získané několikaletým vedením technické kanceláře v Přerově tehdy napomohly Kolínu vyřešit jak

---

²⁹ SOKA Kolín, fond Archiv města Kolín, Index podacího protokolu a spisovny král. města Kolína 1899-1903, XV, záznam č. 1799

³⁰ Václav KUDRNÁČ: Úplný adresář a popis politického okresu kolínského, Turnov 1902, 39

³¹ SOKA Kolín, fond Archiv města Kolín, Index podacího protokolu a spisovny král. města Kolína 1899-1903, XXVIII, záznam č. 816

³² SOKA Kolín, fond Archiv města Kolín, Index podacího protokolu 1899-1903, XVIII, záznam č. 2270

³³ Ibidem, záznam č. 997

³⁴ Obě zmíněná jména – Saxa i Saksá – lze snad opodstatněně považovat za zkomolenou variantu téhož, tj. příjmení Sax. Je příznačné, že v pražských pobytových přihláškách, obsahujících tisíce osobních jmen zaznamenaných v průběhu více než jednoho století, se ani jedna z uvedených verzí nevyskytuje. Podobné seznamy obyvatel Kolína zkoumány nebyly, je však pravděpodobné, že se jednalo o zkomolené záznamy. Ani ty však k přesnému určení totožnosti jmenovaného nevedou.

letité problémy s přívodem kvalitní pitné vody, tak posunuly kupředu i kanalizační a dlaždičské práce, přispívající k městskému komfortu.³⁵

Antonín Hlaváček, spjatý s kolínskými stavebními aktivitami až do roku 1920, přišel do města v době, kdy se výrazně ozývaly hlasy žádající rozšíření dříve započatého regulačního plánu i na předměstí. Nechyběl proto ani v nově zřízené komisi pro regulační plány, zřízené r. 1899. Jeho kolegy v této pracovní skupině byli např. autor starší regulace Bedřich Pek či agilní kolínský architekt a politik Čeněk Kříčka. I přes skutečnost, že Konstantin Sax je v daném roce zachycen v městských pramenech a přímo označen za technického asistenta, jeho jméno mezi členy komise opět nenacházíme.³⁶ Pokud již roku 1899 vykonával svou profesi přímo v městských službách, není jasné, proč do tohoto společenství nepatřil. O tři roky později již přitom figuruje na radnici jako jeden ze dvou zaměstnanců technického zaměření (druhým byl samotný Hlaváček).³⁷

Byly to snad právě projekty vedené Antonínem Hlaváčkem, u nichž mohl mladý technický asistent získat zkušenosti, prospěšné v pozdější samostatné stavitelské praxi. V základních rysech hotový, ale dosud neschválený regulační plán předměstských čtvrtí nabyl zásluhou Hlaváčkových korekcí roku 1901 platnosti. Městský inženýr v následujících letech navrhl a realizoval několik výrazných veřejných budov, postavených v nově utvářených čtvrtích, převážně na Pražském předměstí. Na západ od městského jádra např. roku 1902 povstala budova okresního chorobince a především velká škola pro západní obvod v Kmochově ulici, dokončená roku 1908. I v prvních letech nového století zůstal Hlaváček věrný tehdy již odcházejícím novorenesančním formám, které ovšem, jak bude popsáno níže, zůstávaly v repertoáru i pražských architektů až do konce první dekády.

Tento soubor úkolů, charakteristický pro větší město se vzrůstajícím počtem obyvatel, doplňovala v Kolíně péče o vynikající stavební památky starších dob. Nejvýznamnější gotická architektura středního Polabí, chrám sv. Bartoloměje stojící v jihovýchodním cípu starého města, byl obnovován též pod Hlaváčkovým vedením v letech 1904-1910, v následujících letech byly obnoveny i ostatní kostely.³⁸

---

³⁵ Jan HOLOVSKÝ: Urbanismus Kolína v letech 1850-1913, in: Středočeský sborník historický 38, 2013, 73-77, 98-100 a d.

³⁶ Jan Holovský cituje Protokol obecního zastupitelstva města Kolína z 12. 4. 1899, v němž jsou jako členové rady jmenováni *Ing. Pek, Ing. Hlaváček, purkmistr Čeněk Kříčka, architekt Josef Karabáček, I. Dvořáček a jako stavební referát Leger*. Viz HOLOVSKÝ 2013, 73

³⁷ KUDRNÁČ 1902, 39

³⁸ Jeden z mála publikovaných Hlaváčkových textů se týká právě obnovy kolínského chrámu. Viz: Josef VÁVRA / Antonín SIXTA / Antonín HLAVÁČEK : Dějiny a popis děkanského chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně, Kolín 1910

Doloženou spoluprací s Antonínem Hlaváčkem se tedy mohl mladý stavitel dostatečně seznámit s náležitostmi řemesla, k jehož vykonávání byl od těchto let oprávněn. Těžko můžeme předpokládat, že by nějak ovlivňoval dispozice či vnější výraz mohutných veřejných budov, které v té době Hlaváček navrhoval – lze spíše jen tušit, že mu náležely různé provozní záležitosti spojené s procesem výstavby a schvalování. Jejich znalost pak patřila mezi kvality, s nimiž přicházel do města, které se po nejasné kolínské anabázi stalo jeho skutečným domovem - do Čelákovic.

2.2 Čelákovice

Krátce po příchodu do nového působiště začíná jméno Konstantina Saxe získávat určitější kontury. Vidina uplatnění, která zřejmě stála na počátku přesídlení do Čelákovic, se začala naplňovat v dílčích krocích. Jediný údaj v literatuře vztahující se k Saxovu přestěhování klade jeho zdejší počátky do doby po roce 1902,³⁹ přičemž je pravděpodobné, že tohoto roku a snad i později pracoval ještě v Kolíně. Téměř současný výskyt Saxova jména v pražských kontribucích a seznamech kolínských městských zaměstnanců se v novém působišti neopakoval – jako příslušník čelákovické obce je stavitel uváděn již k roku 1906,⁴⁰ což potvrzují i jiné prameny.⁴¹

Toto rychlé začlenění mezi příslušníky obce překvapí o to více, že často bylo domovské právo uděleno různým osobám až po deseti letech pobytu v obci, jak o tom podávají zprávu četné zápisy v protokolech městského zastupitelstva. V nich však v této souvislosti Saxovo jméno nefiguruje. O jeho usazení v Čelákovicích ale není pochyb – zmíněný zápis lze snad proto považovat za důkaz jeho vazby k novému domovu, kterou definitivně potvrdilo otevření stavební kanceláře v únoru roku 1907.⁴²

Konstantin Sax své znalosti stavební praxe brzo uplatnil. Již od roku 1906 se setkáváme s jeho jménem v protokolech, sloužících jako podklad pro stavební povolení. Svě dřívější

---

³⁹ LOYDA / ŠPAČEK 2000, 64

⁴⁰ SOKA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Matrika příslušníků obce, č. p. 343

⁴¹ NA, fond Policejní ředitelství I, konskripce, karton 533, obraz 366. Formulář pobytové přihlášky se jménem Konstantina Saxe a jeho manželky Marie je v levém horním rohu doplněn tužkou psanou poznámkou „Vor ½ Jjahre] nach Čelákovic übersiedelt 15/1 1907“, která s jistotou potvrzuje přesídlení do Čelákovic v tomto roce.

⁴² Za poskytnutí reprodukce dobového letáku informujícího o otevření kanceláře děkuji PhDr. Jaroslavu Špačkovi z Čelákovic

zkušenosti z pozice technického asistenta mohl zúročit jako účastník komisí, v nichž zprvu vystupoval jako stavební znalec. Řada z těchto listin obsahuje jeho doporučení, týkající se provedení zděných konstrukcí či střešních krytin. Adresáty těchto poznámek byli většinou stavebníci drobných vilek v jižní části města, v níž se v době jeho příchodu koncentrovala soukromá stavební aktivita. Postupem času se však jeho jméno na úředních protokolech začíná vyskytovat i v jiných souvislostech. Když roku 1910 zamýšlel majitel domu č. p. 108 nastavět druhé patro, figuroval Konstantin Sax v protokolu nejen jako znalec, ale též jako stavbyvedoucí a autor stavební dokumentace.⁴³ Tato dvojjediná role nebyla tehdy nijak výjimečná. Charakteristicky se zrcadlí v protokolu doplňujícím plány drobného domku č. p. 363, stavěném na počátku druhého desetiletí na okraji městského intravilánu. Náš stavitel v něm vystupuje nejen jako stavební znalec, ale i jako stavebník, který si navíc sám zhotovil i zmíněné plány.⁴⁴ Těžko mohla jedna osoba zaujmout ve stavebním řízení více rolí, než tehdy v nejednom případě obsáhl Sax.

Kromě tohoto stálého zaměstnání nelze oddělit od stavitelova profilu provádění ryze účelových prací, zajišťujících jeho živnosti trvalou aktivitu. Obraz venkovského stavitele by dostával nepřesnou podobu bez zmínky o úkonech, které sice pramálo napomůžou upřesnit Saxův tvůrčí profil, v celkovém souhrnu jeho činnosti však na rozdíl od tvůrců působících v centrech zaujímají značný podíl. Svědectví o těchto úkonech podávají téměř bez výjimky pouze torzovitě zachované účty, doplněné minimem výkresů. Z množství prací, které Konstantin Sax prováděl během celé doby svého čelákovického působení je možno jmenovat např. projekt na rozšíření přejezdu severozápadní dráhy, provedený r. 1913 v blízkosti obce Jiřina, k němuž se zachovala i dokumentace.⁴⁵ Několika účty, prozrazujícími znalost těch nepraktičtějších úkonů spjatých s profesí stavitele, je doložena Saxova účast na kanalizačních pracích, začínajících tehdy úpravou hlavních ulic. Pečlivé výkazy provedených prací, přesně zhodnocující jakoukoliv část provedeného díla a zaznamenávající každý kus materiálu, ukazují, že stavitelství v jeho pojetí bylo skutečně celostní disciplínou, připravenou ujmout se jakékoliv části procesu. Razítko Konstantina Saxe tak v Čelákovících v průběhu let nesly jak ty nejvznešenější městské stavby, tak i účelové úpravy terénu, které je obklopovaly.

Nejvýmluvnějším pramenem o Saxově životě a dvacetileté práci v Čelákovících jsou dnes jeho dochované stavby a k nim náležející dokumentace, jejichž rozborem se zabývá katalog. Upřesňují-li při současném stupni poznání jeho kolínskou etapu jen úřední údaje, pak mnohé

---

⁴³ Městský úřad Čelákovice, archiv Odboru výstavby, složka domu č. p. 108

⁴⁴ Ibidem, složka domu č. p. 365

⁴⁵ Městské muzeum Čelákovice, mimo fondy, sig. H 180903

z jeho dlouholetého života v Čelákovicích upadlo zcela v zapomnění. Něco málo je známo o jeho podílu na spolkové činnosti - útržkovitě je zaznamenána např. pozdější Saxova práce pro čelákovický Sokol.

Jeho jméno je zaznamenáno mezi činovníky na Číselném výkazu Jednot z roku 1921. Tehdy Sax v Sokole působil jako vzdělavatel.⁴⁶ Co tato práce pro něj obnášela, bohužel poměrně bohaté fondy čelákovického Sokola nedokumentují. O přednáškovou činnost ovšem nešlo. Tu zde vykonával vzdělávací sbor, jehož vztah ke vzdělavateli je nejasný. Ze Saxovy činnosti pro Sokol tak víme jen o jeho architektonické úpravě výstavky ke třiceti letům místní Jednoty r. 1924 a především o plánech pro zamýšlenou novostavbu tělocvičny, o nichž je pojednáno níže.

Mimo práce pro sokolskou jednotu byl Konstantin Sax též aktivním hudebníkem. Tzv. „Tamburašský soubor“, v jehož čele stál, vystupoval ve městě při nejrůznějších příležitostech, např. při oslavách a jiných společenských setkáních. Ještě ve dvacátých letech 20. století udržoval odkaz tohoto hudebního tělesa kroužek mandolinistů, s jehož působením je Sax též spojen.⁴⁷

Minimálně poznána je dosud Saxova činnost na poli obnovy památek. Spíše adaptací než obnovou byla zřejmě přestavba staré čelákovické tvrze pro pohostinské účely, kterou Jaroslav Špaček zasadil již do let 1904-1905.⁴⁸ Jednalo by se tak o vůbec první autorovu stavební akci v novém působišti, prováděnou ovšem ještě pod jménem jiného stavitele. Předpokládané stavitelovo působení na tomto poli není doposud podloženo žádnými důkazy.

Poslední léta života Konstantina Saxe ovlivňovala nejen těžká plicní choroba, kterou r. 1924 zmiňuje ve svém poděkování za zhotovené plány sokolský starosta,⁴⁹ ale i předčasná úmrtí jeho nejbližších. V mladistvém věku šestnácti let zemřel roku 1920 jeho prvorozený syn Konstantin.⁵⁰ O patnáct měsíců později se manželům narodil druhorozený syn Mojmir, který ale též předčasně zemřel již r. 1924.⁵¹ Sám Konstantin Sax podlehl své nemoci 9. července 1927 v pouhých 52 letech. Ve stavitelově díle po určitou dobu pokračovala jeho žena Marie, která (pravděpodobně po čas dokončení rozdělaných zakázek) vedla jeho živnost. Po úmrtí poslední členky stavitelovy rodiny zdělila rodinný dům její sestra,⁵² osud případné Saxovy pozůstalosti, která by mohla výrazně upřesnit představu o jeho odkazu, zůstává neznámý.

---

⁴⁶ Městské muzeum Čelákovice, fond Sokol Čelákovice, sig. H 81090

⁴⁷ ŠPAČEK 2002, 7

⁴⁸ Ibidem

⁴⁹ Městské muzeum Čelákovice, fond Sokol Čelákovice, sig. H 70246

⁵⁰ SOKA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Matrika příslušníků obce, č. p. 343

⁵¹ ŠPAČEK 2002, 7

⁵² Ibidem

3. Urbanistický vývoj Čelákovic – předpoklady stavební činnosti v Saxově době

Následující líčení má za úkol vytvořit jakýsi spojovací článek mezi kapitolou pojednávající o Saxově životě a soupisem jeho prací. Jelikož je téměř celá jeho dosud zachycená tvorba spojená s městem Čelákovice, je žádoucí (i s vědomím jisté neorganičnosti umístění této kapitoly) blíže nastínit urbanistickou situaci, která usměrňovala od počátku Saxovo snažení. Tato situace a způsob, jakým se město vyvíjelo, podstatným způsobem předurčily možnosti jeho uplatnění.

Město Čelákovice, ležící v prastaré sídelní oblasti,⁵³ se v současnosti skládá ze dvou původně samostatných sídelních jednotek, jejichž vývoj po staletí probíhal s odlišnou dynamikou. V severní části dnešního města, na skalnatém ostrohu obklopeném v nejstarších dobách bažinami, vzniklo snad již ve 12. století malé opevněné feudální sídlo, nahrazené později tvrzí. Jeho součástí byl i do dnešních dnů zachovaný románský kostel, postavený zřejmě v první čtvrtině 13. století. V bezprostředním okolí výše položené tvrze se na příhodnějších místech zřejmě rozkládala nevelká osada.⁵⁴

Původní raně středověký okrsek, v němž se od nejstarších dob nalézal farní kostel, se až v novověku (1547) konstituoval v samostatnou správní jednotku. Koncem osmnáctého století vznikla rozdělením dvora při tvrzi ves Čelákovský Hrádek, odkazující svým názvem na staré sídlo.

Na jih od tohoto střediska vzniklo zřejmě na konci 13. století při tranzitní cestě vedoucí od západu na východ městečko, jehož jádrem se stalo velké náměstí lichoběžníkového půdorysu. Cesta tímto náměstím procházela a na obou stranách je opouštěla městskými branami.

---

⁵³ Ke starším dějinám Čelákovic např. Justin V. PRÁŠEK: Brandejs nad Labem: město, panství a okres, díl II. Praha 1912 či VLASÁK 1990, 7-29.

⁵⁴ Syntetické pojednání o urbanistickém vývoji Čelákovic viz: Karel KUČA: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Díl 1. (A-G), Praha 1996, 470-472. Krátký souhrn, docházející ke stejným závěrům jako mladší Kučova práce, obsahuje i stavebně-historický průzkum jádra Čelákovic, vypracovaný r. 1979 kolektivem SÚRPMO pod vedením Dobroslava Líbala (zodpovědný projektant R. Penniger). Viz: Dobroslav LÍBAL / Rudolf PENNIGER: Čelákovice. Stavebně-historický průzkum. Nepublikovaný rukopis SÚRPMO, Praha 1979, nepag.

Nově vysazené městečko bylo se starším raně středověkým jádrem spojeno dvěma ulicemi vycházejícími z hlavní silnice, z nichž jedna ústila přímo do náměstí přímo vedle nárožní radnice. Tato základní komunikační kostra je v půdorysu města patrná dodnes. Na náměstí a při těchto spojovacích ulicích se soustřeďují nejstarší usedlosti města, z nichž některé zřejmě uchovávají ve svých jádrech pozůstatky barokních konstrukcí.⁵⁵

Na domy zaplňující toto nevelké území navazovala za městskými bránami zástavba rozložená podél hlavních cest (do Mochova, Přerova a do Toušeně). Takto utvořený městský celek bez větších změn a rozšiřování přetrval až do devatenáctého století, v jehož polovině zaznamenala stávající půdorys mapa stabilního katastru.

Předpokladem stavební konjunktury, která se v Čelákovících měla od konce 19. století rozvinout, bylo vybudování dráhy. K němu došlo na počátku sedmdesátých let, samotné nádraží bylo zprovozněno roku 1873. Dříve málo významná cesta směřující jižním směrem se nyní stala díky němu důležitou komunikační spojnici, což bylo spojeno se zastavováním dosud volných pozemků. V jiných částech města se stavební růst dosud výrazněji neprojevil.

Teprve na samém počátku dvacátého století, v době, kdy začaly v blízkosti dráhy (tehdy ovšem ještě daleko od města) vznikat první továrny, se začíná ve městě více a systematictěji stavět. Pozornost stavebníků se upřela nejdříve na perspektivní pozemky západně od cesty k nádraží (dnešní Masarykova ulice). Z iniciativy místních stavebních podnikatelů (z nichž nejaktivnější byl majitel zdejší půdy Frant. Kučera) byly podél nových ulic vytyčovány nevelké parcely. Na nichž byly od doby kolem r. 1902 stavěny převážně přízemní vilky, vnějším výrazem výrazně eklektického ražení. Pouze jednotlivé stavby v tehdy vytyčených ulicích (dnešní ul. Palackého, Jilemnického, Jiráskova, Havlíčkova) se odlišovaly ucelenějším slohovým názorem – nejvýraznější z nich je novorenesanční vila Bedřiška (č. p. 256) v Palackého ulici, navržená r. 1904 místním stavitelem J. A. Holínkou.⁵⁶ Po urbanistické stránce byla tato část města byla pojata zcela účelově – ulice ústily do hlavní třídy, v odstupu zhruba 150 metrů je křížila příčná ulice (Havlíčkova).

V době příchodu Konstantina Saxe do Čelákovic představovala „nádražní“ čtvrť největší rozvojové území ve městě, které jen zvolna doplňovaly nově vznikající ulice v jiných částech města (ulice V Zátíší na jihozápad od náměstí aj.). Je sice zaznamenána Saxova účast ve stavebních komisích posuzujících zde budované domy, jeho přímé autorství je ovšem zatím doloženo jen u několika domů okolo Vašátkovy ulice (č. p. 343, 363, 385).

---

⁵⁵ LÍBAL / PENNIGER 1979, nepag.

⁵⁶ Městský úřad Čelákovice, archiv Odboru výstavby, složka domu č. p. 256

Saxův letitý pobyt ve městě se kryje s dobou jeho největšího rozkvětu, který byl na počátku století spojen se značným národním sebevědomím. Když např. usilovala pražská firma Rudolf Stabenow o postavení strojírenské továrny na pozemcích severovýchodně od města, musela se výslovně zavázat, že bude vždy jak s místní, tak s politickou obcí jednat v českém jazyce. Vyloučen byl tehdy i jakýkoliv německý nápis na továrním průčelí.⁵⁷

V době Saxova příchodu se soustředila se obytná výstavba s výjimkou dělnických kolonií (jako byla ta firmy R. Stabenow) v relativně úzce vymezeném území, na sklonku jeho života byly buď dokončeny nebo budovány rozsáhlé čtvrti rodinných domků ve všech částech města, pojímané však tehdy již ve skromnějším duchu. Jejich projektování se však už ujímali jiní stavitelé.

---

⁵⁷ SOKA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Zápisy městské rady 1904- 1913, 26

4. Katalog díla Konstantina Saxe

Níže seřazené katalogové položky se liší šíří záběru, s nímž jsou vylíčeny okolnosti vedoucí ke vzniku staveb. Značný rozsah kapitoly věnované měšťanské škole si vynutil bohatý konvolut plánů, který se zachoval v Archivu města Čelákovice. Tento soubor dosud nebyl zpracován. Pominout ho by nebylo na místě už z toho důvodu, že v prostředí města se jedná o pozoruhodný celek podávající svědectví o cestě vedoucí k uskutečněnému projektu, srovnatelný snad jen se soutěžními návrhy k místní sokolovně. Proto je úvodní podkapitola věnovaná tomuto tématu v případě měšťanské školy rozsáhlejší než u ostatních staveb.

Katalog je vytvořen s vědomím jeho neúplnosti, která by mohla být odstraněna pouze kompletní revizí složek všech relevantních domů, které byly v Čelákovic postaveny ve sledovaném dvacetiletí. I přes jistě značné mezery se však podařilo připsat Konstantinu Saxovi domy, které dosud nebyly publikovány.

4.1 Měšťanská škola chlapecká

4. 1. 1. Od počátků k výslednému návrhu

Stavba měšťanské školy (její vymezení se ustalovalo až v průběhu přípravy) představovala nejdůležitější úkol, se kterým vstupovala městská správa v Čelákovících do nového století. Už samotná skutečnost, že připravovaná budova musela dostát tehdy platným zdravotním normám dávala tušit, že novostavba školy přinese do prostředí Čelákovic zcela nový objemový akcent. Jeho význam měl výrazně převýšit i poměrně nedávno dostavěnou budovu obecné školy, tvořící spolu s barokní radnicí dvojici největších veřejných budov starého města.

Jazykový ráz školy odrážel skutečnost, že jak na počátku 20. století, tak dlouho předtím se velká většina obyvatelstva Čelákovic hlásila k české národnosti.⁵⁸ Výše zmíněné sebevědomí, projevující se při jednáních se zástupci firmy Rudolf Stabenow si zde zaslouží zmínku proto, že právě se zbudováním této továrny započala proměna zdejší sociální struktury. Zemědělsko-řemeslnické zázemí města bylo ve stále větší míře přetvářeno vznikajícími průmyslovými podniky.

Tato proměna byla spojená i se zvýšenou potřebou nových školních učeben, kterou dosavadní prostory rozmístěné porůznu ve městě nedokázaly uspokojit.⁵⁹ Krátce po polovině prvního desetiletí nového století se proto výstavba měšťanské školy stává sledovaným a hojně diskutovaným úkolem, provázeným však značnými komplikacemi.

---

⁵⁸ Např. k roku 1880 žilo ve městě 1434 obyvatel české národnosti, 131 osob se hlásilo k národnosti německé. Viz: Ottův slovník naučný VI (Čechy-Danseur), Praha 1893, 578. Výrazná převaha česky mluvících obyvatel přetrvávala v Čelákovících i v pozdějších letech, kdy se jejich počet výrazně zvýšil v souvislosti s rozvojem průmyslu.

⁵⁹ Dlouholetý nedostatek pevnějšího zázemí provázel až do konce 19. století i postupně se rozšiřující obecnou školu, rozšířenou roku 1884 na pět tříd. Po dlouhém úsilí byla r. 1889 dostavěna dosud sloužící budova v Kostelní ulici, až do výstavby měšťanské školy jediná škola ve městě. K dějinám školství v Čelákovících viz: František KNEIDL (ed.): Paměti škol okresu karlínského, Praha 1898, 214-219

Již jedna z prvních, ne-li nejstarší písemnost spjatá s touto záležitostí nese podpis Konstantina Saxe. Dopis z 25. června 1906 adresovaný starostovi obce mimo jiné zcela jasně vymezuje dobu, kdy stavitel započal ve městě usilovat o samostatné úkoly. Že šlo v tomto případě o ten největší, na němž se bylo možné tehdy v Čelákovících podílet, opravňuje k úvahám, jestli Saxův přesun do města nebyl podnícen právě vidinou uplatnění při této práci.

List,⁶⁰ který doplňovaly dnes neznámé návrhy nové budovy, upřesňuje naši představu o vývoji celého projektu. Mladý stavitel tehdy vypracoval několik alternativních návrhů. Již tehdy dospěl k závěru, že umístění novostavby vedle stávající obecné školy je z hygienických důvodů nevhodné; jako nepraktičtější místo pro stavbu označil později už nezpochybnované místo vedle radnice. K tomuto rozhodnutí ho vedly později již neakcentované důvody: jako hodný zachování byl tehdy vnímán průjezd vedle barokní radnice, který umožňoval umístit vstup do budovy z boku, neboť „... vstup ze předu by zničil jednu třídu a to je škoda.“⁶¹

Mimo důkazu o rané Saxově tvůrčí aktivitě je dopis důležitý už proto, že je z něho patrný respekt ke stávající barokní radnici. Ta byla v této době ještě vnímána jako neměnný prvek severní strany náměstí. Z pohledu dnešního člověka mimořádně malebné skupině tří domů, které na ni navazovaly (č. p. 2, 3, a 4) se v této době ocenění pochopitelně nedostalo. Úkol, který zaměstnával členy městské rady od jara roku 1907, bylo proto vykoupení těchto domů.⁶² V této době se počítalo, že práce začnou až následujícího roku, k čemuž postačí, když domy budou zbourány v nejbližší zimě.⁶³

Tehdy byly zřejmě jedinými předloženými návrhy ty, které Sax zmínil ve svém dopise. K výraznějšímu střetnutí různých představ o prostorovém a uměleckém ztvárnění novostavby tak došlo pravděpodobně až v posledních měsících téhož roku. Zřejmě z října roku 1907 pochází krátké psaní, adresované Místní školní radě a podepsané c. k. vrchním inženýrem Ferdinandem Havlíčkem.⁶⁴ Z dopisu je patrné, že architekt jednal s místní školní radou již dříve a získal od ní podklady. Na jejich základě posléze vytvořil dva náčrtky, které se dochovaly.⁶⁵ Havlíček se ve zprávě vyjadřuje značně kriticky o zvoleném staveništi, na němž se „... nedá postavit budova školní, která by vyhověla jednak stavebnímu programu panem

⁶⁰ SOKA Praha-východ, fond Místní školní rada Čelákovice, Stavba škol 1892-1912, sig. 2

⁶¹ Ibidem

⁶² SOKA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Zápisy městské rady 1904-1913, 40

⁶³ Ibidem, 41

⁶⁴ SOKA Praha-východ, fond Místní školní rada Čelákovice, sig. 21. Stavitel Ferdinand Havlíček (* 1861 v Polné), pracující na počátku století na odboru pro pozemní stavitelství c. k. místodržitelství, vypracoval více návrhů školních budov (obecná škola v Telecí u Poličky, škola v Kodaňské ulici č. p. 658 v Praze – Vršovicích). Uznání se dostalo jeho návrhu budovy reálného gymnázia v Nymburce, který byl uskutečněn v letech 1906-1907. Čelákovický návrh tak rozšiřuje představu o jeho školních realizacích ve středním Polabí. K Ferdinandu Havlíčkovi viz: VLČEK 2004, 220

⁶⁵ SOKA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Plány-stavba měst. školy, sig. PL 10

*řiditelem mně udanému, jednak platným předpisům a požadavkům estetickým.*⁶⁶ Tento názor si Havlíček utvrdil návštěvou v Čelákovících, během níž obhlédl budoucí staveniště. Opět se zde hovoří o „souladu“ se starou radniční budovou, kterou musí nová škola svým vnějším výrazem, především členěním střechy, respektovat. Na konci je vysloveno přání o poskytnutí několika dnů pro vypracování třetí varianty, která zohlední všechny náležitosti.

Výkresy tří Havlíčkových variantních návrhů můžeme při současném stupni poznání považovat za nejstarší dochované práce zabývající se tímto úkolem. Po seznámení s nimi lze litovat, že neznáme podobu nejstarších Saxových prací. Přímo se zde nabízí otázka, nakolik si Konstantin Sax osvojil své historizující tvarosloví již při přípravě prvních skic a nakolik ho formovaly návrhy jako byly ty Havlíčkovy.

Pro první verzi vypracoval vrchní inženýr celkový pohled z náměstí, řez a půdorysy všech tří podlaží. [Obr. 2, 3] Pozoruhodná, zvláště pro prostředí venkovských měst v Čechách, je palácově koncipovaná fasáda, svým pojetím jednoznačně odkazujícím na pražské prostředí. Havlíčkův návrh by bylo docela dobře možné zařadit mezi tu skupinu pražských novobaročnických architektur, pro níž určující vzor představoval odkaz stavitele Kilána Ignáce Dientzenhofera. Na jeho dílo zde odkazuje např. supraporta nad hlavním vchodem, formálně velice blízká frontonům, užitým např. na průčelí kostelů Sv. Jana Nepomuckého v Praze na Hradčanech či v Lehnickém Poli ve Slezsku. Snad s výjimkou zvláštního rustikování užitého při ztvárnění rozměrného vikýře nad hlavním rizalitem je Havlíčkův představa ukázkou „stylově čisté“ novobaročnické realizace, zarážející především svým doslovným přenesením do prostředí venkovského města. Za nejtypičtější rys novobaročnických domů postavených v Praze v krátkém období zhruba patnácti let můžeme považovat jejich přihlášení se k jakési nadřazené kvalitě, kterou představuje barokem zformovaný městský celek. Jeho doplnění a zhodnocení si taková novostavba kladla za cíl, rozmnožení celkového malebného dojmu patřilo k tvůrčí ctižádosti. Originální architektury byly bořeny a téměř okamžitě nahrazovány novostavbami kopírujícími doslovně jejich vnější výraz, po jehož uchování byla značná poptávka.⁶⁷

Odbočka do Prahy zde byla na místě právě z toho důvodu, že Havlíčkův návrh fasády pro školu v Čelákovících je nesporným importem pražské novobaročnické tvorby do zdejšího prostředí. Variace symetricky řešeného barokního paláce zde byla zvolena patrně proto, že značné prostorové požadavky, které (chlapecká i dívčí) škola vyžadovala, mohly být

⁶⁶ SOKA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Stavba škol 1892-1912, sig. 21

⁶⁷ K dobovým reflexím novobaročnické architektury v Praze viz: Alena JANATKOVÁ: Barockrezeption zwischen Historismus und moderne, Zürich 2000

kultivovány „obléknutím“ být do monumentálně řešeného, pročleněného pláště. Ten potlačil jednotvárnost vlastní běžným realizacím té doby, podobných dle tehdejších názorů „... *spíše kasárnám než škole*.“⁶⁸

Tato „kasárenskost“ byla nežádoucí už proto, že škola měla stát v ústředním prostoru celého města, na náměstí. Těžko počítat s tím, že by školní budova (třeba i ve městě velikosti Čelákovic) postavená kdesi na okraji intravilánu byla obdařena podobným palácovým ustrojením. Při celkovém pohledu nepřekvapí, že značné prostorové požadavky, které musela budova pojmout, se odrazily i v členění fasády. Hustý sled oken vytlačil všechny členící prvky (pilastry) na nároží, kde jediné mohly plnit svoji funkci. Účelnost a reprezentativnost zde byly uvedeny v soulad.

Palácem byla Havlíčkova škola pochopitelně jen zepředu, neboť musela v první řadě pojmout všechny prostory nutné k běžnému provozu. Z pohledu na půdorysné řešení prvního návrhu [Obr. 3] je zřejmé, že se autorovi podařilo včlenit všechny potřebné místnosti do celku tak, že výsledek nepostrádal skladebnou jistotu. Centrální chodba „rozrazila“ místnost v přízemí, což vedlo k umístění kanceláří po jejích stranách. Velké učebny v rozích budovy byly přístupné z centrální chodby, na kterou se napojovalo schodiště do pater. Ta se vyznačovala pravidelnou skladbou velkých učeben směřujících do náměstí a provozních místností v dvorním traktu. Základní tvar půdorysu dotvářela tělocvična napojená k severovýchodnímu nároží.

Druhý návrh, vypracovaný současně s prvním, počítal se skromnějším provedením, v němž byla do druhého patra umístěna pouze tělocvična (!). Havlíček na celkovém pohledu nerozkreslil rozvrh fasády, jelikož zřejmě při uplatnění této varianty počítal s upravením prvního řešení. Půdorysné změny přízemí a patra byly nepatrné, třetí návrh, počítající s ještě menšími prostorovými možnostmi, již na druhé patro rezignoval.

Nerealizované návrhy Ferdinanda Havlíčka, doručené na počátku snah o stavbu školy, patří k nejpozoruhodnějším pracím spojeným s Čelákovici počátku století. Jak bude z následujícího patrné, jistá (pouze stylová) spřízněnost je přibližuje Saxovu dílu, které v prostředí Čelákovic vlastně předchází.

Ještě do listopadu roku 1907 byly Havlíčkovy plány hlavními podklady, se kterými čelákovičtí radní pracovali. Obsahem jednání v této době byla otázka, kterou z variant zvolit. Vrchní inženýr za ně dostal tento měsíc vyplaceno 120 korun.⁶⁹ Brzy se však objevily plány nové.

⁶⁸ Antonín CECHNER: Průčelí českých škol obecných i měšťanských, in: Architektonický obzor IX, 1910, 23

⁶⁹ SOKA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Zápisy městské rady 1904-1913, 55

Nových výkresů bylo hned několik. Pod prvními z nich byl podepsán místí polír Ferdinand Bleha. Tento tvůrce architektonických návrhů představuje v dějinách čelákovického stavitelství velmi nejasnou postavu, jejíž autorský podíl na těch nejdůležitějších stavbách ve městě je těžké určit. Jím signované výkresy, datované listopadem 1907, vycházely ze stejných předpokladů a možností jako Havlíčkovy. Také je na nich zachycena dvoupatrová budova, pojímající chlapeckou i dívčí školu. Oproti kumulovanému Havlíčkovu řešení je však Blehův návrh otevřenější, více připomínající volně stojící školní budovy. Z obou stran osvětlenou průběžnou chodbu ve středním traktu lze považovat za prvek v zástavbě náměstí opravdu neobvyklý. Větší rozvolněnost a jistě i prostorná vzdušnost takové stavby by byla podporována oddělenými vstupy a velmi široce navrženým schodištěm. Blehův návrh nabízel více učeben v prostorovém uspořádání, které můžeme označit za pokročilejší [Obr.4, 5].

Tato pokročilost byla ovšem umožněna tím, že Blehův návrh počítal s velkorysejšími prostorovými možnostmi. Měřítko uvedené na plánech prozrazuje, že průčelí jeho budovy mělo být přibližně o třetinu delší než Havlíčkovo. Bleha zřejmě počítal s rozšířením budoucího staveniště směrem na východ (na místo domu č. p.5), které by umožnilo výstavbu soliterně koncipované budovy, otevírající se více světovým stranám.

Z této premisy vycházel i návrh fasády [Obr. 6].⁷⁰ Původních patnáct okenních os je zde rozmnoženo na sedmáct, navíc ve velkorysejším ztvárnění, zvláště u osy střední. Dobově příznačnější novobaroční formy ale polír nahradil už značně opožděným novorenesančním tvaroslovím. Vnější důraz na symetrii je díky zvětšenému pozemku ještě posílen, nebezpečí monotónnosti se autorovi podařilo odvrátit díky užití půlkruhově a segmentově ukončených oken ve druhém patře, která doplňují vpadlá pole s ornamentální výzdobou. Účel budovy se mimo nápisu pod štítem odráží i v dispozičním řešení, které si vynutilo zakomponování tří oddělených vstupů.

Nepřekvapí, že ze všech pramenů, z nichž starší architekti při navrhování novorenesančních staveb čerpali, se Bleha přiklonil k formám tzv. české renesance, jejíž obliba kulminovala v poslední čtvrtině devatenáctého století. Mezi tvůrci, v jejichž repertoáru zůstala i později, patřil např. Jan Vejrych, k jehož výrazovému rejstříku má sledovaný návrh velmi blízko.⁷¹ Některé detaily výkresu, např. odlehčená atika, připomenou motivy užití při výzdobě radnice v Pardubicích, jiné, zvláště charakteristický stupňovitý štít, patří k Vejrychem nejčastěji

⁷⁰ SOKA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Plány-stavba měšť. školy, sig. PL 10

⁷¹ Jan Vejrych navrhl kromě jiných důležitých staveb v českých městech (radnice v Kladně, spořitelna v Novém Bydžově aj.) i budovu radnice v Kolíně, nejdůležitější stavbu ve stylu české renesance v námi sledovaném území. K dílu Jana Vejrycha např. Jan UHLÍK: Jan Vejrych, Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2014

užívaným prvkům. Lze proto připustit, že spíše než bezprostřední poznání renesančních předloh inspirovala Blehu tvorba značně úspěšného současníka, jehož dílo v těchto letech (z dnešního pohledu) plodně doplňovalo obraz menších českých měst.⁷²

Autorem druhých plánů z podzimu roku 1907 byl libeňský stavitel Alois Vavrouš, další z tvůrců obeznámených se stavbou školních budov.⁷³ Jeho návrh [Obr. 7]⁷⁴ počítal s přibližně stejně velkým pozemkem jako Havlíčkův, což opět vedlo k většímu zhuštění jednotlivých místností. Prostorná symetrie Blehova půdorysu je zde nahrazena komplikovanější skladbou učeben, propojených chodbami vedoucími ke zcela odděleným schodištím. Vavroušův návrh jistě lépe zohledňoval tehdejší prostorové možnosti, přesto však jeho dispoziční řešení provází jistý zápas s nutností oddělit chlapeckou a dívčí část, který je patrný zvláště v centrální části. Zde umístěný světlík zjevně řešil vzniklou potřebu osvětlit jak schodiště, tak chodbu pro dívky, které by se jinak ocitly v temnotě. Z toho důvodu nemohla být v této části umístěna učebna ani jiná užitná místnost. Návrh navíc počítal se zachováním průjezdu vedle radnice, bez něhož by nemohly být vůbec osvětlovány místnosti v západní části budovy a na němž také závisel přístup ke schodišti. Tento a jiné předpoklady byly později upraveny, čímž stavitelovy výkresy pozbyly platnosti.

Vavroušovu představu o fasádě bohužel neznáme. Jeho provedené stavby ale dávají tušit, že spíše než k velkoměstskému novobaroku Havlíčkova typu by zvolil umírněný novorenesanční výraz podobný tomu Blehovu, ozvláštňený zajímavými detaily.⁷⁵

O tehdejších vyhlídkách stavitelů vypovídají odhady cen, uvedené u jednotlivých návrhů. Zatímco pod Blehovým rozmáchlým plánem je uvedena cena 130 000 korun, ke značně stísněnější Vavroušově vizi je připsána částka 138 000 Kč. Tento rozdíl, který vůbec nereflakuje odlišné prostorové možnosti, které oba autoři nabízeli, si lze vysvětlit snad jen zvýšeným sebevědomím libeňského stavitele, přicházejícího z vysoce konkurenčního prostředí pražského předměstí.

---

⁷² Na tomto místě lze připomenout příkrý odsudek, kterého se dostalo pardubické radnici v klíčové práci Maxe Dvořáka *Katechismus der Denkmalpflege* (Katechismus památkové péče) z roku 1916. Je pravděpodobné, že realizovaný Blehův návrh by Dvořák (pokud by upřel pozornost i na Čelákovice) hodnotil podobně. Viz Max DVOŘÁK: *Katechismus památkové péče*, Praha 2004, 104-105

⁷³ Vavroušova firma již r. 1895 prováděla zednické práce při stavbě školy ve Stejskalově ulici v Libni; v pozdějších letech byl Vavrouš spojen především s výstavbou nájemních domů v sídelní čtvrti. Čelákovická škola byla snad jeho prvním samostatným návrhem školní budovy. Krátký seznam Vavroušových realizovaných prací viz: VLČEK 2004, 688

⁷⁴ SOKA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Plány-stavba měšť. školy, sig. PL 10

⁷⁵ Důkazem pro toto tvrzení může být přestavba školy v Hloubětíně, uskutečněná r. 1909. Součástí prací byla nástavba 2. patra a nová úprava fasády podle plánů vypracovaných Al. Vavroušem. Jejich první verze počítala s úpravou průčelí ve stylu geometrické secese, zřejmě pod tlakem obce však byly plány změněny. Nový projekt svým historizujícím tvaroslovím navázal na starší rozvrh. Ten však Vavrouš doplnil pilastry ovlivněnými duchem moderního klasicismu a „Vejrychovským“ štítem. K hloubětínské škole viz: Pavel VLČEK (ed.): *Umělecké památky Prahy. Velká Praha (A-L)*, Praha 2012, 394-395

Stav věcí panující na konci roku 1907 byl změněn již počátkem roku příštího. Tehdy se protokolech ze zasedání městských rad opět setkáváme se jménem Konstantina Saxe. Sám stavitel se tehdy pravděpodobně nabídl, že zhotoví veškeré plány jak na novou školu, tak i na radnici (!), výpočty, rozpočty a návrhy fasád, za což požadoval 800 korun; dalších 400 žádal v případě, že mu bude svěřen i stavební dozor. Stavitel se zavázal vyhotovit vše do konce února 1908, tedy za šest týdnů. Rada tehdy jeho nabídku přijala.⁷⁶

Zmínka o radnici nebyla v tomto protokolu uvedena náhodou. Následkem přemrštěných finančních představ majitele domu č. p. 5 bylo na počátku roku 1908 zřejmé, že se město bude muset spokojit s menším stavenišťem. Tato okolnost donutila radní přehodnotit postoj k zachování radnice. Architektonické návrhy vzniklé od této doby buď pojímají návrh radnice a školy v celistvosti, nebo při plánování samotné školy zohledňují skutečnost, že bude z obou stran navazovat na jiné budovy. Sám Sax při plánování jejího rozpočtu počítal s tím, že bude stát mezi novou radnicí a Pokrupovými (tj. majiteli č. p. 5).

Na konci března byla stavba opět probírána v městské radě, tentokrát z toho důvodu, že Konstantin Sax nedodal včas zadané plány. Rada se usnesla, že pokud Sax nedodá slíbené materiály do konce května, bude práce za stejných podmínek zadána Ferdinandu Blehovi.⁷⁷

Jak bylo výše uvedeno, Ferdinand Bleha počítal ve svých prvních návrzích s velkým stavenišťem, které se nepodařilo zajistit. Jaké výkresy tedy v této době předložil?

Jednoduchý stylový rozbor umožňuje tyto práce identifikovat. S největší pravděpodobností se jedná o tři nesignované a nedatované listy zaznamenávající půdorysy, u nichž linie psaného písma a způsob provedení prozrazují, že vzešly ze stejné ruky jako listy podepsané Blehou [Obr. 8-9].⁷⁸ Autor v nich přeskupil dřívější symetrické uspořádání, které v nových podmínkách nebylo možné, průběžnou chodbu procházející celou budovou ale ponechal. Tento prvek, vycházející z původního autorského záměru, tak podporuje navrženou atribuci. Skromnější počet místností dává znát, že myšlenka společné chlapecké a dívčí školy byla na jaře 1908 už opuštěna.

Stejně tak byl tento návrh poslední, který pracoval s představou dvoupatrové budovy; všechny následující projekty počítají nadále pouze s jedním patrem. Takových parametrů se škole dostalo i v dosud nejkomplexněji zpracovaném návrhu, zahrnujícím do jednotného celku obě plánované novostavby. Projekt datovaný březnem 1908 vytvořil Konstantin Sax snad jako naplnění výše zmíněného závazku.

---

⁷⁶ SOKA Praha-východ, fond Zápisy městské rady 1904-1913, 61

⁷⁷ Ibidem, 64

⁷⁸ SOKA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Plány-stavba měšť. školy, sign. PL 10

Pozoruhodný návrh byl podle všeho největší a umělecky nejnáročnější prací, na níž měl Sax dosud příležitost pracovat. Necelé dva roky usazený stavitel dostal v mladém věku třiatřiceti let možnost pracovat na reprezentativním souboru staveb, která měly zcela nově definovat ústřední prostor města.

Výkres, který se zachoval do dnešních dnů, je patrně jednou ze tří variant, které stavitel vytvořil [Obr. 10-12]. O třech alternativách fasád hovoří i c. k. okresní školní rada ve svém dopise adresovaném místní šk. radě, v němž se o Saxově projektu zmiňuje.⁷⁹ Další varianty bohužel neznáme a nevíme proto, jestli zachovaný plán zrcadlí nějakou ustálenou Saxovu ideu, která byla dále jen korigována, nebo zda tři alternativní fasády naplňovaly zcela odlišné výtvarné názory, z nichž měl alespoň jeden (libovolno který) padnout u městských i okresních radních na úrodnou půdu.

Ve výše zmíněném dopise se objevuje i doporučení týkající se vztahu novostavby a jejího okolí. Okresní školní rada doporučoval, „*aby s ohledem na to, že budova radniční jest pro město budovou příznačnou, aby typický její vzhled pokud možno při předloženém projektu byl dodržen, jakož aby details jednotlivé jak facady tak i krovu při projektu byly použity.*”⁸⁰ Rada proto považoval za nutné, aby byly všechny varianty předány c. k. konzervátorovi k posouzení.

Sax ve svém návrhu sjednotil radnici a školu do jednoho organického celku, v němž ani ztvárnění střešní partie radnice nepotlačuje dojem, že tato je jakýmsi zvýrazněným nárožním rizalitem symetrické budovy, který se na druhé straně zrcadlově opakuje. Tento dojem jednoty posilovalo i navrhované využití, kdy školní provoz zcela opanoval patro radnice, v níž bylo vyhrazeno městským úředníkům pouze přízemí. Nově ustálený koncept školy a obecního domu v jednom obral radnici o její svrchovanost a vytlačil ji do téměř podružného postavení, které se ovšem ve vnějším ztvárnění budovy projevilo jen nepatrně.

Soustředíme-li se na způsob, jakým Sax pojednal fasády školy [Obr. 10] (fasádám radnice je věnována pozornost v příslušné kapitole), spatřujeme v jejich ztvárnění ohlas těžkého, na skládání detailů příliš lpícího historismu, ušetřeného bohužel oživujícího vlivu invenčních sochařů či štukatérů. Mnohé zcela současné novobarokní realizace, vznikající s jistým časovým odstupem od první vlny stylu např. na pražských předměstích (např. v Nuslích) byly těmito řemeslníky často vytrženy ze schematičnosti, ve které bohužel tento Saxův návrh z velké části setrval. Jako nápaditý detail působí při bližším zkoumání průběžná římsa vedená

---

⁷⁹ SOKA Praha-východ, Fond Archiv města Čelákovice, Stavba škol 1892-1912, Dopis c. k. okresního školního rady v Karlíně místní šk. radě v Čelákovicích ze dne 24. dubna 1908

⁸⁰ Ibidem

v úrovni frontonů, kterou Sax rozvrh invenčně doplnil. Největším kladem jeho první velké práce tak zůstává ušlechtilé členěná hmota věže středního rizalitu. Ta korunuje celkovou siluetu školy, bez snahy o dominanci přirozeně směřující k úběžníku, kterým je strmě stoupající střecha radního domu.

Půdorys tohoto návrhu ovšem není charakteristický jen převahou školních místností nad radničními. U části náležející škole je zde poprvé počítáno s jednoduchou, „kanonickou“ dvoutraktovou dispozicí, tak typickou pro školní budovy. [Obr. 11, 12] Skladba místností se i přes zdobné vnější ztvárnění krajně zjednodušila a základní půdorys se v podstatě zredukoval na dva hlavní objemy, na hlavní křídlo do náměstí a příčnou dvorní hmotu obsahující tělocvičnu v přízemí a kreslírnu v patře. Takový rozvrh se pro příští úvahy o členění prostoru stal určující.

Konstantin Sax tedy na jaře roku 1908 naplnil závazek a dodal plány, které byly posléze předloženy vyšším orgánům. I přesto ale po celý rok 1908 pokračovala jednání, v níž hrál většinou roli rozpočet, k jehož opravám byl Sax často vyzýván. Již potřetí mu byl konkurentem Ferdinand Bleha, který krátce po Saxovi předložil svoji vizi sjednocených veřejných budov. Porovnávání cen a přiklání se na stranu toho projektanta, u něž bylo možno očekávat větší úsporu, patřilo k standardnímu průběhu městských schůzí v této době.

Dochované výkresy průčelí i půdorysů vypracované Blehou [Obr. 13, 14]⁸¹ zaujmou na první pohled rysem, který lze považovat za typický pro velkou část pozdně historizující produkce vůbec. Je jím krajní důraz na zdobnou výpravnost fasády, za níž se skrývá typizovaná dispozice ozvláštněná bohatým štukovým dekorem, upomínajícím na vnější dojem. Vzpomeneme-li si na Blehovy velkorysé skladebné kreace, naprostá střídmost těchto půdorysů nás zarazí. Návrh působí spíše jako upravená verze o málo staršího Saxova konceptu, který je zde ještě zjednodušen – z objemu hlavního křídla se zde vyčleňují jen hmoty schodiště a tělocvičny s kreslírnu. Je pravděpodobné, že spíše než o vlastní Blehovu invenci se zde jednalo o přijetí jiného půdorysného schématu, které musel uvést v soulad se svou představou průčelí.

Na listech půdorysů zaujme i skutečnost, že jejich „autor“ je vytrvale označován za políra – také tento detail může hrát roli při snaze o připsání autorsky nejasných staveb, neboť nelze počítat s tím, že by bylo vypracování finálních plánů svěřeno někomu jinému než řádně schválenému staviteli s patřičným vzděláním. Situaci navíc komplikuje signatura výkresu průčelí, označující Blehu za stavitele – tato záležitost zůstává nejasná.

---

⁸¹ SOKA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Plány-stavba školy, sign. PL 10

Blehův návrh fasády představuje jakousi hranici, v níž kypivý novobarokní sloh dosáhl mezí, jež pozdější realizace zdaleka nepřekročila. Na rozdíl od starší práce Ferdinanda Havlíčka, kterou charakterizovala zhuštěnost okenních os, je předložená vize zcela oprostěná od diktátu vnitřního uspořádání – to bylo upraveno podle ní, nikoliv ona podle něj. Mohutná palácová stavba důkladně využívá všech možností, jak zmalebnit celkovou hmotu přidáním štítů, váz či pilastrů, které jsou zde plně využity pro rozčlenění prvního patra. U postranních os jsou jejich dřívky navíc ozdobeny, čímž vhodně doplňují čistě dekorativní nárožní štíty. Střední tři osy jsou opět přeměněny ve výrazný rizalit, umocněný i odlišným zformováním oken v patře.

Vycházel-li Havlíčkův návrh z ovzduší pražského pozdního historismu, pak prameny, z nichž čerpal Ferdinand Bleha, je dnes možné sotva určit. Jistě však jeví pramalou příbuznost s tuzemskou barokní tradicí. Jedná se spíše o jakýsi internacionální novobarok německého ražení, charakteristický ostře vykrajovaným dekorem, uplatněným na do nejmenších detailů propracovaném průčelí. To ovšem doplňují ryze moderní prvky, jako je např. mohutná podezdívka; takto cítěný sloh nenašel tehdy při realizacích škol v širokém okolí odezvu.

Saxovy a Blehovy výkresy byly v polovině roku 1908 zkoumány nejen z hlediska ceny, pozornosti se dostalo i jejich výtvarnému pojetí. V zápisech z městských rad tato otázka vůbec zohledňována není a i v jiných písemnostech se otázce vhodného stylu nevěnuje téměř žádná pozornost. Není proto příliš překvapivé, že slova o tomto tématu nejvýrazněji zazněla od znalce „zvnějšku“, jemuž byly výkresy obou projektantů zaslány k posouzení.

Suplent c. k. státní průmyslové školy Josef Černošský v dobrozdání z 19. května 1908 adresovaném městským zastupitelům více ocenil Blehovy návrhy. Oceňuje na něm jeho monumentalitu a věří, že takto provedené stavby by byly ozdobou čelákovického náměstí; jejich sloh nazývá „zmodernizovaným barokem“. Všimá si také kamenné věže, jejíž ztvárnění považuje za zdařilejší než Saxovo, podobné spíše sanktusníku. Výše hodnocený návrh také ovšem kritizuje za technické nedostatky.⁸²

O týden později už byly opravené plány dodány okr. školní radě. V odpovědi odeslané příští měsíc nechybí také poznámka o ztvárnění fasády. Píše se v ní, že „...*toto se neklidným svým řešením pro budovu školní naprosto nehodí a doporučovalo by se toto pokud možno jednodušeji, ale slohově správně řešiti.*“⁸³ I když není z dopisu zcela jasné, o jakém ze dvou

---

⁸² SOKA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Stavba škol 1892-1912, Dopis J. Černošského z 19. 5. 1908

⁸³ Ibidem, Dopis místodržitelského rady z 28. června 1908

návrhů se hovoří, je pravděpodobné, že se jednalo o Blehův. Ten měl být (snad i kvůli zamítavému stanovisku okr. školní rady) posléze nahrazen jiným.

Cesta k definitivnímu projektu byla zřejmě nastoupena při zasedání městské rady 31. srpna 1908, v němž se komise pro stavbu školy usnesla na vypracování nových plánů školy dle návrhu c. k. stav. rady Láblera.⁸⁴ Zároveň byl Sax pověřen vypracováním nových plánů, rozpočtu, statických výpočtů a d., což měl provést do listopadu téhož roku. Za všechnu dříve i nyní vykonanou práci měl obdržet úhrnný obnos 1000 K. Návrh fasády měl zhotovit jen jeden ve srozumění se stavitelem Láblerem.⁸⁵

Zatímco Láblerův návrh (který by jistě pozoruhodně rozmnožoval sestavu jeho prací ve středním Polabí) později už zmiňován není, Saxův plán, který zaznamenává základní výtvarnou myšlenku vedoucí k pozdější realizaci se zachoval [**Obr. 15**].⁸⁶ Je datován prosincem 1908, což napovídá, že Sax v tomto případě dodržel vytyčený termín a odevzdal přepracované půdorysy i s novým pohledem na fasádu včas. Nepříliš dlouhá, ale komplikovaná historie hledání cenově i esteticky ideálního návrhu tím dospěla do kýženého konce, který potvrdilo i udělení stavebního povolení⁸⁷ a schválení okr. školní radou na samém počátku roku 1909.

4. 1. 2 Výstavba

Ve chvíli, kdy byla ujasněna představa o budoucí podobě očekávané budovy, mohlo být započato se stavbou. Vzhledem k tomu, že ke schválení projektu došlo v zimě, měly práce započít až na jaře roku 1909. Konstantin Sax zimní čas využil k předložení nabídky, že bude na probíhající stavbě vykonávat funkci technického znalce a dozorce, s kterou měl již několikaleté zkušenosti z práce v městské komisi. Slíbil, že bude kontrolovat, aby

---

⁸⁴ Ludvík Lábler (1855-1930), architekt působící ve státních službách a specializovaný především na úkoly spojené s úpravou památek a na církevní stavby, se spolu s Ant. Hlaváčkem podílel na obnově chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně. Dále navrhl obnovu nymburských hradeb či projektoval kostelík v Lázních Toušeň. O jeho tvorbě ve středním Polabí krátce viz: LOYDA /ŠPAČEK 2000, 48

⁸⁵ SOKA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Zápisy městské rady 1904-1913, 76

⁸⁶ SOKA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Plány-stavba školy, sign. PL 10

⁸⁷ O udělení stavebního povolení podává zprávu listina z 4. 1. 1909, podepsaná starostou Jindřichem Čurdou. Viz: Městský úřad Čelákovice, archiv Odboru výstavby, složka č. p. 2, povolení k novostavbě školy z 4. 1. 1908

nedocházelo k odchylkám od schválených plánů bez vědomí místní školní rady, součástí práce měl být i dozor nad materiálem. Za to vše Sax požadoval částku 2000 K..⁸⁸

Sax tuto funkci obdržel; za prováděcího stavitele byl vybrán Josef Novotný z Hradce Králové, který stavbu vedl po celou dobu prací.

Dílo započaté v březnu či dubnu roku 1909 pokračovalo za krátkou dobu natolik, že Josef Novotný mohl již v červnu předložit výkaz hotových prací spolu s žádostí o vyplacení části mzdy. Saxův podíl na pracích byl v této době dvojitý – kontroloval správnost předložených plánů a účtů, což bylo provázeno jeho četnými výtkami, a také zřejmě korigoval výsledné plány fasády. Zápis z městské rady tehdy hovoří o jakémisi návrhu, u nějž je třeba pozměnit atiku; součástí tohoto návrhu měla být i barokní balustráda, což značí, že k finální podobě se tehdy ještě nedošlo.⁸⁹

Průběh celého roku 1909 provázely v Čelákovících stavební práce na škole, které, jak Sax doporučil již v červenci, měly být dokončeny až v příštím roce.⁹⁰ Kromě finanční otázky, která se průběžně probírala již dříve a nepříjemné aktuálnosti nabyta po dokončení budovy,⁹¹ se řešily i výtvarné a ideové problémy. Patřil mezi ně např. výběr nápisu na průčelí. Stavební komise se tehdy shodla na tom, že nápis „Měšťanská škola“ spolu s bustou Komenského budou dostatečně vypovídat o účelu budovy, a všechny variantní návrhy, vyvolávající nespokojenost mezi občany, se měly umístit do interiéru.⁹²

Na podzim se zřejmě dospělo ke shodě na výtvarném ztvárnění fasády, především portálů. Ty pojednal Sax původně zcela prostě, v říjnu se na radě jednalo o způsobu, jakým by mohli být ozdobeny – tehdy se zřejmě dospělo k jejich dnešnímu pojednání.⁹³

Budova školy byla po jistých průtazích dostavěna následujícího roku, kdy v (snad v květnu) městská rada jednala o „nábytku a zařízení v tělocvičně v novostavbě“⁹⁴ 1. září roku 1910, osmnáct měsíců po zahájení stavby, obdržela místní školní rada od purkmistrovského úřadu povolení k obývání⁹⁵ a 16. září byla budova po vysvěcení slavnostně otevřena.⁹⁶ Výsledný účet předložil stavitel Novotný až v březnu následujícího roku. Do nejmenších detailů vyčíslený rozpočet všech prací od nádenických po klempířské dospěl k částce 93 408 Kč,

⁸⁸ SOKA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Zápisy městské rady 1904-1913, 97

⁸⁹ Ibidem, 106

⁹⁰ Ibidem 110

⁹¹ Průběžné financování se řešilo za pomoci četných půjček od okresních i jiných peněžních institucí, jejichž splnění zatížilo městskou správu na několik let po dokončení stavby.

⁹² SOKA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Zápisy městské rady 1904-1913, 118

⁹³ Ibidem 130

⁹⁴ Ibidem 145

⁹⁵ Městský úřad Čelákovice, archiv Odboru výstavby, složka č. p. 2, povolení k obývání školy č. p. 2 z 1. září 1910

⁹⁶ Jaroslav ŠPAČEK (ed.) Kronika města Čelákovice I (1857-1939), Čelákovice 2006, 187

výrazně nižší, než byly vyhlídky autorů předkládajících před stavbou své návrhy. Konstantin Sax posléze pečlivým rozborem rozpočet upravil na 89 572 Kč. K pozdnímu datu kolaudace výstižně doplnil: „*Kolaudování bylo zdržováno proto, že nebylo dodáno správných výkazů postupem práce, kterých bylo stále žádáno. Účet pak dodán ve staveb. saisoně, což odborník uzná, že je v nevhodný čas, poněvadž při kolaudování musí býti stále v jedné řadě (?) a nelze odbíhati, čili když se od kolaudování odchází, nemůže být o správnosti ani řeči.*“⁹⁷

4. 1. 3. Popis budovy

Skutečnost, že r. 1906 udělené povolení zřídit měšťanskou školu chlapeckou nebylo následováno totožným povolením pro školu dívčí, utvářela výrazným způsobem základní užitné parametry budovy. Počátkem 20. století vystavěná (a později rozšířená) škola posléze plnila funkci jediného učiliště svého druhu ve městě až do počátku sedmdesátých let, kdy byl vystavěn nový vzdělávací areál jižně od městského jádra.

Měšťanská škola je jednopatrová podsklepená budova, vystavěná při severní straně náměstí v sousedství nárožní radnice. Z východu na školu navazuje mladší budova býv. Obecního domu, postavená na počátku 30. let 20. století. Na její parcele se v době výstavby školy nacházel dům č. p. 5, jehož umístění bylo závazným regulativem při úvahách o dispozičních možnostech nového ústavu.

Průčelí do náměstí, které je jako jediné umělecky zpracováno, je jedenáctiosé. Jeho střední část je zvýrazněna mělkým rizalitem zajímavým pět okenních os, do něhož jsou symetricky začleněny i dva původní vchody, dnes zazděné. První podlaží spočívá na mohutné podezdívce z kyklopského zdiva s osově umístěnými okénky do sklepa. Až do úrovně kordonové římsy je fasáda členěna hladkým rustikováním, zalamovaným v okolí půlkruhových záklenků oken rizalitu. Jedinými dekorativními prvky jsou zde již secesně cítěné klenáky nad vchody zdobené mužskými maskami, obklopené stylizovaným listovím. To splývá po obvodu záklenku přibližně do úrovně, v níž původně končily dveře, nad nimiž se nacházela půlkruhová prosvětlovací okna. Ta byla po zazdění obou vchodů nahrazena větším trojdílným oknem, respektujícím starší výzdobný aparát.

---

⁹⁷ Městský úřad Čelákovice, archiv Odboru výstavby, složka č. p. 2, Účetní kniha novostavby školy

Stroze pojatou partii přízemí odděluje kordonová římsa od zdobněji řešeného prvního patra. Odezvou členění užitého níže jsou nárožní lizeny, ozvláštňené však na vrcholech štukovými kartušemi. Na rozdíl od přízemí, kde byla okna rizalitu zaklenuta půlkruhově, jsou okna středních os v patře větší, čímž podporují žádoucí gradaci. Mezery mezi nimi navíc člení ploché pilastry s jednoduše pojatými jónskými hlavicemi. Také při výzdobě oken byla okna rizalitu pojata náročněji. Profilované šambrány jsou totožné jako u ostatních otvorů v patře, bohatěji ztvárněny jsou však frontony, jejichž členitost je stupňována od okraje směrem ke střední ose. Nad jejím oknem je umístěna konzolka, na níž spočívá busta Jana Amose Komenského, přesahující až do úrovně vlysu. Pozadí jí tvoří rokokově pojatá kartuš, barevným odstínem korespondující s ostatním popsáním členěním. Vlys, do něhož je umístěna, nesl původně nápis „Měšťanská škola“.

Parapety všech oken v patře jsou pojaty ve střídavém duchu, prozrazujícím již ovlivnění secesními východisky. Okna mimo rizalit mají frontony ztvárněné skromněji, čímž podporují jeho objemové a výtvarné vyznění.

Střechy školy jsou sedlové, rizalit završuje mohutná mansardová konstrukce s velmi výrazným odstupněním. Před něj je umístěna nízká atika v šíři tří os, zdobená zajímavou kombinací barokizujících kartuší a secesních vegetabilních motivů, které odkazují na dekor použitý v přízemí. Atika přechází v robustní půlkruhově zakončený štít, v němž jsou vykrojena úzká, zcela nebarokní okna osvětlující půdní prostory.

Před adaptacemi ve 2. polovině 20. století se do školy vcházelo dvěma vchody přímo z náměstí. Levý z nich sloužil především k obsluze ředitelského bytu umístěného v přízemních místnostech, osvětlených částečně z náměstí a částečně ze dvora. Druhými dveřmi se vstupovalo do vestibulu, který směřoval k chodbě v zadním traktu. Po obou stranách vestibulu se nacházely rozměrné učebny s okny do náměstí.

Uzlovým bodem dispozice byl prostor chodby v místě napojení vestibulu. V jeho sousedství se nacházely šatny, po překročení chodby bylo možno od vchodu přímo pokračovat po schodišti do patra nebo odbočit do tělocvičny.

První patro bylo již zcela určeno pro vyučovací účely. Tři učebny v uličním traktu doplňovala kreslárna, umístěná ve dvorním křídle nad tělocvičnou. Kabinety, které v přízemí chyběly, byly umístěny na obou koncích chodby a v prostoru, který v přízemí zaujímal východní vestibul. Sociální zařízení se nacházelo v obou patrech vedle schodiště. Všechny místnosti byly plochostropé.

Zmíněná přístavba Obecního domu, spojená se začleněním nových učeben do novostavby, pozměnila i dispozice obou staveb. Obě budovy byly v úrovni patra organicky spojeny

prodloužením chodby ze staré školy, jejíž linie předurčila komunikační rozvrh Obecního domu.⁹⁸ Tato adaptace vedla později k zazdění původních vstupů, které po sjednocení školy s Obecním domem ztratily svoji původní funkci. Po patřičné úpravě byly poté z vestibulů vytvořeny samostatné místnosti přibližně stejné velikosti jako kabinet v patře.

Díličí přístavby a adaptace, z nichž nejvýraznější proběhly ve 40. a 60. let minulého století, starší dispozici zásadním způsobem nerozrušily. Snad v době památkové obnovy fasády sousední radnice, tedy na počátku 80. let 20. st., bylo obnoveno i průčelí školy, které kromě starší výměny oken, nikterak nenarušující celkový ráz zevnějšku, přetrvalo bez narušení do dnešních dnů.

4. 1. 4. Umělecké pojetí

Škola jako umělecký úkol – minimálně ztvárnění fasád mnoha vzdělávacích ústavů nám stále dokazuje, že i tento druh zakázky dokázali praktikující architekti ozvláštnit svým tvůrčím přínosem. Náběhy k jakýmsi úvahám o stylu, které se v nepatrných zlomcích zachovaly v pramenných záznamech a návrzích (je škoda, že nebyl nalezen posudek c. k. zemského konzervátora Jana Heraina) dávají znát, že architekti si při projektování *fasád* byli vědomi jakýchsi obecně uznávaných výtvarných kvalit, které by novostavba školy měla mít. Výše zmíněný posudek suplenta Černoohorského volající po „monumentálnosti“ školní budovy je v této souvislosti zcela typický (zvláště uvážíme-li, že málokterému českému městu byla „monumentálnost“ architektur tehdy tak cizí jako Čelákovcím). Slovo fasáda bylo ale zvýrazněno proto, že půdorysné řešení těchto staveb muselo dostát všem platným zdravotním i jiným předpisům, které regulovaly stavby ve státní režii. Tato skutečnost podporovala značnou unifikaci, která byla školním budovám konce 19. století vlastní více než ostatním druhům staveb.

Měšťanská škola v Čelákovcích netvoří v tomto směru výjimku. Její půdorysný rozvrh, k němuž se Místní školní rada přiklonila po přehlídce mnohem nekonvenčnějších vizí, představuje nejstandardnější typ, užívaný při stavbách desítek škol v českých zemích. Jedná

---

⁹⁸ Původní plánová dokumentace Obecního domu je v archivu Odboru výstavby uložena ve složce školy č. p. 2, s nímž je budova dodnes stavebně i administrativně sloučená.

se o jednoduchou dvoutraktovou dispozici, v níž jsou učebny pravidelně řazeny za sebou s okny směrem do ulice (náměstí), zatímco dlouhá chodba, umožňující prostorný přístup ke všem těmto místnostem, směřuje do dvora. Bylo lhostejno, jestli měla mít projektovaná škola jedno křídlo či tři, nebo měla jako samostatná bloková stavba obklopovat čtvercový dvůr. Základní rozvrh byl stejný, ať se jednalo o školu na nároží uličního bloku nebo nápaditě členěnou budovu chlapeckých a dívčích škol měšťanských v Karlíně, které dal též počátkem 20. stol. architekt Josef Sakař půdorys rozkročeného písmene M. I takové invenční členění neopouštělo základní skladebnost – pro její praktičnost ani nebylo proč.

V této souvislosti proto docela překvapí, s jakými řešeními přicházeli projektanti, jejichž návrhy byly v průběhu měsíců posuzovány čelákovickou školní radou. Nejjednodušší, nejlevnější a o široce nejpoužívanější dispozice zde nestála na počátku, ale na konci cesty k nalezení finálního návrhu. Víme-li, že konečná výstavba školy přišla město na necelých 90 000 Kč, je na místě úvaha, jestli vidina mnohem většího ocenění (Blehovy a Vavroušovy návrhy počítaly s 130, resp. s 138 tisíci korunami) nevedla první projektanty k uvolnění představitosti. Jejich řešení ale mohla být podnícena také znatelnými mantinely, které návrh od počátku provázely, především omezeným stavenišťem. Půdorys čelákovické školy po všech cestách neotřelými směry nakonec spočinul u klidného, praktického, a, jak ukázala i dostavba Obecního domu, funkčního řešení.

Skladba místností tedy zůstala věrná tradici. Fasáda v novobarokním stylu dotčeném dílčími secesními importy byla bezesporu také tradiční, z úst mluvčích tehdy nastupující moderny by se jistě dočkala odsudku. Skutečnou teoretickou reflexi tohoto tématu je ale nutno spíše než v časopisech *Styl* či *Umělecký měsíčník* hledat v tribuně starších tvůrců, pro které byly podobné zakázky velmi důležité. V předválečných ročnících *Architektonického obzoru*, spřízněném s generací stavitelů, jejichž tvůrčí zenit se kryl s konjunkturou výstavby škol, se návrhy vzdělávacích ústavů objevovaly velmi často. Pro sledované téma je podstatné, že kromě výkresů školních budov z Prahy i venkova se v časopise objevila i již citovaná úvaha, zpracovaná redaktorem listu Antonínem Cechnerem.⁹⁹ Jeho text je užitečný i pro zhodnocení námi sledované stavby.

Pro dispozice tehdejších novostaveb má Cechner vcelku slova uznání, výrazné nedostatky však spatřuje v uměleckém ztvárnění jejich vnějšku. „*Přečasto klade se však váha pouze na vnitřní dělení, aby vyhovovalo předpisům a bylo pohodlné, kdežto zevnějšek odbude se „důstojně“, tj. co nejjednodušeji, by to stálo co nejméně.*“¹⁰⁰

---

⁹⁹ Viz CECHNER 1910, 23-24

¹⁰⁰ Ibidem, 23

Oprávněnou kritiku, která by šla jistě vztáhnout i na čelákovickou školu, směřuje autor na sjednocení školních a obytných místností pod jednou střechou. „*Při školách jsou zároveň byty učitelů nebo alespoň byt správce, či ředitele školy. Tyto byty jsou zároveň kamenem úrazu celého dělení. Žádá se pro ně zcela zvláštní vchod, avšak též spojení se školou. Tam, kde navrhují se byty učitelské ve stejných výškách jako patra učeben, plýtvá se jednak zbytečně zdivem a jinak jsou takové menší obytné místnosti v neobvykle velkých výškách nedosti útulné a též těžko vytopitelné.*“¹⁰¹

Právě nutnost včlenit byt ředitele do hlavního křídla byla jedním ze základních limitů, který provázel v Čelákovicích od počátku proces výběru. Návrhy se předháněly v počtu učeben, žádný však nemohl vyčlenit ředitelský byt do samostatného stavení mimo základní hmotu stavby. Nutno říci, že daná situace tomuto řešení příliš nenahrávala – pozemek byl značně omezený, navíc by byt postrádal světlo od jihu. Zázemí přímo ve škole zde byl tedy nutností. Jinak tomu ovšem mohlo být u solitérních novostaveb, kde by ovšem stejně tak vyvstával všeobjímající problém – cena.

Spokojen by naopak byl Cechner s tělocvičnou v příčném křídle, jejíž umístění stejně jako ředitelský byt vycházelo z prostorových možností.

Nejpozoruhodnější částí textu jsou dvě poznámky týkající se vnějšího ustrojení budov. První z nich se týkala střech, které autor považoval za vítaný prostředek k malebnému rozčlankování obrysu. „*Školy, které mají rozdělené střechy účelně dle významu a polohy místností, působí malebněji a neutlačují své okolí, jako veliké budovy škol o jediné společné střeše, která vysoko vyčnívá nad celou obcí a nízkými jejími stavbami.*“¹⁰²

Je patrné, že ctižádost přispět k dotvoření, nikoliv přetvoření obrazu konkrétního místa byla krédem architektů Cechnerovy generace. Tato snaha se však někdy mýjela účinkem z toho důvodu, že pevně stanovené nároky na výšku učeben a jejich velikost vnášely do maloměstského prostředí ve všech případech hmoty, které důmyslné členění střech mohlo pouze zjemňovat. Čelákovická škola je šťastným ztělesněním Cechnerových požadavků na členění střešních partií, i když je patrné, že mohutná krovová konstrukce byla v době vzniku v rámci náměstí silně naddimenzována. Vědomí jisté disproporčnosti celé budovy může vést k zamyšlení nad limity podobného podniku v prostředí malého města.

Pohlédneme-li například na pilastry v prvním patře, zřetelně cítíme, že jejich údělem by mělo být více než jen doplňovat meziokenní prostory jednoho podlaží. Kdyby Čelákovice obdržely do roku 1908 povolení zřídit též dívčí měšťanskou školu a Konstantin Sax by se opět

---

¹⁰¹ CECHNER 1910, 23

¹⁰² Ibidem 24

ujmul vypracování návrhů, mohlo by další patro tento jemný nesoulad zjemnit (což by na druhou stranu představovalo pro dosavadní měřítko náměstí ještě větší ránu). Takto dřívky pilastrů začínají vysoko nad parapety oken, jejichž normativní parametry vytvářejí exkluzivní dojem jakéhosi piana nobile.

Snad nejvýznačnější je Cechnerova věta ze závěru textu, týkající se stylu staveb. *„Nejnovější školy jsou často i ve venkovských obcích českých tu a tam v slohu vídeňské secese. Ty nepojí se naprosto k svému okolí, v němž jsou cizorodým prvkem a jsou takové budovy úplně v rozporu s hlavní zásadou moderní architektury, dle níž má každá budova vhodně zapadati ve své okolí.“*¹⁰³

Není známo, jestli Cechner právě dostavovanou čelákovickou školu znal. Jeho slova však přesně vystihují základní naladění těch architektů, kteří přijali na přelomu století novobarokní stylový rejstřík za svůj a až do poloviny druhého desetiletí ho cílevědomě naplňovali. Zdejší realizaci by jistě považoval za naplnění svých tezí, za využitou šanci. Konstantin Sax také patřil krátce mezi tyto tvůrce, kteří považovali „modernisovaný barok“ za cestu, jak smířit striktní požadavky doby s velkolepostí dosud vyhrazenou jen centrům. Též odeznívajícímu secesnímu dekoru vyhradil v novobarokním celku jen podružnou roli, která platnost základní formální myšlenky neovlivnila.

---

¹⁰³ CECHNER 1910, 24

4. 2. Radnice

4. 2. 1. Výběr projektu

Dílem, které nejvíce přispělo k uchování povědomí o Saxově tvůrčí činnosti na poli architektury je bezesporu čelákovická radnice. [Obr. 21] Díky ní je Konstantin Sax zmiňován i v pracích encyklopedického charakteru,¹⁰⁴ v nichž jinak jeho ostatní stavby většinou chybí. Otázka autorství radnice přitom není zdaleka jednoduchá – původní plány nebyly v relevantních archivech nalezeny a interpretace zmínek v městských knihách není zdaleka tak jednoznačná, jak by to u stavby podobného významu bylo možno očekávat.

Důvody, které stály na počátku rozhodnutí vystavět v Čelákovících novou radnici, se lišily od těch, které o několik let dříve podnítily snahy o vybudování měšťanské školy. Zatímco v případě školy byla potřeba nové budovy vyvolána akutním nedostatkem učebních místností, druhá stavba byla vynucena špatným stavem staré radnice. Ta patřila na počátku 20. století vedle tvrze v Čelákovském Hrádku k nejstarobylejším světským stavbám ve městě a spolu s později zaniklým pivovarem, stojícím uvnitř náměstí, tvořila nezpochybnitelnou dominantu centrálního prostoru. Radnice byla v Čelákovících zřízena již r. 1553, po devastujících škodách způsobených třicetiletou válkou byla obnovena, r. 1719 však spolu s celým městem vyhořela. Krátce poté byla opět vystavěna ve střídmém barokním slohu. V průběhu osmnáctého století byla budova upravována (tehdy zaniklo podloubí a byla vztyčena vížka). V tomto stavu radnice přetrvala do poloviny prvního desetiletí dvacátého století.

Starobylá stavba byla v této době stále respektovanou (a provozně nezbytnou) součástí severní strany náměstí. Výše popsané Havlíčkovy návrhy měšťanské školy ještě se starou radniční budovou počítaly a vědomě na ni reagovaly, stejně tak tomu bylo i u ostatních projektantů. Změna nastala teprve s konkurenčními návrhy Konstantina Saxe a Ferdinanda Blehy z jara roku 1908,¹⁰⁵ které již počítaly s nahrazením radnice novostavbou, jež měla být

---

¹⁰⁴ Např. Karel KUČA: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha 1996, 470 či TÝŽ: Česká republika. Atlas památek, Praha 2002

¹⁰⁵ SOkA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Plány-stavba školy, sign. PL 10

se školou provozně sjednocena. I přes tuto skutečnost na počátku výstavby školy stará radnice ještě stála a 3. ledna 1909, tj. v době, kdy byla sousední novostavba povolena, se v městské radě jednalo o dalším postupu při její opravě.¹⁰⁶

Již 11. ledna však rada svůj názor zcela přehodnotila. V zápisu ze zasedání se náhle hovoří o „zřízení radnice od základu“; stavba měla dokonce začít již na jaře, současně se stavbou školy.¹⁰⁷

Místní městská rada vyzvala v únoru téhož roku Konstantina Saxe, aby vypracoval v krátké době skici jen pro zastavěnou plochu radnice, které by doplnil rozpočtem.¹⁰⁸ V průběhu roku 1909, v době, kdy se pozornost soustředila na sousední stavbu, Sax zřejmě na návrzích pracoval. Sporadické zprávy z tohoto roku neupřesňují, jak jeho práce pokračovala, samotný návrh dosud nebyl dosud identifikován. Je proto žádoucí na tomto místě připomenou první návrhy od Saxe a Blehy a blíže osvětlit počátky představ o nové radnici.

Jak bylo již výše poznamenáno, oba projektanti přinesli ve svých návrzích z roku 1908 vizi sjednocující obě budovy do jediného celku. Novostavba radnice byla na sousední ústav organicky napojena a byla jím do jisté míry i utlačována, neboť byla nucena (alespoň u Konstantina Saxe, jehož půdorysy se dochovaly) odevzdat mu místnosti v patře. Způsob, jakým Konstantin Sax ztvárnil vnějšek budovy [**Obr. 22**] byl značně konzervativní a více odvislý od tvarosloví starší stavby než návrh konkurentův. Asymetrické průčelí je členěno okny jen zčásti, neboť v patře umístěná nárožní třída měla být osvětlována pouze z uliční strany. Toto řešení vedlo k vytvoření velkého pole rámovaného zdobenými pilastry, které završoval tympanon sjednocený s vlysem. Do něho Sax umístil osvětlovací půdní okno doplněné štukovou výzdobou. Prázdnou stěnu pod ním vyplnil zdobný nápis zpravující o účelu stavby, doplněný městským erbem. Podobným způsobem jako u Saxova návrhu bylo o málo později řešeno též průčelí radnice v blízkém Brandýse nad Labem, kde bylo prázdné pole fasády, zde osově umístěné, využito pro sgrafitovou výzdobu.

Projekt se přibližoval starší stavbě především příklonem k mansardové konstrukci střechy, završené drobnou věžičkou s hodinami. Určitou gradaci získal též zásluhou rozčlenění fasády. Přízemí opatřené hmotnou rustikou tvoří pevnou základnu zdobnému patru, které odlehčuje velké nárožní pole a rozměrná okna. Zvýšenou pozornost si ovšem u Saxova návrhu zaslouží nadokenní frontony, jež svým tvaroslovím předznamenávají některé skutečněné prvky radniční výzdoby. Jinak se však výkres značně liší od pozdějších stavitelových prací; nebýt

---

¹⁰⁶ SOkA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Zápisy městské rady 1904-1913, 90

¹⁰⁷ Ibidem, 91

¹⁰⁸ SOkA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Zápisy městské rady 1904-1913, 94

signatury, těžko by bylo možno na základě stylového rozboru tento výkres Konstantinu Saxovi bezpečně připsat.

Projekt z roku 1908 jeví příbuznost s výslednou realizací pouze na poli dílčích detailů. Jinak je tomu ovšem u Blehova návrhu, čímž vzniká značná nejistota při snaze o ujasnění autorství radnice.

Výkres, který na jaře téhož roku předložil Ferdinand Bleha [Obr. 23] vykazuje nápadné shody s její konečnou podobou. Oproti Saxovu projektu, objemově vycházejícímu z tvarosloví starší stavby, je u Blehy patrná snaha po výraznější vertikalitě, projevující se odhmotněním přízemí a užitím štíhlých pilastrů v patře. Vysoká, půlkruhově zakončená okna seřazená do pěti okenních os tento základní rys návrhu ještě posilují. Tvarosloví oken je zároveň blízké oknům středních os tak, jak byly uskutečněny. Pozoruhodná jsou na návrhu též okna prolamující hlavní římsu (přes svou zdobnost osvětlující pouze podstřeší) i zděná věž, zdobená množstvím váz a věžiček spočívajících na každé použitelné horizontále. Její krajně dekorativní ztvárnění prozrazuje, že byla postupně skládána z jakýchsi autonomně pojatých dílů, potlačujících celistvost výrazu.

Neopominutelná spřízněnost, která (alespoň po objemové stránce) spojuje Blehův návrh s výslednou stavbou, vede k otázkám, o jejichž zodpovězení se pokouší závěrečný rozbor. Oba dva starší výkresy ale nepochybně nesou rysy, který byly ve výsledku zajímavým způsobem syntetizovány.

Vrátíme-li se zpět k líčení historie projektu, nesetkáme se ve zbytku roku 1909 s žádným novým projektem ani se zprávami, které by zevrubněji referovaly o postupu prací. Teprve počátkem února 1910 podal starosta Jindřich Čurda místnímu zastupitelstvu zprávu o vzniku dvou náčrtků, které měly vypracovat opět Sax s Blehou.¹⁰⁹ Dnes bohužel nejsou známy. Ve své zprávě též starosta upozornil, že stará radnice hrozí zřícením. Přes záměr započít s budováním novostavby současně se školou tak památka přetrvala další rok.

Na schůzi zastupitelstva místní obce konaném 11. dubna 1910 starosta uvedl, že „*p. stavitel Sax odmítl zhotoviti plány a rozpočty na radnici, ač se k tomu zavázal, a že sdělal je pouze p. Ferd. Bleha a podepsal je p. Sax co stavitel.*“¹¹⁰ Městská rada o tři dny později o této schůzi též referovala, přičemž upozornila na plánované umístění místností a nový náčrtek z Blehovy dílny. Dále ve zprávě stojí, že se tento uvolil zhotovit definitivní plány způsobilé k zadání, a to do 16. dubna (!).¹¹¹ Starostova krátká poznámka tedy nabízí několik řešení: buď vypracoval

---

¹⁰⁹ EISNER 2011, 8

¹¹⁰ Idem

¹¹¹ SOKA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Zápisy městské rady 1904-1913, 142

plány, podle nichž se skutečně stavělo Bleha, a Sax pouze „zašitil“ svým podpisem stavitele invenční projev nadaného políra, nebo Sax, stejně jako v případě školy, našel k realizaci opět cestu a výsledné plány se zpožděním vyhotovil. Třetí, sotva pravděpodobnou možností je jakási vzájemná spolupráce obou tvůrců, která vedla k syntéze prvků ze starších (a snad i novějších) návrhů, pod níž se posléze podepsal ten, kdo vládl stavitelskou zkouškou. K definitivnímu vyjasnění této otázky by přispěl nálezný původní stavební dokumentace.

Práce na projektu nicméně pokračovaly. V květnu byl vybrán prováděcí stavitel, kterým se stal, stejně jako u dostavované školy, Josef Novotný z Hradce Králové. Funkci stavebního znalce zastoupil osvědčený Sax, který se v průběhu celé akce vyjadřoval k různým dílčím otázkám, např. k podobě věže.¹¹²

Kdy přesně samotná stavba započala, není ze zachovalých dokumentů zcela zřejmé. Zastupitelstvo místní obce se v jarních a letních měsících r. 1910 často zabývalo záležitostmi radnice, především různými technickými a materiálovými detaily. Je pravděpodobné, že finální představa o vnějším vzhledu a dispozičním uspořádání budovy ještě nebyla ujasněna.

Tento předpoklad potvrzují i drobné výkresy z února r. 1911, které zaujímají mezi torzovitě zachovanými doklady o stavbě radnice zvláštní místo [Obr. 24-27].¹¹³ Jejich autorem je opět Ferdinand Bleha. Na průsvitném papíře zaznamenané pohledy na obě fasády zachycují sledovanou stavbu téměř v té podobě, jak byla realizována, stejně je tomu i u půdorysů. Nejedná se však o listy stavební dokumentace, ale o předběžný návrh. Výše popsané detaily, které předznamenávaly finální podobu radnice již na Blehově návrhu z r. 1908, zde docházejí naplnění a zdánlivě vyvracejí jakoukoliv pochybnost o autorovi stavby. Pokud byla přesto čelákovická radnice ponechána v katalogu děl Konstantina Saxe, je to ze dvou důvodů. Sledovaný výkres je pouze návrh, jehož genezi je sotva možné vysledovat, nevíme, jestli mu nepředcházela nějaký Saxův výkres, který posunul Blehovu představu do výsledné polohy. Druhým důvodem jsou jisté, čistě stylové elementy, které nacházíme na uskutečněné stavbě a které patří do rejstříku Konstantina Saxe. I přes značně podlomenou důvěru v platnost tradovaného připsání se stylový rozbor pokusí dokázat, že stavitel musel vzhled radnice alespoň částečně ovlivnit.

K její výstavbě se zřejmě přistoupilo až na jaře r. 1911 a v červnu již velice rychle plynoucí stavba notně pokročila, neboť starosta Čurda hovořil tento měsíc na zasedání místního zastupitelstva o potřebě vystavět hradební zeď. Zastupitelstvo se usneslo „...vzvati stav.

---

¹¹² EISNER 2011, 8

¹¹³ SOKA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, návrh radnice v Čelákovících z února 1911

*Novotného a stav. Saxe o návrh a rozpočet oné hradební zdě.*¹¹⁴ Proč nebyl k návrhu zdi vyzván „spolehlivější“ polír Bleha, není jasné.

Zachovalá účetní kniha, do níž prováděcí stavitel stejně jako u školy zapisoval veškeré výdaje, zaznamenala celkovou cenu všech prací. Po opět důkladné Saxově revizi se ustavila na částce 60 728 Kč, tedy na dvou třetinách sumy, která byla potřebná pro vystavění měšťanské školy.¹¹⁵

Stavba radnice, jeden z nejvýznamnějších počinů městské správy ve dvacátém století, dospěla ke svému závěru v září roku 1911. 28. září byla škola za početné účasti významných představitelů veřejného života v okrese slavnostně otevřena a začala sloužit potřebám městské samosprávy.¹¹⁶

V letech po vzniku samostatné republiky ani v prvních desetiletích po skončení druhé světové války nebyla budova výrazněji upravována. Velmi pozoruhodným faktem zůstává, že do Ústředního seznamu kulturních památek byla stavba zařazena již v první vlně zápisů r. 1958, tedy necelých padesát let po svém vzniku (!).¹¹⁷ Takové ocenění maloměstské historizující architektury bylo v této době velmi vzácné. Stavebně-historický průzkum Čelákovic, vytvořený o dvacet let později, nezaznamenal větší názorový posun.¹¹⁸ Zde uvedené informace o radnici a měšťanské škole nepřesahují rámec několikařádkového popisu, zmínky o autorství chybí zcela. Nejasné povědomí o památkovém statutu budovy přetrvávalo až do devadesátých let, kdy se ve vyjádřeních Památkového ústavu středních Čech opakovaně uvádí, že stavba není kulturní památkou, avšak vykazuje památkové hodnoty.¹¹⁹ Tento omyl byl později vysvětlen, což však nic nemění na skutečnosti, že radnice patří mezi první zákonem chráněné novobarokní architektury vůbec.

---

¹¹⁴ EISNER 2011, 9

¹¹⁵ Městský úřad Čelákovice, archiv Odboru výstavby, Účet za postavení nové radnice – účetní kniha vypracovaná J. Novotným a opravená K. Saxem

¹¹⁶ Kompletní seznam hostů slavnostního otevření je v podstatě jediným svědectvím o vzniku radnice, které zaznamenala kronika města. Období let 1909-1911, které nás v souvislosti se Saxovou tvorbou zajímá nejvíce, byly do kroniky doplňováno po mnohaleté přestávce až ve dvacátých letech kronikářem a býv. ředitelem měšťanské školy Františkem Vlasákem. Viz: ŠPAČEK 2006, 170 a d.

¹¹⁷ Číslo rejstříku ÚSKP 27517 / 2 - 4123

¹¹⁸ LÍBAL / PENNIGER 1979, nepag.

¹¹⁹ Městský úřad Čelákovice, fond Odboru výstavby, složka domu č. p. 1, vyjádření Památkového ústavu středních k úpravě komínových těles z 14. 6. 1996; vyjádření PÚSČ k opravě střešních hodin z 28. 5. 1998

4. 2. 2. Popis budovy

Budova radnice v Čelákovících je umístěna na nároží severní strany náměstí, v prostoru, z něhož již od 13. století vycházela cesta spojující tržiště s raně středověkým střediskem při tvrzi. Dnešní stavba se zčásti nachází na staré parcele, na níž stála od 16. století stará radní budova, zbořená v souvislosti se stavbou současné.

Prostorové omezení přední části pozemku vedlo již první projektanty k rozhodnutí rozšířit novostavbu severním směrem, tj. podle Rybářské ulice. Tato skladba byla později dodržena a stavba tak mohla splňovat tehdejší požadavky.

Radnice je jednopatrová nárožní budova, obracející se hlavní pětiosou fasádou do náměstí, delší šestiosé průčelí směřuje do Rybářské ulice. **[Obr. 28]** Základnu stavby tvoří sokl z kyklopského zdiva výškově navazující na úroveň soklu měšťanské školy. Přízemní místnosti hlavní budovy jsou osvětlovány rozměrnými okny, proporčně oproti patru nadsazenými. Prostory mezi nimi vyplňují hmotné lizeny, přepásávané horizontálními pásy obkročné rustiky. Ta se v úrovni půlkruhového zakončení oken zalamuje a ponechává prostor pro umístění klenáku. Ve střední ose je umístěn hlavní vchod, nahoře ozdobený bohatě vyvedenou kartuší. U bočního průčelí jsou pole mezi lizenami zdobena štukovými rámci a reliéfními okenními šambránami, provedenými jen v úrovni okenních záklenků.

Průběžná římsa odděluje přízemí od velkoryseji koncipovaného prvního patra. Hlavním členicím prvkem jsou zde dekorativně pojaté pilastry, navazující na spodní lizeny a završující vertikální členicí systém. Pilastry jsou děleny v sokl a dřík, v partii horního vlysu jsou zajímavě doplněny konzolkami.

Okna prvního patra, pojaté subtilněji než v přízemí, jsou ve středních osách zaklenuta půlkruhově, u krajních os segmentově. Jsou zdobena suprafenestrami doplněnými štukovými mušlemi a kartušemi s festony. Ztvárnění okenních parapetů se liší u vnitřních a vnějších okenních os, uvnitř jsou doplněny slepou balustrádou, vně čabakou. Poměrně nízká okna vyplňují jen část polí mezi pilastry, zbytek ploch zůstává prázdný. Boční fasáda je pojata střídmeji, pilastry jsou umístěny pouze na nárožích a jednotlivá okna jsou po secesním způsobu rozdělena vedví, což opět zvýrazňuje plochu nečleněné stěny.

Fasáda do náměstí je završena hlavní římsou, která je ve střední části prolomena. Volný prostor vyplňuje spodní díl velké kartuše nesoucí městský znak, která je umístěna v robustním zvlněném štítu, doplněném po obou stranách atikou. Ten tvoří podnož vysoké radniční věže, opatřené průběžným ochozem. Nároží nejvyšší části věže s hodinovým strojem jsou

originálně zdobena vykrojenými poli s chybějící omítkou, které při pohledu z ulice působí jako důsledek chátrání. Věž je zakončena cibulovitou bání.

Boční průčelí [Obr. 29] je zakončeno jednoduchým štítem prolomeným trojdílným oknem, navazující atika je pojata též střídme. Celá budova je zastřešena značně vysokou mansardovou střechou, která „pohlcuje“ spodní část věže i polovinou ochozu. Půlkruhově zakončená okna osvětlující podstřeší byla prolomena až při adaptaci r. 2002.

Na hlavní hmotu stavby navazuje současně vystavěná severní část, odlišující se od nárožního bloku výrazně střídmejším pojetím fasády. Tento díl budovy je tříosý, přičemž okna jedné z os osvětlují hlavní schodiště. Segmentově zaklenutý boční vstup je dekorován secesně cítěnou skladbou ještě barokních prvků, zbytek přízemí člení hladká rustika. Střídma okna patra, zdobená místo suprafenester jen jednoduchými nadokenními římsami, dají vzpomenout na tvarosloví užívané v české architektuře kolem poloviny 19. století. Jejich dělení však opět prozradí dobu vzniku stavby.

Půdorys radnice [Obr. 24-25] byl ovlivněn skutečností, že v době výsledného projektování byla již měšťanská škola postavena a budova tak nemusela do svého organismu včleňovat školní učebny. Dispozice nárožní části je trojtraktová, přičemž po stranách vstupní chodby byly umístěny nejdůležitější prostory – kanceláře starosty a tajemníka a zasedací síň prostupující celou budovou. Na chodbu navazuje prostorný vestibul vedoucí k bočnímu vchodu, z něhož vychází schodiště do prvního patra a chodbička vedoucí dříve k bytu strážníka. Místností v přízemí jsou plochostropé, hlavní chodba je zaklenuta třemi poli křížové klenby s pasy, zadní chodbička je sklenuta segmentově.

První patro, budící zvnějšku svým reprezentativním ustrojením dojem, že právě za jeho okny se skrývají nejdůležitější prostory, bylo překvapivě vyhrazeno ryze účelovým místnostem. Za oknem střední osy byl umístěn archiv, Prává část dispozice byla vyhrazena bytu a nárožní místnosti obsadila knihovna s registraturou. Zadní (severní) díl byl určen opět k obývání.

Je tedy zřejmé, že místnosti, které byly ušetřeny při dostavbě školy, byly využity převážně pro obytné a skladové účely. Nejdůležitější místnosti neoddělitelné od aktuálních potřeb městské samosprávy zůstaly v přízemí, což lze považovat za přežitek původních plánů, které počítaly s jinými možnostmi. Možnost umístit zasedací sál a hlavní kanceláře do patra tak zůstala nevyužita.

4. 2. 3. Místo čelákovické radnice v kontextu soudobých radnic

Předstupněm šířeji rozepjatých úvah o místě čelákovické radnice mezi ostatními správními stavbami musí být zodpovězení otázky, jaké stylové elementy ospravedlňují úvahu o Saxově autorství. Popis budovy k tomu vytvořil vhodný základ.

Blehovy výkresy z února 1911 [**Obr. 24-27**] můžou přivést pozorovatele k pocitu, že definitivně řeší otázku autorství radnice a že doposud tradované připsání Konstantinu Saxovi bylo chybné. Zde je namístě se pokusit o stylový rozbor, který by nahlédl z jiného, dosud neznámého pohledu.

Na počátku této analýzy stojí skutečnost, že mezi Blehovým návrhem fasád a výslednou realizací došlo k drobným posunům. Stavba dostala základnu vyzděnou z hrubě otesaných a barevně odlišených kamenů, která přímo navazuje na sokl vedlejší školy. Jejich provedení je téměř totožné. Pohled na řadu jiných realizací Konstantina Saxe dokazuje, že právě u tohoto stavitele se podezřívka nejednou stává výtvarně platnou součástí vnějšího pláště a není pouze užitnou nutností, jak tomu bylo u ostatních místních stavitelů. Jelikož je případné dílo Ferdinanda Blehy dosud zcela neznámé,¹²⁰ nemůžou nám jeho ostatní stavby posloužit jako srovnávací materiál. Příbuznost se Saxovou výtvarnou řečí tedy neumožňuje považovat jeho autorský podíl za vyloučený.

Další „saxovským“ prvkem, který může být za jistých okolností dokladem jeho invence, je specificky tvarovaný fronton nad středním oknem v prvním patře, opakovaný též na bočním průčelí. Odsazený, dynamicky vzhůru protažený článek nepatří mezi nejčastěji užívané detaily na barokních stavbách, přesto jeho výskyt na předních barokních architekturách není výjimečný. V husté řadě jím doplnil řadu oken prvního patra paláce Daun-Kinsky na počátku 18. století Johann Lucas von Hildebrandt,¹²¹ ze staveb na území Čech můžeme vzpomenout např. dům č. p. 447 v Chebu, vystavěný ve Vídni poučeným architektem G. B. Alliprandim¹²² [**Obr. 30**] či Dientzenhoferův letohrádek Amerika, s nímž se snad Sax seznámil již v dětství. Sledovaný typ frontonu se dostal i do rejstříku architektů příklánějících se na přelomu 19. a 20. století k novobaroku, což dokazuje dům č. p. v Pařížské ulici v Praze na Starém Městě od

¹²⁰ V literatuře není zaznamenána jediná jeho stavba, též archivní průzkum neumožnil určité připsání.

¹²¹ Reprodukce např. Bruno GRIMSCHITZ: Wiener Barockpaläste, Wien 1944

¹²² O barokní epoše v Chebu souborně viz: Marion TIETZ-STÖDEL: Die städtebauliche Entwicklung der Stadt Eger vom 12. bis 20. Jahrhundert. Die barocke Stadt, in: Kunst in Eger. Stadt und Land, München 1992, 140-182 (o domě č. p. 447 168-169)

Jana Kouly či novobarokní část Průmyslového muzea v Chrudimi, vystavěná do r. 1901 již několikrát zmiňvaným Janem Vejrychem [Obr. 31].

Ač vytržení jednoho konkrétního členícího prvku z většího celku může působit jako nemístný formalismus, pro námi sledovaný účel sehrává poměrně užitečnou roli. Byl to totiž Sax, který ve svém prvním návrhu radnice z roku 1908 tento prvek použil. Jde sice (na rozdíl od Blehy) v podstatě o jedinou spojnici mezi nejstarší vizí a uskutečněným tvarem, bližší pozornost si ovšem zaslouží. Nebyl to totiž Sax, kdo sledovaný typ frontonu poprvé přinesl do Čelákovic, nýbrž místní stavitel J. A. Holinka, který jej r. 1907 zasadil nad velké střední okno vilky č. p. 274.¹²³ Stavebním znalcem posuzujícím technické parametry domu tehdy ovšem nebyl nikdo jiný než právě Konstantin Sax, který o málo později vypracoval návrhy, v nichž sledovaný fronton nechybí.

V Blehově původním návrhu však chyběl a objevil se až v polírově výkresu z roku 1911. Není jasné, z jakých důvodů si v něm Bleha osvojil některé prvky dříve užívané Saxem a proč výsledná realizace nese dílčí stopy Saxova rukopisu. Vzhledem ke skutečnosti, že neznáme definitivní plány ani Saxovy, ani Blehovy, není zcela opodstatněné opouštět tradované připsání sledovanému staviteli. Lze předpokládat, že polírovův návrh předcházela některá Saxova práce, která výsledný tvar zásadním způsobem ovlivnila. Toto tvrzení by však mohly potvrdit pouze nálezy dalších, jasně časově i autorsky ukotvených plánů.

Zažitý předpoklad, že autorem čelákovické radnice je Konstantin Sax, tedy nadále opuštěn nebude. Dílo, které ve městě v posledních letech před první světovou válkou vzniklo, si ale každopádně zaslouží srovnání s dobovými projekty podobného rázu.

Tvrzení, že radnice v Čelákovících je novobarokní stavba s výraznými dílčími secesními rysy, je v podstatě správné.¹²⁴ Novobarokní tvářnost nejvíce ovládá reprezentativní průčelí směřující do náměstí, uliční fasáda (především dělením oken) již z historismu výrazně vykročuje. Teoretická diskuze, často zabarvená prudkými nacionalistickými soudy,¹²⁵ která v této době předcházela uskutečnění mnoha významných veřejných i soukromých staveb, se ovšem Čelákovících nekonala. Pokud k ní snad došlo, pak po ní v zápisech městských schůzí nezůstaly stopy, listy, které by pro takovou výměnu názorů poskytly zázemí, ve městě také chyběly. Nevíme proto, jestli byla stylová volba provázená nějakými kontroverzemi, které by vedly projektanta či radní k obhajobě vlastních stanovisek. Ty by jistě vypověděly mnoho o

---

¹²³ Městský úřad Čelákovice, archiv Odboru výstavby, složka domu č. p. 274

¹²⁴ Karel KIBIC / Zdeněk FIŠERA: Historické radnice Čech, Moravy a Slezska, Praha 2009, 351

¹²⁵ K tématu např. VYBÍRAL 2013, 74-87

důvodech, proč získal největší uznání novobarokní projekt. Úplná absence těchto podpůrných textů nutí upřít pozornost čistě ke stavbě samotné.

Čelákovická radnice jistě nebyla jedinou novobarokní stavbou, která byla vyprojektována a uskutečněna na počátku druhého desetiletí 20. století. I přesto, že konjunktura novobarokního slohu započala na samém konci 19. století a pokračovala až do doby kolem roku 1908, i později, v podstatě až do začátku první světové války, bylo novobaroko legitimním výrazovým prostředkem. Ve stejné době, kdy začínala stavba čelákovické radnice, kulminoval vyhocený spor o podobu a především nacionální příslušnost projektanta vily Dr. Karla Kramáře v Praze. Napadaný stavebník se tehdy obhajoval tím, že zvolený architekt Bedřich Ohmann dokáže hmotnou vilu nelépe přizpůsobit baroknímu obrazu města, což byla pro poslance nejvyšší hodnota, kterou se zaštit'oval.¹²⁶

Tento ilustrační případ je vhodný proto, že novobarokní sloh byl v metropoli po jistou dobu považován za umělecký prostředek, který dokáže nejlépe doplnit již dříve ustálený charakter města. V případě čelákovické radnice tomu muselo být zákonitě jinak. Zástavba městečka se na počátku dvacátého století jistě skládala z usedlostí, jejichž základní hmotový charakter určila přestavba po velkém požáru roku 1719, vynikající dílo barokní architektury, které stálo třeba v blízké Sadské¹²⁷, zde chybělo. Vzhledem ke skutečnosti, že zde nevznikla nějaká místně zabarvená varianta slohu ani na poli městských staveb, nemůžeme v Čelákovících mluvit o snaze reagovat novobarokním výrazem na bezprostřední okolí. Spíše jako pozoruhodný detail potom působí zmínka v literatuře informující, že krátce po roce 1735 projektoval již jako dvorní stavitel pro Čelákovice samotný Kilián Ignác Dientzenhofer.¹²⁸ Jeho projekty ale uskutečněny nebyly.

Ryze maloměstská architektura města tedy jako vodítko při volbě stylu sloužit nemohla. Spíše než o prostředím přeurčenou volbu se tedy jednalo o volbu, která měla naopak prostředí nově utvářet a vnést do něho to, o Čem hovořil již suplent Černošský v případě školy – tj. monumentalitu a velkoměstsky cítěnou zdobnost, která měla být dokladem hospodářského vzestupu města.

Novobarokní sloh, který byl pro tento úkol zvolen, ovšem rozhodně neposkytoval nějaký obecný návod, jak těmto cílům dospět. Důkazem tohoto tvrzení je i těch několik málo radnic, pro jejichž ztvárnění bylo užito barokní tvarosloví.

---

¹²⁶ VYBÍRAL 2013, 82

¹²⁷ Míneňka je kaple Panny Marie Bolestné od Kiliána Ignáce Dientzenhofera

¹²⁸ Dientzenhofer měl vytvořit roku 1736 či později návrh novostavby kostela a fary. Je však pravděpodobné, že dílčí přestavbu kostela architekt neprováděl, stavba fary byla uskutečněna později. Zmínka o Dientzenhoferovi v Čelákovících viz: Milada VILÍMKOVÁ: Stavitelé paláců a chrámů, Praha 1986, 170

Pravděpodobně nejstarší stavbou, která tuto skupinu zahajuje, je nepříliš známá radnice ve Veselí nad Lužnicí [Obr. 32]. Ta byla dostavěna již roku 1897,¹²⁹ jedná se tedy o velmi raný, snad jeden z nejranějších příkladů novobarokní realizace ve venkovských městech. V literatuře je budova označována za novorenesanční,¹³⁰ což ale není správné. I přes jistou eklektičnost nese radnice nepopíratelné barokní rysy, např. odstupňovaný volutový štít nad nárožím či půlkruhově zakončená okna se zahnutými frontony. Pojednání fasády přízemí částečně připomíná způsob, jakým bylo postupováno v Čelákovících.

Slova o snaze převést do maloměstského prostředí něco z ducha metropolí lze aplikovat i na veselskou radnici. Ještě více však platí o radnici v Berouně, která vznikla nástavbou staršího radního domu r. 1903. Na projektu se měl podílet architekt Josef Fanta.¹³¹ Tato stavba by jistě nepůsobila rušivě mezi činžovními domy pražského asanačního pásma nebo na vltavském nábřeží – svým ustrojením připomíná činžovní dům natolik, že pouze drobná věžička přispívá k identifikaci její funkce. Postavy štukových atlantů po stranách vchodu jsou velkoměstským novobarokním importem, který by architekti přísahající na českou renesanci u budovy městské samosprávy zřejmě těžko nesli.

Třetí z radnic je dobou vzniku čelákovické nejbližší a nejvíce vypovídá o ovzduší v české architektuře kolem r. 1911. Radnice v Havlíčkově Brodě vznikla též přestavbou staršího sídla městské rady, která po desetiletí sídlila ve skromném domě v sousedství výstavné radnice renesanční. Na samém počátku 20. století byl v odborném tisku zveřejněn návrh, jehož cílem bylo sjednotit několik domů na náměstí a v přilehlé ulici do jednoho celku, zastřešujícího okresní hejtmanství i městský úřad.¹³² Tento projekt byl, stejně jako např. čelákovický návrh Blehův, pojednán ve formách české renesance, přičemž budově nechyběla masivní zděná věž. K jeho realizaci ovšem nedošlo.

Otázka přestavby radnice nabyla na aktuálnosti až r. 1912, kdy si město objednalo návrh radnice u architekta Dušana Jurkoviče.¹³³ Tehdy se ovšem do věci vložil Zdeněk Wirth, který kultivovanou formou vybídl městské radní k odmítnutí jeho plánu a zároveň se přimluvil za progresivní kubistický projekt Pavla Janáka. O něj skutečně město zažádalo, ve výsledku se

---

¹²⁹ František KUNA / František JINDRA: Dějiny města Veselí nad Lužnicí a Mezimostí II. díl. Dějiny nejstarších domů, Veselí nad Lužnicí 1996, 38

¹³⁰ KIBIC / FIŠERA 2009, 402

¹³¹ Ibidem, 319

¹³² Karel POKORNÝ: Úřední dům v Německém Brodě, in: Technický obzor IX, 1901, 325-327

¹³³ O vývoji projektu havlíčkobrodské radnice viz: Dana SCHLAICHERTOVÁ: Architektura a urbanismus Havlíčkova Brodu 1848-1938, nepublikovaná magisterská práce FF UP, Olomouc 1998. Údaje z této práce posloužily jako zdroj informací pro část článku Rostislava Šváchy, z něhož bylo čerpáno. Viz: Rostislav ŠVÁCHA: Zdeněk Wirth a kubističtí architekti, in: Jiří ROHÁČEK / Kristina UHLÍKOVÁ (ed.): Zdeněk Wirth pohledem dnešní doby, Praha 2010, 55-70

však radnice přiklonila opět k novobaroknímu návrhu, postrádajícímu původně zamýšlenou věž.¹³⁴

Okolnosti provázející vznik havlíčkobrodské radnice si zaslouží zmínku proto, že právě zde se přímo střetly doznívající novobarokní tendence s nastupujícím kubismem. Čelákovické návrhy byly však od počátku výrazně konzervativní a účast architektů typu Janáka zde byla zřejmě vyloučená. Však zde také chyběl Zdeněk Wirth, který by svou autoritou progresivní tvůrce zaštitil; těžko však říci, jestli by jeho argumenty čelákovická městská rada přijmula.

Nároží v centrální části města místo toho obohatila ušlechtilé dimenzovaná stavba, jíž vévodí mohutná zděná věž. Ta zde byla na rozdíl od Veselí, Berouna či Havlíčkova Brodu skutečně provedena a Čelákovice tak byly obohaceny v postatě poslední tradičně cítěnou maloměstskou radnicí, vyrostlou na starém pozemku uvnitř města. V ní dožívá původně barokní, v klasicismu v podstatě kanonický typ symetrické radnice se střední zděnou věží. Architektura nového státu výjimečně radničních věží také užívala (např. Ostrava) její hmotové skladby však vycházely z jiných předpokladů.

---

¹³⁴ ŠVÁCHA 2010, 63-64

4. 3 Vila Dorothey Lunzer von Lindhausen

4. 3. 1 Cesta k realizaci a následné osudy

Ve stejné době, kdy spěl ke konci výběr plánů měšťanské školy, pracoval Konstantin Sax na další zakázce. Projektem, který umožnil mladému staviteli prokázat v novém prostředí své schopnosti i na poli náročných obytných staveb, byl návrh vily situované v bezprostředním sousedství nové továrny Rudolf Stabenow.¹³⁵ V rámci Čelákovic se tehdy jednalo o výjimečnou práci jak osobou zadavatele, tak i architektonickým ztvárněním. Ze samotného jádra města navíc přesunula Saxovu pozornost poměrně daleko za tehdejší městský intravilán, do blízkosti osady Jiřina severovýchodně od hranic sídla.

Osobnost stavebníka výjimečnost této zakázky ještě posilovala. Ač v zastoupení, téměř ve všech úředních záznamech je jako majitelka domu zmiňována paní Dorothea Lunzer z Lindhausenu, manželka štábního majora z Temesváru.¹³⁶ Jak při sňatku získaným šlechtickým přídomkem, tak i německou řečí se tato dáma zcela vymykala z čelákovické společnosti, čítající tehdy pouze několik německých rodin. Skutečnost, že Dorothea Lunzer nabyla šlechtického titulu až po svatbě dokazuje přípisek uvádějící její rodné jméno Miller. Jistý Richard Miller, snad sourozenec, také Dorotheu Lunzer zastupoval v průběhu celého procesu schvalování stavby, během něhož pod listinami nechybí ani jména dalších dvou osob z též rodiny, Margarethy Miller a Fritze Millera (oba byli spolumajiteli domu). Jaký byl vztah Richarda Millera či jiných členů rodiny k firmě Rudolf Stabenow nebylo dosud zjištěno. Pojmenování „Stabenova vila“, kterým byl dům v pozdějších desetiletích označován¹³⁷ na tuto spřízněnost odkazuje, poměrně hojná korespondence s berním úřadem

---

¹³⁵ Předchůdcem firmy Rudolf Stabenow byla mědikovecká dílna, založená Rudolfem Stabenowem a P. Gallandauerem roku 1860 v Praze. Do Čelákovic byl závod přeložen r. 1906, tedy v roce Saxova příchodu do města. Firma specializující se na zpracování barevných kovů tvořila od poloviny následujícího desetiletí spolu s továrnou Josefa Volmana dvojici největších podniků ve městě. R. 1946 byla znárodněna, po r. 1949 podnik fungoval pod názvem Kovohutě Čelákovice. Viz: VLASÁK 1990, 153

¹³⁶ Bližší informace o rodu Lunzerů z Lindhausenu dosud nebyly nalezeny.

¹³⁷ Tohoto pojmu použil v nástinu Saxovy tvorby též Jaroslav Špaček (Viz: LOYDA / ŠPAČEK 2000, 64) i Jiří Stěnička, který zároveň hovoří o „vile továrníka Millera“. Viz: STĚNIČKA 1990, nepag.

však odkazuje výhradně na profese jmenovaných, zmínky o továrně zde zcela chybí.¹³⁸ Skutečnost, že Fritz Miller je označován jako inženýr napovídá, že zastával jisté místo v továrně, stejně tomu bylo snad i u zmocněnce Richarda. Celá rodina však jistě patřila k nevelkému společenství německy mluvících obyvatel města, mezi nimiž bezpochyby zaujímal výsadní postavení.

Soutěžní návrhy na tovární vilu by byly zřejmě ještě zajímavější než ty školní, v dostupných archivních zdrojích však chovány nejsou. Není proto známo, jestli výstavbu domu předcházela stejně široká přehlídka různorodých výtvarných i dispozičních představ, jaká byla nastíněna v předchozí kapitole. Pokud by tomu tak bylo, možná by složka skrývala neznámé návrhy německy mluvících architektů Zascheho generace, které by bylo možno předpokládat při stavební akci iniciované německým stavebníkem.¹³⁹ I přes absenci takových návrhů je pozoruhodné, že stavebník, který přišel do Čelákovice před krátkou dobou zřejmě z Prahy, využil rovnou služeb též nově usazeného stavitele. Jelikož ve městě žádný německy mluvící stavitel nepůsobil, musela rodina Millerova využít služeb českého tvůrce. Tento příklon k místní tvůrčí síle lze zároveň vnímat jako vstřícné gesto, které překonalo odstup patrný při prvotních dohadách o užívání úředního jazyka.

Prvním pramenem zpravujícím o postupu stavby jsou samotné plány datované srpnem 1908 a signované Konstantinem Saxem, představující nejucelenější soubor stavitelovy stavební dokumentace vůbec. Zároveň se jedná o nejstarší (a nejvelkorysejší) dosud zaznamenané výkresy vypracované pro soukromého stavebníka.

Na dvou plánech zachytil Konstantin Sax vnější vzhled připravované budovy.¹⁴⁰ První z nich [**Obr. 33**] zaznamenává pohledy na jižní a východní fasádu. Výkres dokazuje, že při návrhu vily užil Sax některých prvků, ke kterým se přiklonil již u měšťanské školy a které pak systematicky rozvíjel dále. Zvýšené přízemí domu usadil stavitel na mohutnou podezdívku prolomenou osvětlovacími okénky suterénu, ztvárněnou v kyklopském zdivu. Zvláště u jižní fasády hrají suterénní okna v rámci celku velmi důležitou roli, neboť kvůli vnitřní dispozici je stěna v úrovni přízemí i patra prolomena pouze úzkými obdélnými otvory. Celé jižní průčelí završuje neobyčejně ztvárněná střešní konstrukce, pojatá na způsob jakési předsazené polovalby, spočívající na drobných konzolkách.

Je zřejmé, že prvořadá pozornost nebyla upřena na spíše utilitárně ztvárněné jižní průčelí, ale na obě delší stěny. Východní průčelí směřující do zahrady, za nímž se nacházely

---

¹³⁸Viz SOkA Praha-východ, fond Berní správa Brandýs nad Labem, složka domu č. p. 333

¹³⁹ Souborné představení německých architektů, působících v první čtvrtině 20. století v Praze viz: Zdeněk LUKEŠ: Splátka dluhu, Praha 2002

¹⁴⁰ Městský úřad Čelákovice, archiv Odboru výstavby, složka domu č. p. 333

soukromé pokoje majitelů, bylo v přízemí rozčleněno okny s dekorativně pojatými okenicemi. Okna půdního polopatra, osvětlující pokoje služebnictva, však okenicemi doplněna nebyla, což způsobilo jejich potlačení ve prospěch masivní stěny zakončené vláčně ztvárněným štítem.

Druhý plán [Obr. 34], nabízí pohledy ze západní a severní strany. Určujícím prvkem západního průčelí je zde těleso předsazeného schodiště, vedoucího ke zvýšenému přízemí. Střídmá okna v nároží patří jídelně, dostatečně osvětlované od severu, střešní partie je zde prolomena jediným vikýřem na celém domě, vynuceným přesahem střechy nad schodiště.

Ve výrazu severního průčelí získala podezdívka téměř autonomní roli. Níže položený terén na sever od vily umožnil, že při pohledu z této strany se zvýšené přízemí mění v samostatné podlaží a budova tak působí jako dvoupatrová. Velké půlkruhové okno osvětlovalo pokoj náležející majitelce, z něhož vedla přes předsíň cesta na rozsáhlou nárožní terasu. Zformování střechy bylo totožné jako u jižního průčelí, přičemž výrazně se uplatňující hmoty střešních nadbočními fasádami dodávaly celku malebnou asymetričnost.

Způsob, jakým Sax přistoupil ke skladbě interiéru, vycházel z tradičních řešení. Jak v suterénu, vyhrazeném pro provozní místnosti a pokoje služebnictva, tak i v přízemí [Obr. 35] a podkroví [Obr. 36] se jednalo o jednoduchou trojtraktovou dispozici. Hlavní obytné místnosti byly umístěny ve zvýšeném přízemí (pravidelnou skladbu ložnic následovala na druhé straně chodby velká jídelna), podkroví obsahovalo dva pokoje a úložné prostory. Půdorys v obou nadzemních podlažích ozvláštňovala netradičně zformovaná místnost na konci chodby „přerůstající“ do sousedního pokoje.

Ve vypracovaných plánech se Saxovi podařilo pod jednu střechu soustředit 36 místností, což ve srovnání s ostatními vilovými stavbami ve městě představovalo závratné číslo. Po dokončení dokumentace mohl započít proces schvalování a následné výstavby, probíhající bez výrazných prodlení.

Stejně jako u většiny soukromých stavebních podniků nenacházíme o průběhu prací žádné zprávy v zápisech z obecních zastupitelstev a městských rad. Až z pozdějších listin týkajících se domovní daně zjišťujeme, že stavební povolení pro zbudování vily bylo uděleno již na konci října 1908, tedy jen dva měsíce po odevzdání plánů.¹⁴¹ Samotná stavba zřejmě započala v jarních měsících následujícího roku (tedy současně se stavbou školy) a definitivně dokončena byla již 10. října 1909. O měsíc později bylo dokončení stavby potvrzeno i purkmistrovským úřadem a novostavba obdržela č. p. 333.¹⁴²

¹⁴¹ SOkA Praha-východ, fond Berní správa Brandýs nad Labem, složka domu č. p. 333, sig. 34

¹⁴² Ibidem, sig. 28

O co bezproblémovější byl zřejmě průběh výstavby, o to složitější bylo přesné vytyčení domovní daně pro velkorysou novostavbu, které se ve výsledku protáhlo na dva roky. V prosinci 1909 byla za účasti městské komise vykonána prohlídka domu, na jejímž konci byl sepsán protokol s příloženým místopisem, směřující ke správnému vyměření daně. Tato záležitost si zasluhuje zmínku z toho důvodu, že z jiného pohledu ozřejmuje výjimečné postavení sledované vily. Pro určení výsledné dávky byl tehdy určující počet obyvatelných místností v domě. Místopis jich poprvé ve vile Dorothey Lunzerové zaznamenal 16 – běžný standard vilek v ulicích u nádraží tak novostavba překonávala více než pětinásobně.¹⁴³ Následkem tohoto šetření byl dům berním úřadem v Brandýse nad Labem zařazen do VII. třídy domovní daně, které náležela vysoce nadstandardní částka 100 korun měsíčně.¹⁴⁴

Proti tomuto rozhodnutí se majitelé domu prostřednictvím právního zástupce brzy ohradili,¹⁴⁵ což vyvolalo potřebu vypracování nového protokolu, který jejich námitky uznal.¹⁴⁶ Poslední místopis z května roku 1911 pak ustálil počet obytných místností na 11, což vedlo ke snížení daňové zátěže, které však byla zřejmě podle zvyklostí pro prvních dvanáct roků odpuštěna. Po této době se však vila i její majitelé ocitli ve zcela jiných společenských souvislostech.

Osudy vily v letech po rozpadu monarchie jsou nejasné. Lze předpokládat, že určitou dobu sloužila původním majitelům. Doba jejich vlastnictví skončila snad při některé z transformací, kterými továrna prošla r. 1920 (změna v akciovou společnost) a r. 1940 (sloučení s Pražskou měďárnou a kabelovnou a El. Závody Křižík).¹⁴⁷

O málo určitější představu si můžeme vytvořit teprve o době druhé světové války a letech krátce po jejím skončení, kdy je v berních záznamech zmiňován jako majitel domu pražský advokát Otakar Petřík. Ten prostornou vilu užíval pouze v letních měsících, přičemž její menší část pronajímal. Již od r. 1943 lze vysledovat rychlé výměny nájemníků, především z řad dělníků pracujících v sousední továrně. Po skončení války začaly dělnické byty zaplňovat stále více obytné plochy domu, který se zvolna proměňoval z noblesní vily v obytnou. R. 1949 jméno dr. Petříka z berních záznamů mizí a vila přechází do majetku n. p. Kovohutě Čelákovice, který až do počátku 60. let pokračuje v jejím účelovém využívání.

---

¹⁴³ SOKA Praha-východ, fond Berní správa Brandýs nad Labem, složka domu č. p. 333, sig. 24

¹⁴⁴ Ibidem, sig. 33. Pro srovnání je možno uvést, že běžný domek v Havlíčkově ulici o třech obytných místnostech byl berním úřadem zařazen do XIV. třídy daně domovní, čemuž odpovídala roční daň pouze 4 (!) koruny. Viz: SOKA Praha-východ, fond Berní správa Brandýs nad Labem, složka domu č. p. 342

¹⁴⁵ Ibidem, Dopis dr. Ludwiga Kriega z 13. dubna 1910

¹⁴⁶ Ibidem, sig. 10. Hlavní důvodem pro vydělení pěti zkoumaných místností (spižírny, upravny jídel, dvou podkrovních prostor a suterénní kuchyně) ze seznamu obytných byla skutečnost, že se ve většině z nich nenacházela topící zařízení.

¹⁴⁷ Zmínka o změnách továrny viz: VLASÁK 1990, 153

Krátce po roce 1964 byla budova na základě plánů vypracovaných Okresním stavebním podnikem v Říčanech¹⁴⁸ adaptována na mateřskou školu, což bylo spojeno s výraznější úpravou dispozic i okenních otvorů. Mateřská škola ve vile Dorothey Lunzerové z Lindhausenu slouží až do dnešních dnů.

4. 3. 2. Popis budovy

Základní hmotový charakter stavby, který zaznamenávají stavební plány, přetrval i v případě vily Dorothey Lunzerové do současnosti. [Obr. 37] Původní uspořádání vnitřních místností, vycházející z potřeb zajištěných stavebníků, muselo být však pro potřeby školního zařízení výrazně upraveno. Nejvíce se dispoziční změny projevily v přízemí, kde došlo ke zrušení dosavadních příček mezi ložnicemi a pracovnou a vybudování příčky nové, čímž byly vytvořeny rozměrné herny. Také zajímavě členěná pracovna při severní stěně vily byla přetvořena v pravidelnou místnost. Dostatečné osvětlení nových místností v podkroví si vynutilo proražení obdélných oken, která výrazně pozměnila původní rozvrh východního průčelí.

Jiné úpravy, např. přestavění provozních místností v jižní části domu, byly sice také spojeny se zbořením starých příček a zřízením nových, podobné využití si však nevynechalo narušení původních oken.

Charakteristickým rysem plánů, kterými se Konstantin Sax zcela emancipoval od svých historizujících návrhů z této i mladší doby, bylo zcela bezozdobné pojetí fasády. Hladké plochy byly dekorovány pouze výraznými okenicemi, jižní stěna měla být doplněna konstrukcí pro vegetaci. Tyto detaily (pokud byly ve výsledku uskutečněny) setřela přestavba v šedesátých letech, zřejmě při poslední adaptaci roku 2006 byla navíc budova kompletně tepelně izolována. Tato pro mnohé jiné stavby deklasující úprava byla však provedena kultivovaně a základní charakter vily nenarušila. Nejvýraznějším identifikačním znakem domu tak do současnosti zůstává originálně ztvárněná střešní konstrukce, která byla během posledních desetiletí ušetřena půdních vestaveb a při poslední přestavbě rehabilitována.

---

¹⁴⁸ Městský úřad Čelákovice, archiv Odboru výstavby, složka domu č. p. 333

4. 3. 3. Umělecké zařazení

Vila Dorothee Lunzerové patří mezi stavby, jež svou kvalitou jednoznačně přesahují rámec Čelákovic. V podstatě až do stavby Volmanovy vily na konci třicátých let představovala umělecky nejnáročnější obytný dům ve městě, jehož zvláštní postavení bylo již výše naznačeno. Určit možné vzory, z nichž mohl Sax při projektování domu vycházet, se pokusil již Jiří Stěnička. Jeho poznámka spojující vilu s tvorbou Dušana Jurkoviče je navíc v podstatě jediným kritickým úsudkem, který byl v souvislosti se Saxovou tvorbou otištěn.¹⁴⁹

Blíže srovnání s dílem proslulého slovenského tvůrce však nutí k pochybnostem. Především – do roku 1908, kdy byly vyhotoveny plány čelákovické vily, realizoval Jurkovič pouze několik rodinných domů, jejich umělecká východiska však byla značně odlišná. Dvě nejznámější a také nejcharakterističtější práce z této doby – architektův vlastní dům (1905-1906) a vila doktora Náhlovského v Praze – Bubenci (1907) patří k početné skupině staveb, jejichž půdorysné uspořádání i detaily vnějšího ztvárnění vycházejí z principů anglické vilové architektury.¹⁵⁰ Bylo již vícekrát upozorněno,¹⁵¹ že půdorysná skladba těchto domů nebyla podřízena striktně vymezenému blokovému objemu, ale vycházela „zevnitř“, z jádra, které v těchto vilách tvořila schodišťová hala. Ta prostupovala oběma podlažími a většina obytných místností se na ni byly objemově napojovala. Zvnějšku taková stavení vynikala četnými arkýři a přístavky, zvláště u přísnějších ctitelů anglického domu byla často boční křídla napojena v tupém úhlu na hlavní hmotu, což vytvářelo působivý vstupní prostor blízký čestnému dvoru.¹⁵²

V dispozicích obou Jurkovičových vil z doby před r. 1908 schodišťová hala nechybí. Vnější výraz každého z domů vychází z odlišných preferencí, oba však spojuje právě nápaditá členitost, předurčená existencí haly a nutností uspořádat pokoje různého účelu kolem ní.

---

¹⁴⁹ STĚNIČKA 1990, nepag.

¹⁵⁰ O Jurkovičových vilách např.: František ŽÁKAVEC: Dílo Dušana Jurkoviče: kus dějin československé architektury, Praha 1929, Anna ZAJKOVÁ: Rodinné domy a vily v tvorbe Dušana Jurkoviča, in: Dana BOŘUTOVÁ / Anna ZAJKOVÁ / Matúš DULLA: Dušan Jurkovič: Súborná výstava architektonického diela, Bratislava 1993, 116-128, Jan SEDLÁK: Jurkovičova vila, in: Slané brněnské vily, Praha 2006, 29-31 či Dita DVOŘÁKOVÁ: Vila Jana Náhlovského, in: Slavné pražské vily, Praha 2006, 38-39

¹⁵¹ Např. ZAJKOVÁ 1993, 118. Zde i odkazy na literaturu

¹⁵² Mimo přímého poznání anglických staveb prostřednictvím tamějších periodik, jako byl např. časopis *The Studio*, přispívaly k přijetí ostrovní architektury také práce německých architektů. Přední místo mezi nimi zaujímala trojdílná práce Hermanna Muthesia *Das englische Haus*, vydaná r. 1907. K ohlasům anglické architektury v Německu viz: Stefan MUTHESIUS: Das englische Vorbild. Eine Studie zu den deutschen Reformbewegungen in Architektur, Wohnbau und Kunstgewerbe im späteren 19. Jahrhundert, München 1974

Vila Dorothey Lunzerové je tomuto tvůrčímu principu zcela vzdálená. Prostor spojující patra je nahrazen centrální chodbou, na níž se v jednoduché návaznosti napojují místnosti. Horní podlaží je přístupné jednoduchým schodištěm. I z toho důvodu stavitel nepovažoval za nutné jakkoliv členit půdorys a vytvořil pravidelný obdélný blok. Snad jen použití motivů z lidové architektury by zde ospravedlňovalo srovnání s Jurkovičem. Ani ty však – pokud nepočítáme vcelku obecně ztvárněné okenice – u Saxe nenajdeme. Dušan Jurkovič zachovával při návrzích vil inspirovaných anglickou architekturou vždy klíčové dispoziční schéma, které podle potřeby nápaditě upravoval. Takové jednání bylo Konstantinu Saxovi cizí, a proto je třeba považovat Jurkovičův vliv za neprokázaný.

Značně obtížnější než odpovědět na otázku, jakým východiskům je čelákovická vila vzdálená, je určit, jakým prostředím se Sax při projektování inspiroval. Stefan Muthesius při hodnocení ohlasů anglického stavitelství v Německu poznamenal, že „*Otázku anglického vlivu na německé venkovské domy*¹⁵³ lze bez důkladné znalosti početných vzorů těžko zodpovědět.¹⁵⁴ Beze změny lze toto tvrzení aplikovat i na vilu Dorothey Lunzerové. Poměrně účelový půdorys k bližšímu zařazení pomoci nemůže, pozornost je proto třeba soustředit na vnější ztvárnění domu. Pozornost zde přitahuje neobvyklá konstrukce střechy.

Způsob, jakým se Sax vyrovnal s jejím zakončením, má daleko ke staročeskému kabřinci, k němuž se občas vraceli současní folkloristé, i k plochým hrázděným štítům anglického stříhu, která bývaly zpravidla završeny ostrými liniemi. Jak je z bočních pohledů patrné, Sax nechal klasickou polovalbovou střechu výrazně přesáhnout přes okraj kratších stěn. Motiv předseznené polovalby nebyl ve sledované době nijak výjimečný, nalezneme ho i u nejprogresivnějších děl, mezi něž patří např. Reissigova vila v Brně od Leopolda Bauera,¹⁵⁵ často ho ve svých „anglických“ vilách, ozvláštňených tuzemskými prvky, užíval i Jan Kotěra¹⁵⁶ a konečně nechybí ani u obou zmíněných Jurkovičových prací.

Před Konstantinem Saxem stál vzhledem k rozhodnutí sjednotit celý půdorys do bloku jasný úkol – najít esteticky uspokojující formu zastřešení. V místech, kde šikmá střecha přesahovala přes kratší stěny domu, podepřel konstrukci dřevěnými konzolkami. Místo aby však štít završil jednoduchou, konstrukčně navazující polovalbou, překryl nejvyšší partii měkce formovaným pláštěm, působícím při pohledu zespodu kvůli chybějícímu podbití až

---

¹⁵³ Venkovský dům je ne zcela výstižný překlad německého slova Landhaus, označujícího nejen dům na venkově, ale i předměstská stavení v zahradních městech.

¹⁵⁴ MUTHESIUS 1974, 179

¹⁵⁵ K Reissigově vile např. Jindřich VYBÍRAL: Reissigova vila v Brně a reforma rodinného domu po roce 1900, Brno 2011 či TÝŽ: Leopold Bauer-heretik moderní architektury, Praha 2015

¹⁵⁶ Lze zmínit např. Trmalovu vilu v Praze-Strašnicích (1902) či Maškovu vilu v Bechyni (1903). K vilám Jana Kotěry viz: Hana HERMANOVÁ a kol.: Rodinné domy Jana Kotěry, Praha 2011

provizorním dojmem. Tento detail však vnesl do celkové skladby rozvolněný, originální prvek, který spolu s malebnou sestavou komínů (dnes nezachovaných) dodával vile Dorothey Lunzerové na originalitě.

Tato „pseudopolovalba“ je také vzhledem k celkové střídmosti stavby jedním z mála vodítek, které by mohlo posloužit při snaze o nalezení možného předobrazu. Nejedná se o prvek převzatý z lidové architektury, zároveň ovšem nejde o projev tak sofistikovaný, aby ho bylo možno považovat za licenci určité stavitelské školy. Jelikož dosud nebyla (v německém ani rakouském) prostředí nalezena stavba, která by mohla být předobrazem čelákovické vily (vzhledem k podružnosti popisovaného detailu ani taková být nemusí), lze její podobu i se všemi nápaditějšími detaily připsat invenci mladého stavitele.

4. 4. Vlastní dům č. p. 343

4. 4. 1 Před započítím výstavby

Nejosobnějším čelákovickým projektem Konstantina Saxe byla stavba vlastního domu. [Obr. 38] Několik let po příchodu do města, zřejmě zajištěn pravidelnou prací městského stavebního znalce a tvůrčího projektanta, se stavitel rozhodl vystavět rodinný dům. Pro jeho postavení zvolil parcelu v nově vytyčené ulici bezprostředně navazující na staré město; pravděpodobně hned v počátcích přikoupil i parcelu sousední, na které později vystavěl též podle svého návrhu patrové stavení.

Kdy se rozhodl vlastní dům vystavět, jaké pohnutky ho při realizaci vlastního obydlí vedly k volbě použitých výtvarných motivů a jak se jeho představa během doby utvářela, nevíme. Nedostupné jsou jak stavitelovy případné zápisy či náčrtky, tak i původní stavební dokumentace. Pramenem vypovídajícím o Saxově tvůrčím záměru tak zůstává pouze dům samotný.

O něco více lze zjistit o průběhu stavby. Na plánech pracoval Konstantin Sax zřejmě v průběhu léta až podzimu 1909, neboť v polovině listopadu téhož roku byly výkresy použity při řízení vedoucím ke stavebnímu povolení.¹⁵⁷ Tento protokol zmíněný v berních složkách se bohužel nezachoval a nezanechal tudíž svědectví, jestli v tehdejší stavební komisi setrval Konstantin Sax na pozici stavebního znalce a posuzoval tak po technické stránce projekt vlastního domu. Jak bylo zvykem, povolení udělené před začátkem zimy se zřejmě dočkalo naplnění až na začátku příští stavební sezony. Stavba zřejmě probíhala poměrně rychle, neboť již 28. července byla dokončena a o čtyři dny později bylo vydáno povolení k užívání. Stavitelova rodina se mohla do domu nastěhovat.¹⁵⁸

Citovaný protokol zabývající se vyměřením domovní daně naštěstí zaznamenal i další údaje, které částečně doplňují značně prořídlou pramennou základnu. Příložený místopis podává zprávu o rozdělení místností, které nejpozději v době přestavby pro účely umělecké

---

¹⁵⁷ SOkA Praha-východ, fond Berní správa Brandýs nad Labem, složka domu č. p. 343, sig. 3

¹⁵⁸ Ibidem

školy v 80. letech 20. století zaniklo. Tato přestavba se vymykala většině poválečných adaptací, neboť jejím účelem nebylo rozdělit příliš prostorné místnosti na menší, ale naopak usilovala o vytvoření rozměrných učeben a kancelářů. Mnohé z užitných prostor, které byly nutné k životu v rodinném domě, našly nové místo v prostorné přístavbě a dům tak zcela ztratil obytný charakter.

Před touto adaptací se v přízemí nacházelo devět místností, z nichž dvě obytné (pokoj a kancelář) byly zřejmě umístěny směrem do ulice. Zázemí architektovy rodiny se nacházelo v patře, kde se rozprostíral plně vybavený byt. Celkem bylo v domě pět místností způsobilých k obývání, což představovalo v rámci tehdejších bytových podmínek nadstandard, který jistě staviteli ve službách města náležel.

Srovnání s vilou Dorothey Lunzerové se nabízí při pohledu na sdělení berního úřadu v Brandýse nad Labem, který vyrozuměním z října roku 1910 Konstantina Saxe informoval, že jeho dům byl zařazen do XII. platové třídy s roční daní 11 Korun. Vzpomeneme-li si na výš uvedený propastný rozdíl mezi daní náležející tovární vile a zatížením třípokojového domku, spatřujeme, že v tomto ohledu zůstal Sax i přes moderní výraz stavby „blíže k lidu“. Výběrem staveniště tuto inklinaci jenom potvrdil – měl to být právě on, kdo bude zastavovat některé z volných ploch v okolních ulicích.

4. 4. 2 Popis stavby

Dům stavitele Konstantina Saxe se nachází v ulici stoupající od Čelákovického potoka, která směřuje východním směrem a posléze ústí do Masarykovy ulice. Jednopatrový podsklepený dům se nachází v řadové zástavbě, vzhledem k parametrům k němu náležející parcely se ale již od počátků obrací k ulici také svou východní fasádou, která je stejně jako hlavní jižní fasáda umělecky zpracována. Kvůli sklonu ulice je masivní podezdívka vyvedena do značné výše, v západní části je prolomena dvěma nevelkými okénky osvětlujícími sklepní prostory. V úrovni přízemí je západněji položená místnost osvětlena dvěma okny, místnost při nároží malým lomeně zaklenutým okénkem doplněným dvěma sloupky, které nesou dekorativní rámeček. Prostor mezi okny prvního a druhého podlaží sceluje vlnkovitá štuková dekorace, v němž je přibližně uprostřed fasády vykrojen obdélný rámeček doplněný reliéfem znázorňujícím ženu v kroji držící dítě.

Západněji položený pokoj prvního patra se rozšiřuje do ulice mělkým arkýřem, jehož okno je rozděleno ve tři části. Jeho vnější plášť výrazně člení kovové traverzy, ponechané bez omítnutí a přepásané pouze dekorativními konzolami. Okenní parapet je stejně jako u všech oken složen z režných cihel. Vedlejší prostor je osvětlen dvěma okny totožných rozměrů, doplněnými secesně pojatými suprafenestrami.

Nejvyšší partie uliční fasády je zdobena ve štuku vyvedenými rostlinnými motivy, které vyplňují veškerý prostor mezi zdobnými dřevěnými konzolkami podpírajícími střechu.

Asymetricky pojatá střecha je na západní straně pojata jako střecha sedlová, na východní straně obracející se částečně do ulice přechází v polovalbovou. Zde je však konstrukce překryta bohatě členěným štítem, v úrovni přízemí a patra zdobeným stejně jako uliční fasáda. V úrovni obytného podkroví je štít odstupněn a proražen dvěma obdélnými okny, mezi nimiž je zabudováno komínové těleso. Jeho charakter je zvýrazněn až v úrovni střechy, kde je komín ponechán bez omítky a konkávně prohnut.

Původní dispozice vnitřních místností se nedochovala, dnešní stav je výsledkem přestaveb v poslední čtvrtině 20. století. Během nich vznikla v přízemí velká nárožní místnost sloužící účelům sborovny, která byla doplněna dvěma menšími prostory, z nichž každá je osvětlována jedním oknem. Místnost s arkýřovým oknem byla vyhrazena pro ředitelnu LŠU, v patře ji doplňují další tři učebny a sociální zařízení. Dispozice schodiště zřejmě výrazněji změněna nebyla.

4. 4. 3 Umělecká východiska

Dům Konstantina Saxe přečkal dobu po druhé světové válce stejně jako další autorovy stavby bez výraznějších vnějších úprav. Podává proto poměrně věrné svědectví o Saxově výtvarném názoru, který v případě této práce nebyl nijak zkreslován požadavky zákazníka.

Jak již bylo výše poznamenáno, jistou identifikační úlohu měl už samotný výběr místa, kde se stavitel rozhodl dům vybudovat. Zvolil možnost stavět uvnitř intravilánu, v nevelkém odstupu od řadové zástavby lemující starou cestu směřující ven z města. Jelikož se většina

stavební aktivity soustředila v předešlých letech právě zde, využil Sax možnosti obohatit tento prostor nadstandardní realizací. Stavitel možná počítal, že některé plochy (především parcelu v sousedství, rozprostírající se až k nároží s hlavní ulicí-viz mapa) bude moci v nejbližší době zhodnotit, což se mu však podle dosavadních výzkumů podařilo pouze se sousedním pozemkem.

Saxův vlastní dům je více zakotven v rámci soudobých uměleckých snah než jeho předchozí realizace. Stylově lze zařadit mezi stavby, které vycházely ještě na konci první dekády z principů geometrické secese. Tento názorový proud ovšem nebyl jednotný – stavitelův dům má jistě daleko k budovám s fasádami z režných cihel, k nimž se kolem r. 1905 přiklonil Jan Kotěra,¹⁵⁹ i k důmyslně vyspekulovaným průčelím venkovských stavení, na nich často složitě, ve štuku provedené vzorce přežívaly až do konce první světové války. Saxova geometrická secese je zjednodušená na nejzákladnější tvary a linie, provedené ovšem se značným důrazem. Zároveň však, např. při provedení štukových suprafenester nebo při ztvárnění východního štítu, projevil stavitel schopnost rozšířit rejstřík charakteristických prvků, které lze rozpoznat na jeho mladších pracích.

Jednoznačně nejpozoruhodnějším detailem fasády však zůstává neomítnutá traverza podpírající arkýř [**Obr. 39**]. Tento prvek se objevuje v českém prostředí na samém konci devatenáctého století, opět v díle Jana Kotěry. Arkýř Peterkova domu na Václavském náměstí v Praze je ozdoben téměř totožným způsobem včetně přepásání štukovými konzolkami. Snad právě zde, ve stavbě též secesní, vycházející ovšem mnohem příměji z vídeňských vzorů, je možno hledat původ užitého motivu. Zatímco však u Kotěrovy stavby byla traverza opatřena barevnou vrstvou, u Saxova domu byla podle všeho od počátku ponechána bez nátěru. Stavitel navíc ponechal odhalený konstrukční detail též nad okny arkýře, čímž originalitu svého řešení (jinde v Čelákovících neužitého) ještě zvýraznil.

V této souvislosti si zaslouží připomenutí ještě jedna stavba, která vznikla v téže době a užíla na svém průčelí stejným motiv. Je jí vlastní vila architekta Rudolfa Stockara, postavená mezi lety 1910-1911 v systematicky budovaném zahradním městě vyplňujícím jednu z bašt barokních pražských hradeb.¹⁶⁰ Neomítnutá traverza však u této vily není přepásaná dekorativními prvky jako ve výše zmíněných případech, čímž se více odpoutává od starších secesních dozvuků.

---

¹⁵⁹ Jedná se např. o Laichterův dům v Praze-Vinohradech, dokončený roku 1906.

¹⁶⁰ K Stockarově vile viz: Přemysl VEVERKA: Vlastní vila Rudolfa Stockara, in: Slavné pražské vily, Praha 2006, 48-49

Vila Konstantina Saxe představuje nejvyspělejší dílo geometrické secese v Čelákovících, které zároveň dokazuje, že přísnou polohu tohoto stylu její tvůrce nikdy nepřijal. I přes zjednodušení výtvarné řeči a odmítnutí dříve užívaných výzdobných prvků tento fakt prozrazuje ztvárnění východního štítu.**[Obr. 40]** Byla-li u vily Dorothey Lunzerové připomenuta její neodvislost od anglických vzorů, pak toto tvrzení u Saxova vlastního domu bezzbytku uplatnit nelze. Mimo hlavní hmotu stavby umístěný komín byl v průběhu věků vlastní právě anglickým venkovským stavením, z nichž přešel do rejstříku mnohých evropských architektů.¹⁶¹ K anglickému stavitelství na konci prvního desetiletí dvacátého století přiklonil i Konstantin Sax, systematictěji se však tímto směrem dál neubíral.

---

¹⁶¹ Více viz MUTHESIUS 1974

Ostatní stavby

Níže uvedené budovy byly připsány Konstantinu Saxovi po ověření jeho signatur na stavebních plánech chovaných v archivu Odboru výstavby MÚ v Čelákovících. Bez výjimky se jedná o stavby dosud nepublikované. Archivní složky jednotlivých domů jsou doprovázeny většinou jedním původním plánem, doplněným případně protokolem, které podávají základní informace o okolnostech výstavby a osobách stavebníků. Případné variantní návrhy vzhledem k místu uložení zcela chybějí.

4. 5 Dům č. p. 108

Brzy po dostavbě vily Dorothey Lunzerové se Konstantinu Saxovi naskytlá příležitost pracovat opět ve středu města. Lze předpokládat, že umělecky nenáročná adaptace a přístavby provázely jeho čelákovické působení od počátků, při nástavbě druhého patra domu č. p. 108 však dostal nad jiné odpovědný úkol. Průčelí stavby iniciované finančním radou Aloisem Košerákem mělo směřovat přímo do rušné ulice vycházející z náměstí, nástavbou patra navíc hmota domu výrazně převýšila dosud jednopatrovou uliční frontu. Již na počátku bylo počítáno se vznikem výrazné dominanty, která se měla uplatňovat i při všech pohledech z náměstí tímto směrem.

Sax dokončil stavební výkres v březnu roku 1910. Základními součástmi zakázky byla nástavba druhého patra již existujícího stavení (jež bylo součástí nejstarší sídelní struktury města a nechybělo ani na mapě stabilního katastru z roku 1840) a kompletní ztvárnění vnějšího průčelí. Protokol vedoucí ke stavebnímu povolení byl sepsán již v dubnu téhož roku. Sax při jeho sepsání figuroval nejen v roli stavebního znalce, ale ujal se i role stavbyvedoucího. Zajímavě se tento souběh rolí zhmotnil ve výsledném vyjádření vedoucím ke schválení záměru, kde se uvádí, že „*Stavební komise nenamítá ničeho proti přístavění druhého patra, když bude vyhověno panem technickým znalcem daným podmínkám a když*

*bude stavba prováděna stavitelem a dle znění stavebního řádu...*¹⁶² Důslednost, s jakou Sax v protokolech zpravoval o plánovaném postupu prací ovšem dosvědčuje, že souběh funkcí neměl vliv na kvalitu práce.

Stavba dokončená téhož roku představovala nejvyšší obytnou stavbu dnešní Sedláčkovy ulice a jednu z nejvyšších staveb ve městě. Jednoduchá trojtraktová dispozice, v níž na přízemní chodbu prostupující celým domem navazovaly jednotlivé místnosti a vzadu umístěné schodiště, pocházela podle všeho ze starší stavby. V patrech se poté do ulice obracely dva velké pokoje rozdělené příčkami, členění podkroví bylo totožné.

Zajímavé a v rámci Čelákovic průkopnické bylo ovšem ztvárnění uličního průčelí. **[Obr. 39]** Sax se při jeho navrhování plně přiklonil k secesnímu názoru s důsledností, která byla místním stavitelům dosud vzdálená. Do té doby byl secesní dekor užíván pouze při skládání eklektických průčelí, kde jeho jednotlivé prvky koexistovaly vedle historizujících článků a spíše než nástup nového stylu dokládaly variabilitu tehdejších tvůrců (důkazem může být v Čelákovících např. dům č. p. 274). Saxův návrh ale dokazuje nekompromisní přiklon k tehdy již doznívajícímu, ale v Čelákovících stále plně neprojevenému stylu, který v odlišné formě předznamenala již realizace jeho vlastní vily.

Určitá specifika projektu vycházejí z limitů, které stavitelův vklad omezovaly. Skutečnost, že stavba postrádá pro Saxe tak typický vysoký sokl z hrubě opracovaných kamenů byla jistě dána nutností využít již existující zdivo. Srovnání s níže popsaným domem č. p. 385 prozrazuje, že v případě novostavby by Sax tento prvek zřejmě uplatnil.

V návrhu fasády se objevují i výtvarné motivy použité u stavitelova vlastního domu, např. zvrásněná omítka sjednocující přízemí a první patro. K ryzí „secesnosti“ se Sax přiblížil teprve při návrhu hlavního vstupu, který opatřil umně ztvárněnou markýzou **[Obr. 42]**. Její pojetí dává vzpomenout na obdobné, ovšem o několik let starší práce, které byly jako progresivní prvek zapojeny do novobarokního celku (budova c. k. knihoskladu v Ostrovní ulici na Novém Městě pražském od Viktora Beneše z let 1899-1900)¹⁶³ nebo byly součástí již čistě secesní stavby (Peterkův dům na Václavském náměstí v Praze od Jana Kotěry z r. 1899). Oproti těmto dílům bylo Saxův návrh jistě uměřenější, v prostředí tehdejšího města ovšem nenacházel obdobu. Jeho působivost navíc podtrhoval i vláchnou linií lemovaný vstup; zda byl

---

¹⁶² Městský úřad Čelákovice, archiv Odboru výstavby, složka domu č. p.108, Protokol stavební komise ze dne 22. dubna 1910

¹⁶³ O budově c. k. knihoskladu např.: Růžena BAŤKOVÁ (ed.): Umělecké památky Prahy. Nové Město, Praha 1998, 229-230 či Tomáš ZIMMER: Novobarokní fenomén v pražské architektuře, diplomová práce FF UK v Praze, Praha 2012, 85-87

tento progresivní celek skutečně realizován, není známo. Přízemí a patro fasády dnes místo vrásnění pokrývá nehlazená omítka a vstup je pojednán zcela prostě.

Velmi dobře zchovalá fasáda si v obou patrech zachovala původní dekor, v jednotlivostech se mírně lišící od původního Saxova návrhu. Horní partie okenních šambrán dají vzpomenout na podobně, ovšem jednodušeji pojaté prvky u stavitele vlastního domu. Zvláště bystře Sax ve výsledku pozměnil ozdobné prvky, splývající dolů z jakýchsi polosloupků podepírajících parapetní římsu pod okny druhého patra. Roztříštěný vegetabilní dekor nahradil robustními věnci zavěšenými na konzolkách, které podložil masivními stuhami. Střední partie fasády nacházející se již nad střechami okolních domů tak dostala dostatečně výrazný akcent, který byl vzhledem k jejímu pokračování žádoucí. Druhé patro bylo ozdobeno výrazně geometrizujícím rostlinným ornamentem, upomínajícím na výzdobu školy. Nad střechami celého města se nacházející podkroví bylo původně osvětlováno nevelkými okénky, která byla při pozdější adaptaci nahrazena standardními trojdílnými okny. Sestavu prvků navazující Saxovu předchozí stavbu završují ve výšce umístěné konzolky podepírající vikýř.

Dům č. p. 108 zaujímá v Saxově tvorbě autonomní postavení. Jedná se o autorovu nejvýznamnější adaptaci starší budovy – stavitel zde dostal možnost nejen upravit, ale přímo nově definovat klíčový prostor blízko ústí Sedláčkovy ulice do náměstí. Samotná nástavba vycházela z požadavků stavebníka, sebevědomé, již čistě secesní ztvárnění i s užitím progresivního detailu však bylo jistě Saxovou invencí. Doba skládání dekorativních prvků až k zahlcení fasády však již odezněla, Sax zde dokázal zacházet s výzdobným aparátem uvědoměle. Práci s jemnou reliéfní úpravou prázdné plochy si ozkoušel již při navrhování vlastního domu, podobně rozsáhlé uplatnění ryze secesní výzdoby však předtím ani potom v jeho díle nenacházíme. Fasáda domu č. p. 108 proto dodnes zůstává spolu s odlišně pojatým průčelím č. p. 369 nejvýraznější dokladem secesních snah v Čelákovících. Ztvárněním střešního vikýře podepřeného dřevěnými konzolkami se Sax (ne naposledy) dostal až do blízkosti tzv. heimatstilu, využívajícího podobně podepřené členité střechy zvláště často.¹⁶⁴

Vysoká budova zůstala až do zcela nedávné doby jedním z výškových akcentů vnitřního města. Tento význam musela v minulosti ještě posilovat skutečnost, že část ulice k nádraží v místech dnešní sokolovny byla kolem r. 1910 nezastavěná. Konstantin Sax tak vytvořil krátce po dokončení školy její soukromý protipól, který měla převýšit až budova radnice.

---

¹⁶⁴ K dosud málo poznané architektuře heimatstilu v Čechách např.: Lubomír ZEMAN: Historismus a heimatstil, in: Karel KUČA / Lubomír ZEMAN: Památky Karlovarského kraje, Karlovy Vary 2006

4. 6 Dům č. p. 363

Nejskromnější prací, kterou se podařilo dosud Konstantinu Saxovi připsat, je návrh domku č. p. 363. Po sestavě klíčových městských i soukromých zakázek představuje jakýsi příklon k poklidnému průměru tehdejšího čelákovického stavitelství, jemuž se Sax předchozími pracemi vzdálil.

Zajímavá je opět osoba stavebníka. Dům Sax navrhoval pro Jindřicha Čurdu – tehdejšího městského starostu, jehož rodu ovšem po desetiletí náleželo stavení č. p. 6 na náměstí.¹⁶⁵ Možná si tehdy starosta nechával dům postavit se stejným spekulativním záměrem jako stavebníci v okolních ulicích, např. zmíněný František Kučera.

Z tohoto důvodu starosta Čurda výjimečně nefiguroval ve funkci ředitele komise, která 25. srpna 1910 stavbu povolovala. V protokolu ovšem není uveden ani jako stavebník, na jeho místě figuruje ze záhadného důvodu sám Sax.¹⁶⁶

Jeho plán z července téhož roku zachycuje na jednom listu všechny požadované pohledy, jak to bylo u skromných domků obvyklé. Necelý rok poté, co vypracoval plán vily o třiceti šesti místnostech, rozšířil stavitel řadu čelákovických domků, jejichž počet obytných místností nepřekračoval tři. V případě domu pro Jindřicha Čurdu se spokojil s pouhými dvěma vedle sebe položenými pokoji, které doplňovala pouze kuchyň a záchod. Všechny prostory byly přístupné z miniaturní chodbičky, z níž vedla též cesta do sklepa.

I přes skutečnost, že tato práce byla skutečným protikladem velkolepých úkolů, kterými se Sax v posledních dvou letech zabýval, nerezignoval na tvůrčí projev, který se mohl přirozeně uplatnit pouze na vnějším průčelí. [Obr. 43]. To pojal ve střídém duchu geometrické secese. Opět se vrátil ke kombinaci hrubé a hladké omítky, kterou užil již u předchozích dvou staveb, celek ozvláštnil odlišně rozčleněnými okny jednotlivých pokojů. Výrazný štít nad střešním okénkem poté završil po barokním způsobu, díky čemuž nevýznamná vilka vytváří jakousi spojnicí mezi nejvýznamnějšími Saxovými novobarokními realizacemi.

Ze samotných stavebních plánů není jasné, jestli tehdejší č. p. 363 lze ztotožnit se současným stavením – to si totiž také uchovalo secesně-novobarokní fasádu, vytvořenou ovšem podle zcela jiného návrhu. Původní Saxův návrh se v terénu zatím s jistotou identifikovat nepodařilo.

---

¹⁶⁵ SOkA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, Matrika příslušníků obce, č. p. 6

¹⁶⁶ Městský úřad Čelákovice, archiv Odboru výstavby, složka domu č. p. 363, Protokol stavební komise z 25. srpna 1910

Z přiloženého schématu [Obr.1] je patrné, že nejvíce staveb, jež Konstantin Sax navrhl, se nachází v okolí Vašátkovy ulice. Tuto část města si stavitel vybral za svůj domov a zde také realizoval do ledna roku 1913 další návrh patrového domu.¹⁶⁷

Saxovi se opět podařilo spojit dvě role – byl jak autorem plánů, tak stavebníkem. Výkres dokončený v dubnu roku 1912 dokládá, že celý dům obsahoval pouze jeden byt, jehož vybavení bylo ovšem na místní poměry nadstandardní. Velká část vilek v přilehlých ulicích např. postrádala koupelnu, která v Saxově návrhu nechyběla. Dispozice domu využila možností, které nastavení druhého patra nabízelo a poskytovala tak obyvatelům nadstandardní prostory, jako byla např. samostatná jídelna přímo navazující na kuchyň. Místnosti v patře projektant označil jako salon a ložnici. I v této subtilní rovině lze rozpoznat odlišný přístup, s nímž Sax zpracovával tento úkol. Preciznější definice pojmů byla zřejmě dána vyšší mírou jeho osobního angažmá jako stavebníka.

Vnějšek stavby s dostatečnou přesvědčivostí prozrazuje již ustálený Saxův rukopis. Masivní základna, kterou z přirozených důvodů u své předchozí skromné práce vynechal se zde objevuje podobně jako u starších staveb. Jelikož dům navazoval štítovou stěnou na sousední pouze z jedné strany, mohl Sax z malebného uskupení hrubě opracovaných balvanů vytvořit i plot s brankou. [Obr. 46] Ta přechází i do nároží a vytváří zde jakési armování. Podruhé zde lze nalézt analogii s heimatstilem a jeho zálibou v nepravidelných skladbách kamenů, opouštějících přísně vymezené hranice. Zůstalo ovšem opět u náznaku, který nebyl systematictěji aplikován na jiných částech budovy.

Fasáda domu stejně jako u č. p. 108 přetrvala v dobrém stavu, díky němuž můžeme opět sledovat drobné rozdíly mezi návrhem a výslednou realizací. Při ní bylo užito již známých prvků – např. šambrány sružených oken jsou opět hrotitě zakončeny. Hmotný štukový dekor, který zdobil předchozí Saxovy realizace (škola, radnice, č. p. 108) v nich však ustoupil rytému lineárnímu ornamentu [Obr. 45], který zajímavě rozšiřuje dosud ustálený výrazový rejstřík.

---

¹⁶⁷ Městský úřad Čelákovice, archiv Odboru výstavby, složka domu č. p. 385

4. 8. Lázeňský dům Výsluní a kolonáda v Lázních Toušeň

Saxova stavební činnost mimo Čelákovice je dosud minimálně poznána. Je pravděpodobné, že minimálně v dobách své největší aktivity kolem r. 1910 tvořil i mimo své domovské město, jeho práce je však zatím doložena pouze v městyse Lázně Toušeň, ležícím severozápadním směrem od něj.

Starobylá obec na břehu Labe, poprvé doložená téměř ve stejné době jako Čelákovice, se dočkala nástupu průmyslu o mnoho dříve než sousední město. Již r. 1868 zde byl založen velký cukrovar a ještě téhož roku význam obce stoupl zřízením slatinných lázní, využívajících prameny železnaté vody, známé již od 16. století.¹⁶⁸

Nevelké lázně, skládající se původně z jedné budovy v sousedství pramene, byly rozšířeny r. 1882 a zvláště po roce 1891, kdy jejich vedení převzal syn zakladatele Jan Králík. Doba jeho působení je spojena s konjunkturou lázní, kterou vyvolalo především užívání slatiny těžené v blízkém okolí. Na počátku dvacátého století proto mohl být vystavěn velký lázeňský dům, sloužící provozu lázní dodnes.

Vzkvétající areál se rozšiřoval i na přelomu prvního a druhého desetiletí. Právě tehdy, do roku 1910, byl vystavěn drobný lázeňský dům Výsluní, jehož autorem byl Konstantin Sax.¹⁶⁹ [Obr. 47-48]. Připisované autorství se jeví jako správné už z toho důvodu, že stavba doplňuje řadu známých čelákovických realizací a jistým způsobem slučuje jejich detaily v nový celek.

Vlnitý dekor, kterým stavitel pokryl u svého vlastního domu celý pás fasády mezi přízemím a patrem, zde převedl do podoby průběžné stuhy, která horizontálně přepásává vnější plášť. Vláčné zformování okenních šambrán dá vzpomenout na návrh vstupních dveří domu č. p. 108 – pokud tyto uskutečněny nebyly, pak jde v podstatě o jediný doklad této polohy secesního slohu v Saxově tvorbě.

Průčelí zdobené horizontální lizenou se zubořezem uplatnil Sax poprvé, k již použitým řešením se však vrátil při ztvárnění střechy. Sestava komínů z režného zdiva v přiměřeně zjednodušené podobě navázala na skupiny, kterými Sax završil střechu vily Dorothey Lunzerové.

---

¹⁶⁸ Přehledné vylíčení dějin obce i lázní viz: Jan KRÁLÍK: Městys Lázně Toušeň. Průvodce lázeňským místem a okolím, Lázně Toušeň 2009

¹⁶⁹ Jan KRÁLÍK: Kolonáda v Lázních Toušeni, Lázně Toušeň 2012, 7

Je pozoruhodné, jak nejmenší zachovaná Saxova stavba může sloužit jako jakýsi katalog stavitelových oblíbených motivů. K takovéto tvůrčí kompilaci se přitom uchýlil ještě v době, kdy jeho aktivita kulminovala.

Vedle Saxova lázeňského domu se nachází nevelká otevřená kolonáda [**Obr. 49**]. Jan Králík vzhledem k blízkosti domu Výsluní uvažoval o možnosti, že při její výstavbě působil Sax jako prováděcí stavitel. Průkaznými prameny ale tento názor podložit nelze.¹⁷⁰

Železobetonová stavba připomínající svým povrchovým ztvárněním dřevěné konstrukce byla dostavěna roku 1912. Drobné detaily, např. způsob napojení podpěr na střešní konstrukci, vykazují rysy blízké kubistickému názoru. Kvůli tomu se zde poprvé a naposledy skloňovalo Saxovo jméno vedle jména předního architekta své doby – v tomto případě Otakara Novotného. Jemu připsala kolonádu Marie Benešová a zmínila ji dokonce i ve své stati o kubismu v Dějinách českého výtvarného umění.¹⁷¹ Stavba se tak stala jakousi „drobnou perlou“ kubistické architektury, jejíž autorství není dosud možné doložit. Saxovo autorství však lze vzhledem k charakteru jeho soudobých prací v Čelákovících považovat spíše za nepravděpodobné.

---

¹⁷⁰ KRÁLÍK 2009, 40-41

¹⁷¹ Marie BENEŠOVÁ: Architektura kubismu, in: Dějiny českého výtvarného umění IV/1, Praha 1998, Jan Králík bystře upozorňoval na podobnost nosníků kolonády se způsobem, jakým byla zastropena propust' pod budovou spolku Mánes, kterou Novotný projektoval. Viz: KRÁLÍK 2012, 47

4. 9. Dům č. p. 33 v Lázních Toušeni

V bezprostřední blízkosti novorenesanční budovy slatinných lázní se nachází velký obytný dům, který dosud zůstával kvůli absenci archivních pramenů bez připsání. Více než u jakékoliv jiné neurčené stavby v Čelákovících a okolí je však u něj možné předpokládat, že jeho autorem je Konstantin Sax.

Objemný jednopatrový dům se nachází v jádru městyse při hlavní silnici. Jedná se v podstatě o dům nárožní, neboť zakončuje uliční frontu lemující komunikaci. Severozápadně od něj se terén svažuje směrem k řece, což posiluje jeho dominantní úlohu v bezprostředním okolí.

Největší výtvarný důraz byl při ztvárnění vnějšku soustředěn na jižní a západní fasádu. **[Obr. 50]** Jejich plochy jsou v přízemí opatřeny hrubou omítkou, v patře je omítka hlazená. V uličním traktu se zřejmě nacházely velké místnosti jako jídelna, na což by upomínalo pojetí velkého nárožního okna. Jeho segmentové zaklenutí ho sjednocuje s ostatními okny v přízemí, otvory v patře jsou obdélníkové s charakteristickými suprafenestami. Střední osy jsou zvýrazněny arkýřem. **[Obr. 51]**

Západní fasáda je i přes svou výraznou roli v obrazu okolí podřízena vnitřnímu členění. Je prolomena pouze jedním oknem v každém patře, celek doplňuje rámeček s iniciálami SPN a letopočtem 1907. Severní fasáda je bezozdobná, členěná pouze půlkruhovým schodišťovým rizalitem. Budova je kryta polovalbovou střechou s výrazným východním štítem.

Právě jeho ztvárnění nejdůrazněji podporuje domněnku o Saxově autorství. **[Obr. 52]** Lze jej vzhledem k dataci oprávněně považovat za jakýsi předstupeň motivů užitých při stavbě vlastního domu o dvě léta později. **[Obr. 40]** Komínové těleso (byť výtvarně nezpracované) je opět umístěno vně budovy a opět tvoří osu symetrické kompozice, která zjemňuje jistou těžkopádnost, s níž stavba vstoupila mezi navazující přízemní stavení.

Podobnost ryze výtvarných elementů, která spojuje dům č. p. 33 se Saxovým vlastním domem, je v tomto případě nepopíratelná. Opravňuje tvrzení, že se jednalo o první velkou stavbu, kterou stavitel po příchodu do Čelákovíc uskutečnil. Jeho další práce však již vnikaly přímo v domovském městě, kde Sax tvarosloví domu č. p. 33 dále rozvíjel.

4. 10. Sokolovna

Projekty čelákovické sokolovny uzavírají poznaný soubor Saxova díla nejen formálně, ale též časově. Poprvé a naposledy se při jejich rozboru pohybujeme v období po vzniku samostatné republiky, tj. v době, kdy se Saxova tvůrčí i životní dráha uzavřela. Již výše jsme poznali, že tato doba byla v jeho životě spojena se sérií osobních tragédií. Jedinými dosud zaznamenanými projekty z těchto let jsou dva návrhy na novostavbu tělocvičny čelákovického Sokola.

Stejně jako ve většině jiných měst vznikla tělocvičná jednota Sokol v Čelákovících mnoho let před tím, než se jí podařilo uskutečnit stavbu vlastního domu. Jednota se zde ustanovila již r. 1892, v prvních letech využívali cvičenci sál místního hostince U Tupých. O málo později si sokolové upravili pro své potřeby prostory stodoly jedné z usedlostí na náměstí.¹⁷²

Důležitým mezníkem v dějinách jednoty byl rok 1910, kdy jí byl na základě žádosti darován městem pozemek blízko náměstí. Když později místní sokol Jan Lokaj prodával městu parcelu při dnešní Masarykově ulici, výslovně si vymínil, aby část tohoto pozemku získal Sokol výměnou za dosavadní staveniště. Tak bylo již před 1. světovou válkou získáno místo, na němž byla později tělocvična vystavěna.

Pochopitelnou pozornost sokolů v této době přitahovala kapacitní tělocvična v novostavbě měšťanské školy, v níž také našla jednota po celé další desetiletí útočiště. Po vzniku samostatné republiky došlo ke změně politického vedení města a vymizela vůle k dalšímu poskytování tělocvičných prostor. V této době se začaly podnikat první kroky k vybudování vlastního zázemí.

V srpnu roku 1919 vyzval sokolský komitét čelákovickou veřejnost k podílu na peněžní sbírce, vedoucí k postavení sokolovny. Ta měla sloužit nejen ke cvičení, ale též k divadelním představením, zastřešovat měla i knihovnu s čítárnou.¹⁷³ Již na počátku roku 1920 vzniklo

---

¹⁷² Městské muzeum v Čelákovících, fond Sokol Čelákovice, Bedřich Krása - pod vlastním krovem (rukopisné vylíčení dějin čelákovického Sokola)

¹⁷³ Ibidem, list Přátelům sokolské myšlenky v Čelákovících ze srpna 1919

Stavební družstvo pro postavení Sokolovny v Čelákovících, které na svých pravidelných schůzích koordinovalo postup prací a hodnotilo doručené výkresy.¹⁷⁴

Tvůrcem úplně prvního návrhu čelákovické sokolovny byl opět osvědčený Konstantin Sax, jehož plány můžeme datovat rokem 1921 [Obr. 53]. Stavitel při jejich vypracování počítal s tím, že se podaří pro novostavbu získat i sousední parcelu. Vznikla by tak neobyčejně rozlehlá stavba s výrazným nárožním akcentem; tyto prostorové možnosti se však zřejmě brzy ukázaly jako nereálné a všechny ostatní návrhy již rohovou parcelu do svého záměru nezačleňovaly.

Saxův projekt (možná jeho první velká práce po velmi hluboké stagnaci města za války) se nesl v duchu těžkého, pro maloměsto nepříliš vhodně zvoleného novoklasicismu. Je to velkoměstsky monumentální, avšak dosti „nesokolská“ architektura, upomínající masivními zdmi prolomenými malými okny spíše na soudobé budovy peněžních ústavů.¹⁷⁵ Je pravděpodobné, že v době práce na návrhu nebyl Sax limitován vědomím finančních limitů jednoty. Díky těmto výkresům však můžeme posoudit, k jakému výraze se přiklonil na počátku své poslední tvůrčí etapy.

Z projektu je patrné, že i po opuštění stylového rejstříku z předválečné doby se Sax snažil přistupovat k recepci aktuálních trendů tvůrčím způsobem. Stupňovité okenní šambrány obklopené již dříve užívanou hrubou omítkou patří mezi neotřelá řešení, která dobře vyvažují vertikály lizen a štítových sloupů. V horní partii nárožní části se Sax snažil „změkčit“ jistou těžkopádnost celku užitím zvlněných štítů, které ne zcela korespondují se zbytkem stavby.

Předpokládaná velkorysá parcela Saxovi umožnila umístit sál, středobod jakékoliv sokolovny, přímo do uličního křídla – tělocvična měla mít sály dokonce dva. Okna nejmohutnější fasády na hlavní městské ulici by tak osvětlovala cvičební prostor, byť nijak ostentativně nezdůrazňovaný.

Většinu plochy vymezené pro stavbu zabraly zmíněné sály, z nichž větší byl doplněn jevištěm. K oběma se přistupovalo prostornou chodbou rovnoběžnou s Vašátkovou ulicí, která svým zalomením reagovala na diagonálně umístěný vstup. Od ostatních městských staveb se sokolovna lišila značně složitým suterénem, jehož prostory byly s maximálním důrazem na účelnost zaplněny provozními místnostmi. [Obr. 54]

---

¹⁷⁴ Konstantin Sax figuroval již mezi prvními přihlášenými členy Stavebního družstva. Viz: Městské muzeum v Čelákovících, fond Sokol Čelákovice, protokol o schůzi stavebního odboru Sokola ze 17. ledna 1920.

¹⁷⁵ V Čelákovících nebyla i přes náběhy v různých dobách postavena samostatná reprezentativní budova peněžního ústavu. Nelze pochybovat, že by se případně uskutečněné soutěže Sax také zúčastnil. Sám ostatně plnil funkci předsedy místopředsedy živnostenské záložny (ŠPAČEK 2002, 7). O této části jeho života nepodařilo shromáždit bližší informace.

Saxův projekt je první i poslední prací počítající s velkorysími prostorovými možnostmi. Návrhy, které se sešly v polovině roku 1922, již představovaly mnohem skromnější stavby.

Práce nepřiliš známých stavitelů Václava Faita a Vavřince Pospíšila [Obr. 55-56] přistupují k problému dispozic způsobem, od něhož se již příští projektanti neodchýlili (a ani neměli možnost). Hloubková, výrazně klesající parcela umožňovala v podstatě jen jediné uspořádání nezbytných místnosti – schodištěm se přistupovalo k vestibulu, na nějž navazoval podélný sál, ostatní místnosti a kanceláře byly buď po stranách haly, nebo v patře. Šatny pojal jako u všech tělocvičen suterén. Fasády ztvárnil Pospíšil ve střízlivých rondokubistických formách, které se stejně jako jinde na venkově uplatnily pouze na okenních šambránách, Fait se přiklonil ke klasicky cítěnému, kubismem lehce ovlivněnému tvarosloví.

Po neúspěšné prvním výběru následovala r. 1924 soutěž, jíž se Sax opět zúčastnil. Ve svém posledním dochovaném architektonickém návrhu [Obr. 57]¹⁷⁶ se při ztvárnění hlavní fasády dostal až na samou mez střídmosti, k jejímuž překročení by vzhledem ke svým předchozím zkušenostem zřejmě nedospěl.

Ostatní návrhy z této doby jak půdorysem, tak ztvárněním fasády nepřekročily dobové konvence. K výslednému návrhu tělocvičny se dospělo zřejmě na počátku roku 1925, kdy byl zvolen projekt pražské stavební firmy Gail a Šťastný.¹⁷⁷

Postup stavby započaté v květnu 1925 výrazně urychloval promyšlený systém práce, při němž se na stavbě střídali samotní členové jednoty, jimž byl uložena povinnost odpracovat na stavbě 50 hodin.¹⁷⁸ Konstantin Sax mezi pracovníky zřejmě kvůli své nemoci již nefiguroval. Sokolovna byla dostavěna za pouhých pět měsíců, slavnostně otevřena byla 28. října 1925.¹⁷⁹

Konstantin Sax svými projekty pro sokolskou jednotu naznačil možné směry, kterými se mohlo jeho dílo v následujících letech ubírat. Výkresy dokazují, že dokázal reagovat na soudobé podněty způsobem, který by při dostatečném zázemí jeho stavebníků mohl obohatit Čelákovice o pozoruhodné realizace – zvláště jeho první návrh by zaujímal mezi ostatními sokolovnamy v Čechách opravdu výsadní postavení. Mezi typovými projekty a zcela tradičními jednodušními halami, k jejichž výstavbě v meziválečném dvacetiletí přistoupila většina venkovských jednot, by čelákovická tělocvična představovala snad jediného zástupce nové kategorie. Po sokolovnách připodobňujících se svým tvaroslovím chrámům, jež byly charakteristické pro prvních pět desetiletí existence hnutí, a sokolovnách tíhnoucích

---

¹⁷⁶ Městské muzeum v Čelákovících, fond Sokol Čelákovice, Návrh sokolovny v Čelákovících z listopadu 1924

¹⁷⁷ Ibidem, fond Sokol Čelákovice, Bedřich Krása - pod vlastním krovem (rukopisné vylíčení dějin čelákovického Sokola)

¹⁷⁸ Ibidem, oznámení o pracovní povinnosti pro členy jednoty ze dne 19. května 1925

¹⁷⁹ ŠPAČEK (ed.) 2006, 272

k továrnímu výrazu, které stavěly progresivnější prvorepublikové jednoty, by Čelákovice přišly s novým pojetím – sokolovna jako bankovní dům.¹⁸⁰

---

¹⁸⁰ Architektura sokoloven v Čechách dosud nebyla monograficky zpracována. Tématem se nejzřejměji zabíral Rostislav Švácha v přednášce *Desakralizace sokoloven*, přednesené 9. 1. 2014 na půdě Akademie věd ČR. Odtud pochází též výše zmíněná kategorizace.

5. ZÁVĚR

I kdyby bylo závěrečné shrnutí tvůrčího přínosu Konstantina Saxe postaveno pouze na prostém výčtu provedených úkolů, docela průkazně by vypovídalo o jeho roli v tehdejší životě Čelákovic. V jedné řadě by se ocitla vila největšího místního továrníka, první budova zastřešující měšťanskou školu, radnice i nejvyšší obytná stavba ve městě. Nebylo by třeba dodávat mnoho, aby bylo jasné, že to byl Sax, kdo v letech přerodu města dosáhl téměř na všechny prestižní úkoly. Doba jeho tvůrčího vzepětí, v níž byly tyto stavby uskutečněny, však byla velmi krátká.

V literatuře uvedené vymezení Saxových tvůrčích let mezi roky 1905-1925¹⁸¹ je s dílčími korekcemi v základě správné, životopisný nástin však již přiblížil okolnosti, které integritu tohoto období rozrušují. Pokud bychom na základě výše uvedených informací položili počátky jeho tvůrčí činnosti do roku 1906, pak předpokládaný útlum spojený se začátkem světové války (poslední dosud doložené stavby pocházejí z roku 1912) ukončil stavitelův rozlet již po osmi letech. Těchto několik let však tvoří nejšťastnější kapitolu v jeho profesním životě, která zahrnuje v podstatě celý jeho odkaz.

Životopisy mnohých architektů mohou být v závěru doplněny soupisem prací, svědčícím o několik desetiletí trvajícím plodném práci, jejíž směřování nedokázaly vykojet ani válečné konflikty. Tvůrci Saxovy generace, jimž byl vyměřen delší pozemský čas, většinou obsáhli svým dílem celé meziválečné dvacetiletí. Umělecké tendence jednotlivých epoch v takovém případě našly ztělesnění ne v jedné, ale většinou v několika stavbách, které umožňují např. srovnávat, jak se takový tvůrce vyrovnával s vývojem secesního slohu a jakými cestami se ubíral po jeho opuštění.

Saxův katalog je jiný. Jeho jednotlivé položky jsou zhuštěny do nedlouhého období, v němž stavitel dokázal využít nabízejících se šancí a každou další realizací přinášel do Čelákovic zcela nové podněty. Fáze, která tento zenit předcházela, byla nedlouhá; mezi otevřením vlastní stavební kanceláře v únoru 1907 a dokončením plánů vily Dorothee Lunzerové uplynulo jen osmnáct měsíců. Po této době byl Sax vržen do víru velkých a významných zakázek, jimž se i přesto, že se jednalo o zásadní úkoly, nemohl věnovat beze zbytku – stále vykonával práci městského stavebního znalce. Tato povinnost snad spolu s jinými, dosud

---

¹⁸¹ LOYDA / ŠPAČEK 2000, 64

nepoznanými okolnostmi způsobovala opoždění, kvůli nimž je Sax často zmiňován v městských záznamech.

Osm let tvůrčí činnosti v době míru a prosperity umožnilo Saxovi dokázat, že je jako stavitel připraven plnit nejrůznější zakázky na velmi solidní úrovni. Příchod světové války však jeho plodná léta ukončil. Válečné roky, jenž byly i v nadmíru úrodné oblasti následkem válečných dodávek spojeny s nedostatkem potravin, výstavbě nepřály. Část svých nejlepších let proto nemohl stavitel pomýšlet na uplatnění; během celé války se v Čelákovících postavily pouhé dva domy.¹⁸²

Poválečná léta spojená s mezními životními situacemi již dosud sestavený katalog Saxových realizací nerozšířila. Lze předpokládat, že ve vzrůstajícím konkurenčním prostředí se stavitel prosazoval stále náročněji a postupně projektování budov opustil. Návrhy sokolovny, vypracované pro blízký spolek, snad byly završením jeho práce na tomto poli.

Konstantin Sax byl stavitелеm náhlého tvůrčího vzepětí, jehož projekční schopnosti byly jistě spojeny s těmi diplomatickými. Díky nimž dokázal zřejmě získat některé zdánlivě ztracené zakázky, především měšťanskou školu a snad i radnici. Jeho odkaz však nelze vnímat jako sestavu izolovaných architektur, neboť více než kdokoli před ním svým dílem přetvářel dosud ustálený obraz města. Po poznání jednotlivých staveb je proto důležité připomenout, jak ty nejvýznamnější z nich ovlivnily své okolí.

Aby bylo možno lépe osvětlit dopady, které modernizace Čelákovice na přelomu prvního a druhého desetiletí dvacátého století přinesla, je nutné si uvědomit jednu již zmíněnou skutečnost. Čelákovice i díky absenci statutu okresního města minula první výraznější vlna výstavby mohutných historizujících budov různého zaměření, která započala ve třetí čtvrtině 19. století a kulminovala na jeho konci. Mnohá venkovská města v této době ztratila zcela svůj maloměstský ráz. Na počátku století následujícího byly tyto mocné přestavby vnímány mladší generací jako pomníky neuvážené touhy po reprezentaci, které místo obdivu vyvolávají „dojem fyzické tísně“.¹⁸³

Čelákovice byly ve druhé polovině 19. století ušetřeny větších stavebních akcí. Náměstí bylo lemováno přízemními staveními, jež na jižní straně přecházela v zahrady. Později zbořená patrové domy v západní části náměstí svým venkovským ustrojením tento dojem nijak nepotlačovaly. Byly to až stavby projektované Konstantinem Saxem, které narušily

---

¹⁸² VLASÁK 1990, 112

¹⁸³ Zdeněk WIRTH: Stavební rytmus malého města, in: Styl I, 1909, 327

harmonickou skladbu města. Tento proces se dal do pohybu ve stejné době, kdy si Zdeněk Wirth posteskl nad zánikem maloměstského rázu Přelouče.¹⁸⁴

Kdyby byl mladý historik umění dříve seznámen s projekt připravované školy, možná by Čelákovice v citovaném textu neopomenul zmínit s poukazem, že co již v Přelouči proběhlo, Čelákovice teprve čeká. Průměrná maloměstská zástavba mu byla hodnotou, při jejímž ocenění je třeba přihlížet k širokému souboru vlivů, které ji utvářely. Tuto hodnotu však považoval za autonomní a pokusy o její rozvíjení za pomoci historického tvarosloví odsuzoval. „*Přesvědčení, že nova renaissanční radnice s věží a malebnými štíty, gotický kostel přesné typické formy nebo barokní škola s mansardovou střechou (!) a cibulovitou stříškou nad nárožním arkýřem, postavené do starého obrazu malého města českého (...) dovedou umělecký celek města zaokrouhliti stejně jako to dovedlo několik domečků, seskupených kolem farního kostelíka a nehonosného, nízkého radního domu – to přesvědčení o samospasitelnosti detailu porušilo malá města více než nejkratší požáry a nejbezohlednější horečka bořící.*“¹⁸⁵

Ve zhuštěné formě obsáhnul tento citát všechny výtky, které mohli tehdejší modernisté Wirthova okruhu adresovat i na adresu Konstantina Saxe, kdyby ho znali. Měšťanská škola nastavila pro budoucí časy v prostoru náměstí měřítka, které překonala až sídlištní zástavba poválečných let. Zatímco např. Ohmannův novobarokní palác pojišťovny Assicurazioni generali na Václavském náměstí v Praze reagoval svým objemem na budovu Národního muzea,¹⁸⁶ Saxovy čelákovické stavby pravidla nově utvářely.

Oběma historizujícím stavbám na náměstí však nelze upřít schopnost vytvořit kultivovanou skladbu, která vynikajícím způsobem zdůraznila nároží s Rybářskou ulicí. Nepopíratelné městotvorné kvality Saxových prací nakonec potvrdila i meziválečná stavba Obecního domu, která vytvořila protilehlý výškový akcent radniční věže. Novobarokní fasády radnice i školy navíc přispěly k jakési „první barokizaci“ Čelákovice, která nemohla spoléhat na podnětné místní vzory, proto čerpala z obecného tvarosloví ozvláštňeného méně obvyklými detaily.

I v okamžiku, kdy Konstantin Sax opustil historizující tvarosloví a přiklonil se k secesnímu názoru, dokázal v architektuře hovořit novou řečí přímo a nezprostředkovaně. Jak jeho vlastní dům, tak i toušeňské realizace patří mezi kvalitní příklady geometrické secese ve středním Polabí. Můžeme v nich opět vypozařovat snahu o vytvoření vlastního rukopisu, která zdaleka není u secesních architektů na venkově samozřejmá. Jeho secesní stavby zvláště příznačně

---

¹⁸⁴ WIRTH 1909, 327

¹⁸⁵ Ibidem

¹⁸⁶ HORYNA 2001, 188

zrcadlí tvůrčí vypětí, které stavitel prožíval kolem r. 1910. Zatímco u vlastního domu se přiklonil ke střídmemu, veškerých schématických dekorací zbavenému vnějšímu plášti, u domu č. p. 108 se užití robustních štukových věnců nebránil.

Meziválečné realizace jsou potom jakýmsi epilogem Saxova působení, ovšem epilogem životním a neustrnulým v již osvědčených výtvarných postupech. Je z nich zřejmé, že se Sax snažil sledovat nejnovější vývoj a že si našel k modernímu klasicismu, u veřejných staveb dvacátých let tak oblíbenému, cestu. Kdyby jeho životní pouť pokračovala i po dvaapadesátém roce života, lze předpokládat, že tento vývojový stupeň by byl jeho posledním; k progresivním funkcionalistickým teoriím by si jako architekt vychovaný na přelomu století zřejmě již cestu nenašel.

Období, v němž Sax uskutečnil většinu svých staveb a které stálo ve středu pozornosti celé práce, patří kvůli značnému počtu navzájem se střetávajících uměleckých tendencí k nejsložitěji postihnutelným epochám v dějinách české architektury minulého století. Není pochyb o tom, že budovy měšťanské školy a radnice představovaly jednu z posledních výsep historismu v epoše, která již opouštěla i secesní názor a v níž se rodily kubistické experimenty. Jak se snažily přiblížit texty v katalogu, skutečnost, že tyto stavby vznikly v prostředí malého města, je spíše obhajující než snižující. Těmto úvahám se však vymyká vila Dorothey Lunzerové a především stavitelův vlastní dům, které se ctí obstojí i při srovnání se současnými stavbami v centrech.

Konstantin Sax byl jistě stavitelem místního významu. Celý svůj profesní život vykonával mimo reprezentativních zakázek, kterých se v jeho životě sešlo na místní možnosti pozhnaně, i ryze praktickou činnost stavebního znalce a budovatele komunikací. Sloužil svému domovskému městu a svými nejlepšími díly dokázal, že kvalitní architektura nemusela být do Čelákovic jen importována, neboť zde měla své kultivované pěstitele.

6. PŘEHLEDOVÁ TABULKA STAVEB UVEDENÝCH V KATALOGU

Stavba	Projekt	Výstavba
měšťanská škola	1908	1909-1910
radnice	asi 1910-1911	1911
vila Dorothey Lunzerové	1908	1909
dům č. p. 343	1909	1910
dům č. p. 108	1910	1910
dům č. p. 363	1910	asi 1910
dům č. p. 385	1912	1912
lázeňský dům Výsluní v Lázních Toušeni	?	1910
dům č. p. 33 v Lázních Toušeni	asi 1906-1907	asi 1907
sokolovna – 1. projekt	1921	neuskutečněno
sokolovna – 2. projekt	1924	neuskutečněno

7. SOUPIS POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

ARCHIVNÍ FONDY

Státní oblastní archiv v Praze

fond Sběrka matrik

Státní okresní archiv Praha-východ se sídlem v Přemyšlení

fond Archiv města Čelákovice

fond Berní správa Brandýs nad Labem

fond Místní školní rada Čelákovice

Státní okresní archiv v Kolíně

fond Archiv města Kolína

Městské muzeum v Čelákovících

fond Sokol Čelákovice

soubor listin vztahujících se k osobnosti Konstantina Saxe

Městský úřad Čelákovice, archiv Odboru výstavby

Národní památkový ústav, ústřední pracoviště

sběrka plánů, stavebně-historických průzkumů a restaurátorských zpráv

DIGITALIZOVANÉ ARCHIVNÍ FONDY

Národní archiv

fond Policejní ředitelství I, konskripce <http://digi.nacr.cz/prihlasky2/>

Archiv Hlavního města Prahy

fond Magistrát Hlavního města Prahy I, Referát IV, popisní, Soupis pražských domovních příslušníků (1830-1910) <http://www.ahmp.cz/index.html?wstyle=2&catalogue=1>

POUŽITÁ LITERATURA

- BAŤKOVÁ Růžena (ed.): Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1), Praha 1998
- BENEŠOVÁ Marie: Česká architektura v proměnách dvou století, Praha 1984
- BENEŠOVÁ Marie: Architektura kubismu, in: Dějiny českého výtvarného umění (IV/1), Praha 1998, 329 n.
- BOŘUTOVÁ Dana / ZAJKOVÁ Anna / DULLA Matúš: Dušan Jurkovič: Súborná výstava architektonického diela, Bratislava 1993
- CECHNER Antonín: Průčelí českých škol obecných i měšťanských, in: Architektonický odbor IX, 1910, 23-24
- DVOŘÁK Max: Katechismus památkové péče, Praha 2004
- EISNER David: Historie radnice, in: Zpravodaj města Čelákovic, 2011, č. 9, 8-9
- GRIMSCHITZ Bruno: Wiener Barockpaläste, Wien 1944
- HOLOVSKÝ Jan: Urbanismus Kolína v letech 1850-1913, in: Středočeský sborník historický 38, 2013, 54-105
- HORYNA Mojmír: Architektura přísneho a pozdního historismu, in: Dějiny českého výtvarného umění (III/2), Praha 2001, 133-202
- JANÁK Jan: Období rakouské monarchie po roce 1848, in: HLEDÍKOVÁ Zdeňka / JANÁK Jan / DOBEŠ Jan: Dějiny správy v českých zemích, 239-327
- JANATKOVÁ Alena: Barockrezeption zwischen Historismus und Moderne, Zürich 2000
- KIBIC Karel / FIŠERA Zdeněk: Historické radnice Čech, Moravy a Slezska, díl I-II, Praha 2009-2010
- KIBIC Karel: Historické radnice, Praha 1988
- KNEIDL František (ed.) Paměti škol okresu karlínského, Praha 1898
- KRÁLÍK Jan: Městys Lázně Toušeň. Průvodce lázeňským místem a okolím, Lázně Toušeň 2009
- KRÁLÍK Jan: Kolonáda v Lázních Toušeni, Lázně Toušeň 2012
- KUČA Karel: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Díl 1., Praha 1996
- KUČA Karel: Česká republika. Atlas památek, Praha 2002
- KUDRNÁČ Václav: Úplný adresář a popis politického okresu kolínského, Turnov 1902
- KUNA František / JINDRA František: Dějiny města Veselí nad Lužnicí a Mezimostí II. díl. Dějiny nejstarších domů, Veselí nad Lužnicí 1996
- LOYDA Vladimír / ŠPAČEK Jaroslav : Hlas domova 2. Výtvarné umění a architektura našeho Polabí, Čelákovice 2000
- MUTHESIUS Stephan: Das englische Vorbild. Eine Studie zu den deutschen Reformbewegungen in Architektur, Wohnbau und Kunstgewerbe im späteren 19. Jahrhundert, München 1974

- NASKOVÁ Růžena: Jak šel život, Praha 1955
- PETRASOVÁ Tatiana: Neobaroko, secese (1884-1918), in: Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Architektura, Praha-Litomyšl 2009, 597-623
- POKORNÝ Karel: Úřední dům v Německém Brodě, in: Technický obzor IX, 1901, 325-327
- PRÁŠEK Justin V.: Brandejs nad Labem: město, panství, okres, Díl II, Praha 1910
- SEDLÁK Jan: Jurkovičova vila, in: Slané brněnské vily, Praha 2006, 29-31
- STARK Franz / GINTL Wilhelm / GRÜNWALD Anton (ed.): Die k. k. deutsche technische Hochschule in Prag 1806-1906. Festschrift zur Hundertjahrfeier, Praha 1906
- STĚNIČKA Jiří: Vývoj architektury v Čelákovících za posledních sto let, in: Zpravodaj Čelákovice I, 1990, č. 11, nepag.
- ŠPAČEK Jaroslav: Konstantin Sax (29.10. 1874 Čerčany – 9. 7. 1927 Čelákovice), in: Polabský týdeník TOK III, 30. 10. 2002, 7
- ŠPAČEK Jaroslav (ed.): Kronika města Čelákovice I (1857-1939), Čelákovice 2006
- ŠVÁCHA Rostislav: Od moderny k funkcionalismu, Praha 1985
- ŠVÁCHA Rostislav: Zdeněk Wirth a kubističtí architekti, in: Jiří ROHÁČEK / Kristina UHLÍKOVÁ (ed.): Zdeněk Wirth pohledem dnešní doby, Praha 2010, 55-70
- TEIGE Josef: Praha (Popis města: Nové Město), in: Ottův slovník naučný, Díl XX (Pohora-Q. v.), Praha 1903, 469
- TIETZ-STRÖDEL, Marion: Die städtebauliche Entwicklung der Stadt Eger vom 12. bis 20. Jahrhundert. Die barocke Stadt, in: Kunst in Eger. Stadt und Land, München 1992, 140-182
- UHLÍK Jan: Architekt Jan Vejrych a jeho tvorba, nepublikovaná diplomová práce FF UK, Praha 2014
- VELFLÍK Albert Vojtěch / KOLÁŘ Jan: Dějiny technického učení v Praze s dějinným přehledem nejstarších inženýrských škol, jakož i akademií a ústavů v Rakousku, na nichž bylo vědám inženýrským nejdříve vyučováno, Díl druhý, Praha 1925
- VEVERKA Přemysl: Vlastní vila Rudolfa Stockara, in: Slavné pražské vily, Praha 2006, 48-49
- VILÍMKOVÁ Milada: Stavitelé paláců a chrámů, Praha 1986
- VLASÁK Emanuel: Polabské město Čelákovice, Čelákovice 1990
- VLČEK Pavel (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha 2004
- VLČEK Pavel (ed.): Umělecké památky Prahy. Velká Praha (A-L), Praha 2012
- VYBÍRAL Jindřich: Friedrich Ohmann. Objev baroku a počátky moderní architektury v Čechách, Praha 2013
- WIRTH Zdeněk: Stavební rytmus malého města, in: Styl I, 1909, 327-336
- WIRTH Zdeněk / MATĚJČEK Antonín: Česká architektura 1800-1920, Praha 1922
- ZIMMER Tomáš: Novobarokní fenomén v pražské architektuře kolem 1900, nepublikovaná diplomová práce FF UK, Praha 2012

8. SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

1. Schéma městské zástavby Čelákovic z článku Jiřího Stěničky, upravené pro vyznačení staveb Konstantina Saxe.
2. Ferdinand Havlíček: I. návrh školní budovy v Čelákovicích, 1907, fasáda do náměstí. Zdroj: SOkA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, sbírka plánů PL 10
3. Ferdinand Havlíček: I. návrh školní budovy v Čelákovicích, 1907, půdorys přízemí. Zdroj: tamtéž
4. Ferdinand Bleha: Návrh na stavbu měšť. školy v Čelákovicích, 1907, půdorys přízemí. Zdroj: tamtéž
5. Ferdinand Bleha: Návrh na stavbu měšť. školy v Čelákovicích, 1907, půdorys 1. patra, Zdroj: tamtéž
6. Ferdinand Bleha: Návrh na stavbu měšť. školy v Čelákovicích, 1907, návrh fasády. Zdroj: tamtéž
7. Alois Vavrouš: Návrh na stavbu měšť. školy v Čelákovicích, 1907, půdorys přízemí. Zdroj: tamtéž
8. Ferdinand Bleha: Návrh na stavbu měšť. školy v Čelákovicích, pravděpodobně 1908, půdorys přízemí. Zdroj: tamtéž
9. Ferdinand Bleha: návrh na stavbu měšť. školy v Čelákovicích, půdorys patra. Pravděpodobně 1908. Zdroj: tamtéž
10. Konstantin Sax: plán měšťanské školy a radnice v Čelákovicích, březen 1908, návrh fasády školy. Zdroj: tamtéž
11. Konstantin Sax: Plán měšťanské školy a radnice v Čelákovicích, březen 1908, celkový návrh půdorysu. Zdroj: tamtéž
12. Konstantin Sax: Plán měšťanské školy a radnice v Čelákovicích, březen 1908, celkový návrh půdorysu prvního patra. Zdroj: tamtéž
13. Ferdinand Bleha: Návrh měšťanské školy a radnice v Čelákovicích, březen 1908, návrh fasády. Zdroj: tamtéž
14. Ferdinand Bleha: Návrh měšťanské školy a radnice v Čelákovicích, květen 1908, půdorys přízemí. Zdroj: tamtéž
15. Konstantin Sax: měšťanská škola v Čelákovicích, prosinec 1908, alternace fasády. Zdroj: tamtéž
16. Konstantin Sax: měšťanská škola v Čelákovicích, listopad 1908, půdorys patra. Zdroj: Městský úřad Čelákovice, archiv Odboru výstavby, složka domu č. p. 2
17. Neznámý autor: pohled na radnici a měšťanskou školu chlapeckou od jihozápadu, kol. 1912. Zdroj: Městské muzeum v Čelákovicích
18. Neznámý autor: pohled na radnici, měšťanskou školu chlapeckou a Obecní dům od jihozápadu, kol. 1940. Zdroj: Městské muzeum v Čelákovicích
19. Konstantin Sax: měšťanská škola chlapecká v Čelákovicích, 1909-1910, celkový pohled od jihu. Foto: autor
20. Konstantin Sax: měšťanská škola chlapecká v Čelákovicích, 1909-1910, celkový pohled od jihu. Foto: autor
21. Konstantin Sax-Ferdinand Bleha (?): radnice v Čelákovicích, 1911, celkový pohled od JZ. Foto: autor
22. Konstantin Sax: návrh radnice v Čelákovicích, 1908. Zdroj: SOkA Praha-východ, fond Archiv města Čelákovice, sbírka plánů, sig. PL 10
23. Ferdinand Bleha: návrh radnice v Čelákovicích, 1908. Zdroj: tamtéž
24. Ferdinand Bleha: návrh radnice v Čelákovicích, 1911, půdorys přízemí. Zdroj: tamtéž
25. Ferdinand Bleha: návrh radnice v Čelákovicích, 1911, půdorys patra. Zdroj: tamtéž

26. Ferdinand Bleha: plán radnice v Čelákovících, asi 1911, pohled na hlavní fasádu. Zdroj: tamtéž
27. Ferdinand Bleha: plán radnice v Čelákovících, asi 1911, pohled na boční fasádu. Zdroj: tamtéž
28. Konstantin Sax – Ferdinand Bleha (?): radnice v Čelákovících, 1911, boční fasáda do Rybářské ulice. Foto: autor
29. Konstantin Sax – Ferdinand Bleha (?): radnice v Čelákovících, 1911, detail boční fasády. Foto: autor
30. Giovanni Battista Alliprandi: dům č. p. 447 v Chebu, kol. 1700, hlavní průčelí. Foto: autor
31. Jan Vejrych: Průmyslové muzeum v Chrudimi, 1901, detail hlavní fasády. Foto: autor
32. Veselí nad Lužnicí, nová radnice, 1897, celkový pohled. Reprodukce z knihy: KUNA František / JINDRA František: Dějiny města Veselí nad Lužnicí a Mezimostí II. díl. Dějiny nejstarších domů, Veselí nad Lužnicí 1996
33. Konstantin Sax: návrh vily Dorothey Lunzerové, 1908, pohled na východní a jižní fasádu. Zdroj: Městský úřad Čelákovice, archiv Odboru výstavby, složka domu č. p. 333
34. Konstantin Sax: návrh vily Dorothey Lunzerové, 1908, pohled na západní a severní fasádu. Zdroj: tamtéž
35. Konstantin Sax: návrh vily Dorothey Lunzerové, 1908, půdorys suterénu a přízemí. Zdroj: tamtéž
36. Konstantin Sax: návrh vily Dorothey Lunzerové, 1908, půdorys podkroví. Zdroj: tamtéž
37. Konstantin Sax, vila Dorothey Lunzerové, 1909, celkový pohled. Foto: autor
38. Konstantin Sax: vlastní dům č. p. 343, 1910, celkový pohled. Foto: autor
39. Konstantin Sax: vlastní dům č. p. 343, 1910, detail arkýře. Foto: autor
40. Konstantin Sax: vlastní dům č. p. 343, 1910, pohled od východu. Foto: autor
41. Konstantin Sax: dům č. p. 108, 1910, celkový pohled. Foto: autor
42. Konstantin Sax: plán domu č. p. 108, 1910, celkový pohled. Zdroj: Městský úřad Čelákovice, archiv Odboru výstavby, složka domu č. p. 108
43. Konstantin Sax: plán domu č. p. 363, 1910, celkový pohled a půdorys. Zdroj: tamtéž, složka domu č. p. 363
44. Konstantin Sax: dům č. p. 385, 1912, pohled z ulice. Foto: autor
45. Konstantin Sax: dům č. p. 385, 1912, detail oken. Foto: autor
46. Konstantin Sax: dům č. p. 385, 1912, celkový pohled a půdorys. Zdroj: Městský úřad Čelákovice, archiv Odboru výstavby, složka domu č. p. 385
47. Konstantin Sax: lázeňský dům Výsluní v Lázních Toušeni, 1912, celkový pohled. Foto: autor
48. Konstantin Sax: lázeňský dům Výsluní v Lázních Toušeni a kolonáda, 1912. Foto: autor
49. Otakar Novotný (?): kolonáda v Lázních Toušeni, 1912. Foto: autor
50. Konstantin Sax (?): dům č. p. 33 v Lázních Toušeni, celkový pohled. Foto: autor
51. Konstantin Sax (?): dům č. p. 33 v Lázních Toušeni, detail arkýře. Foto: autor
52. Konstantin Sax (?): dům č. p. 33 v Lázních Toušeni, pohled od jihovýchodu. Foto: autor
53. Konstantin Sax: návrh sokolovny v Čelákovících, asi 1921, pohled na uliční fasádu. Zdroj: Městské muzeum v Čelákovících, fond Sokol Čelákovice
54. Konstantin Sax: návrh sokolovny v Čelákovících, asi 1921, půdorys přízemí. Zdroj: tamtéž
55. Vavřinec Pospíšil: návrh sokolovny v Čelákovících, 1922, řez a pohled na průčelí. Zdroj: tamtéž
56. Josef Fait: návrh sokolovny v Čelákovících, 1922, fasáda. Zdroj: tamtéž
57. Konstantin Sax: návrh sokolovny v Čelákovících, 1924, průčelí. Zdroj: tamtéž

8. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

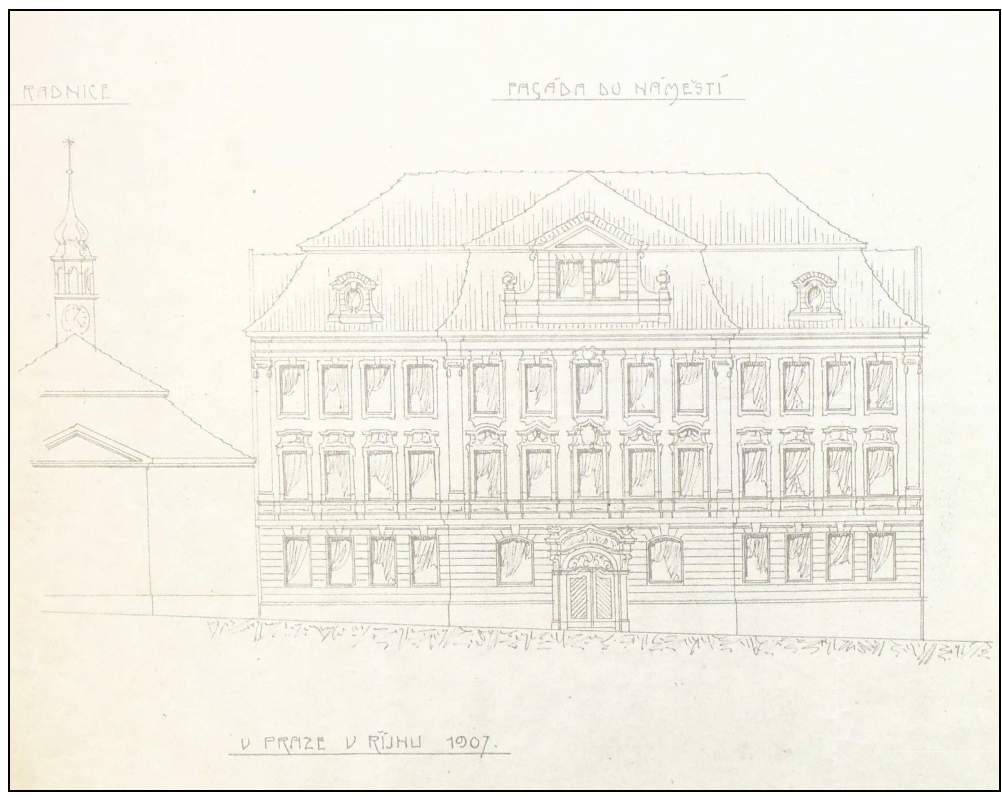

[Obr.1] Schéma městské zástavby Čelákovice z článku Jiřího Stěničky, upravené pro vyznačení staveb Konstantina Saxe.

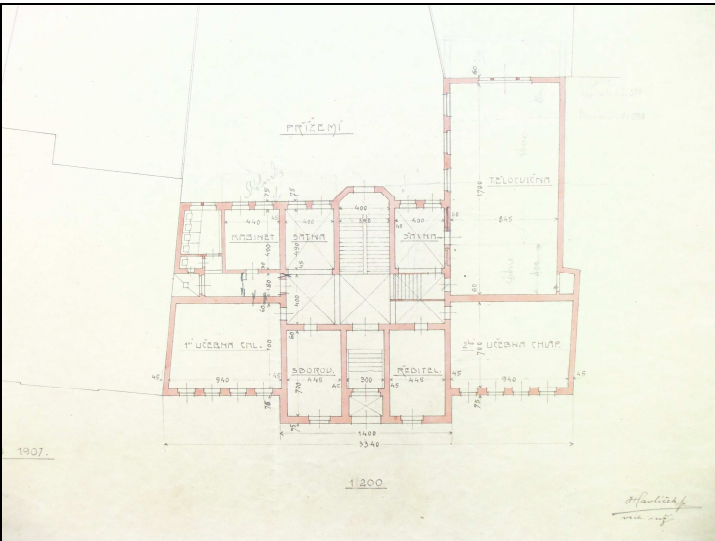
1. Měšťanská škola, 2. Radnice, 3. vila Richarda Millera, 4. vlastní dům č. p. 343, 5. dům č. p. 108, 6. dům č. p. 385, 7. dům č. p. 363, 8. Sokolovna

- „nádražní“ čtvrť z počátku 20. století – ulice (od severu k jihu) Vašátkova, Jiráskova, Petra Jilemnického, Palackého. Příčná ulice Havlíčkova.

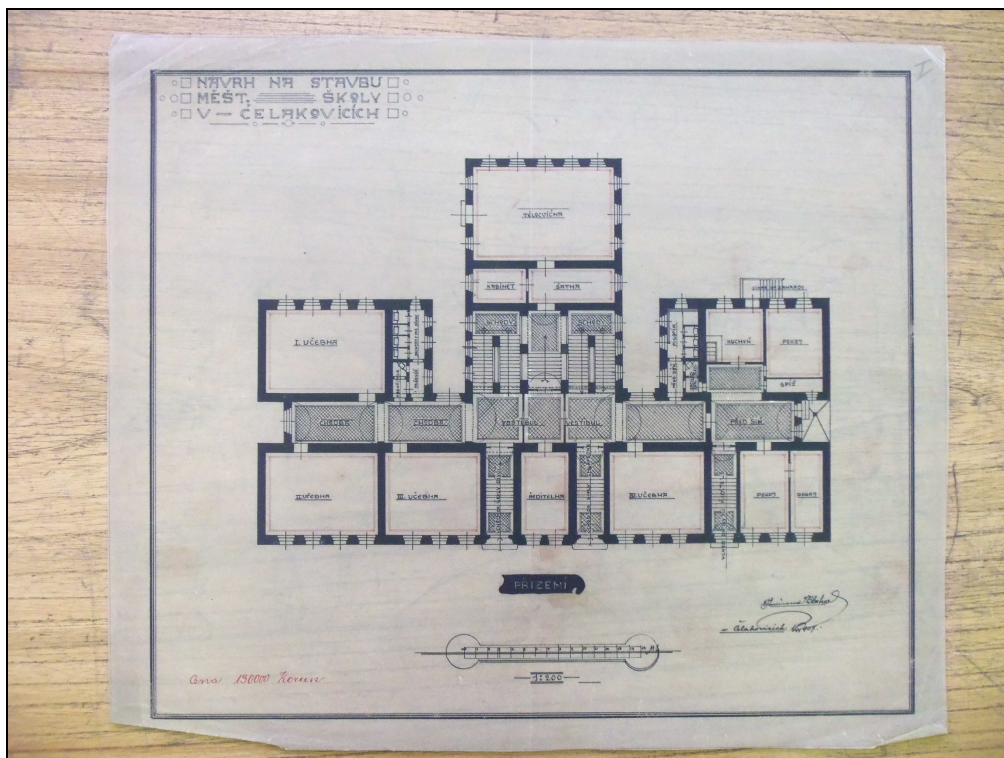
- přibližný rozsah intravilánu města kolem r. 1910

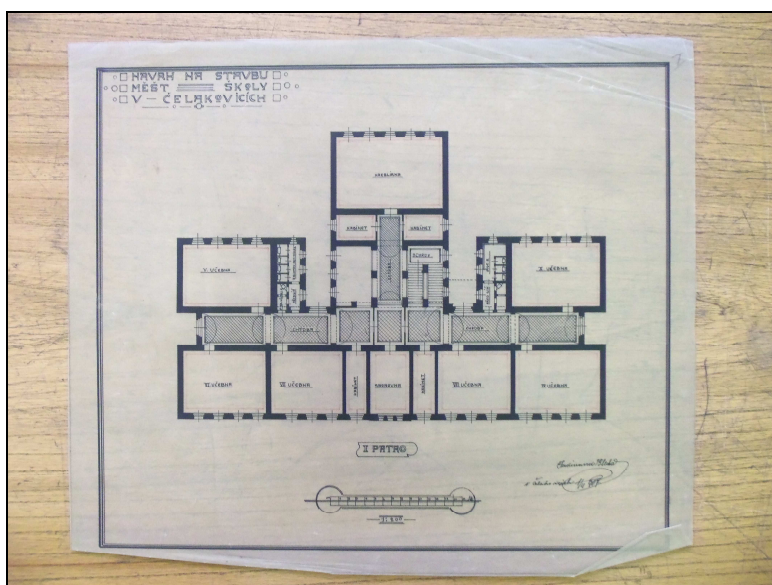
[Obr.2] Ferdinand Havlíček: I. návrh školní budovy v Čelákovicích, 1907, fasáda do náměstí.

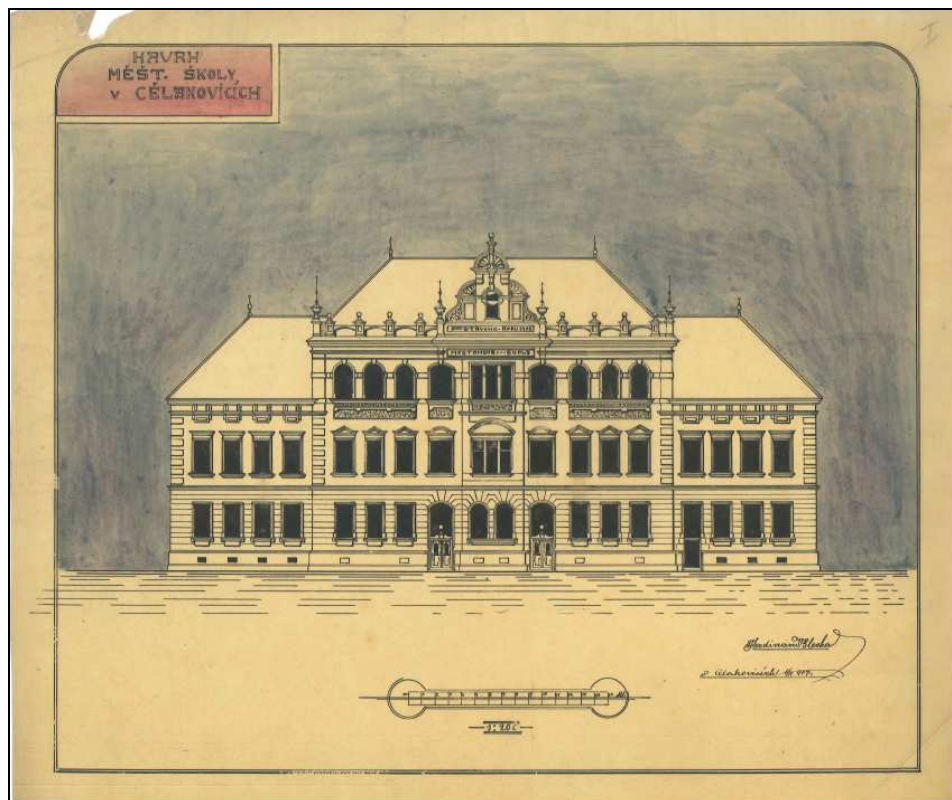
[Obr.3] Ferdinand Havlíček: I. návrh školní budovy v Čelákovicích, 1907, půdorys přízemí.

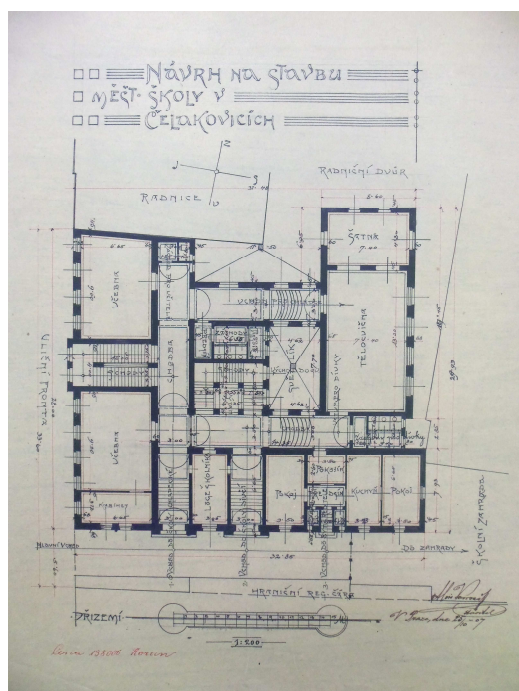
[Obr.4] Ferdinand Bleha: Návrh na stavbu měšť. školy v Čelákovicích, 1907, půdorys přízemí.

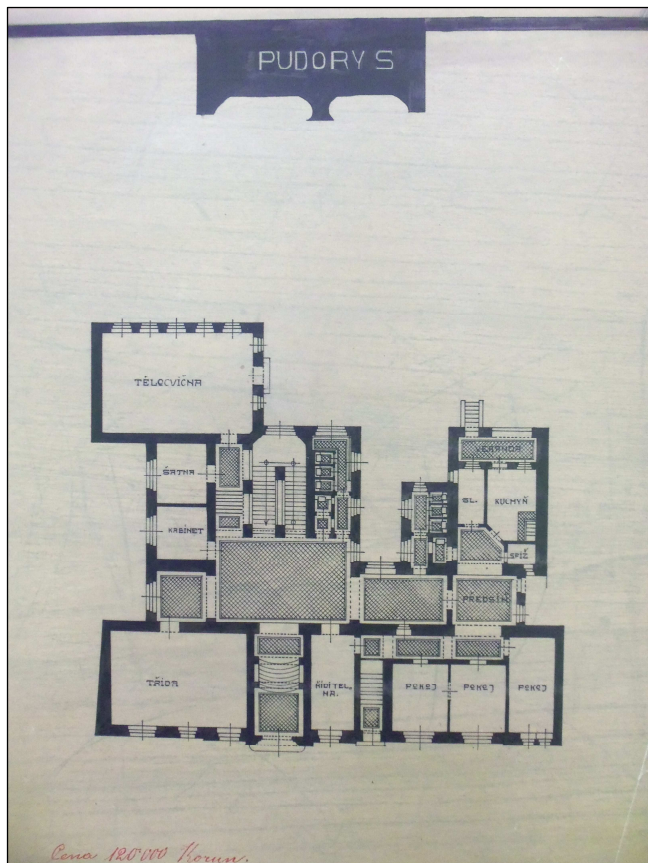
[Obr.5] Ferdinand Bleha: Návrh na stavbu měšť. školy v Čelákovicích, 1907, půdorys 1. patra.

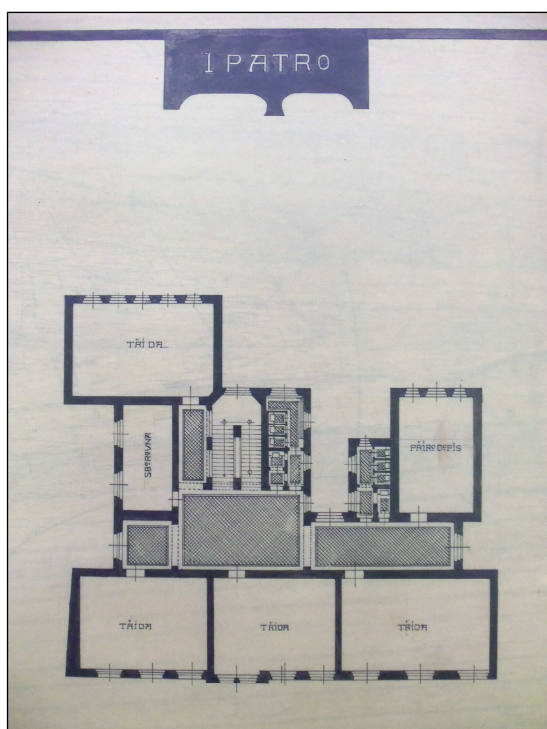
[Obr.6] Ferdinand Bleha: Návrh měšť. školy v Čelákovicích, 1907, návrh fasády.

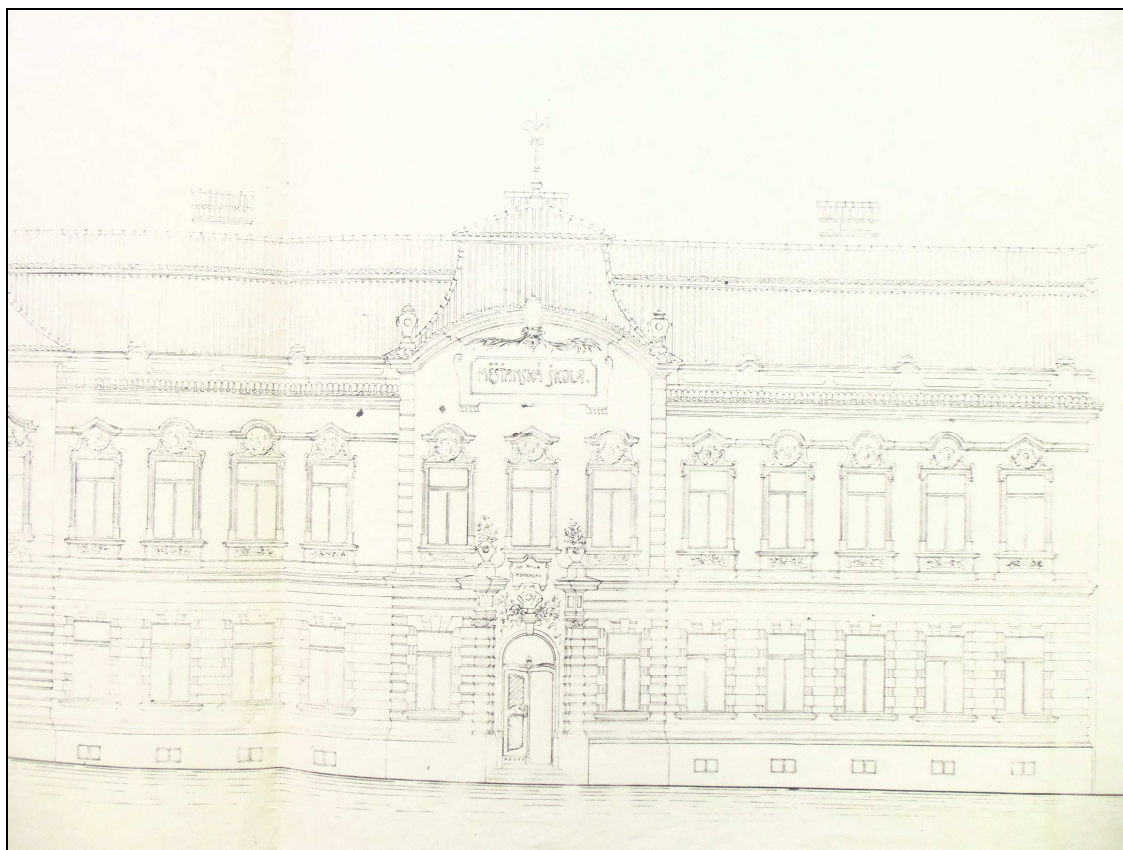
[Obr.7] Alois Vavrouš: Návrh na stavbu měšť. školy v Čelákovicích, 1907, půdorys přízemí.

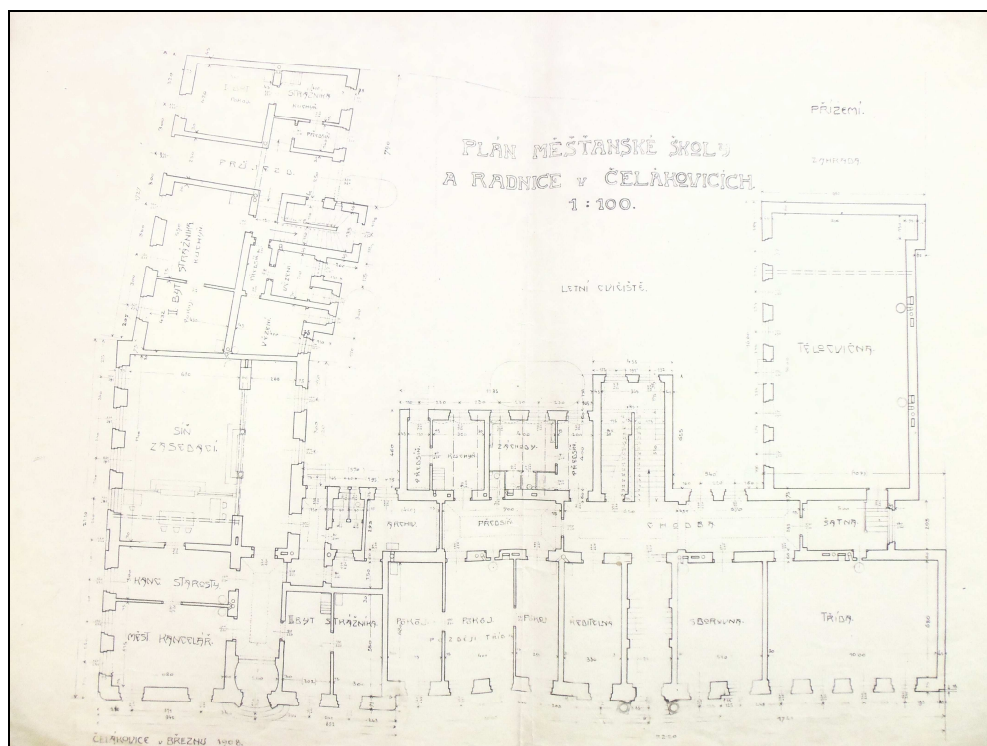
[Obr.8] Ferdinand Bleha: Návrh na stavbu měšť. školy v Čelákovících, pravděpodobně 1908, půdorys přízemí.

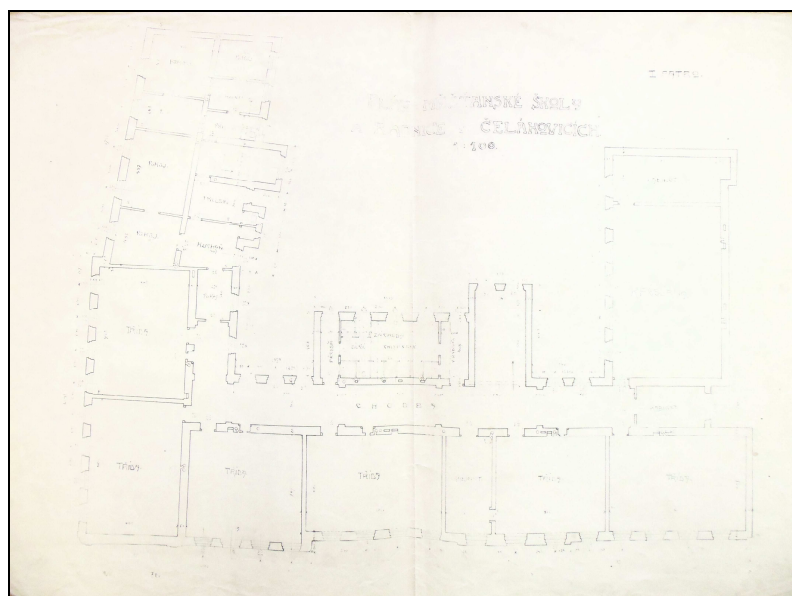
[Obr.9] Ferdinand Bleha: Návrh na stavbu měšť. školy v Čelákovících, pravděpodobně 1908, půdorys patra.

[Obr.10] Konstantin Sax: Plán měšřanské školy a radnice v Čelákovících, březen 1908, návrh fasády školy.

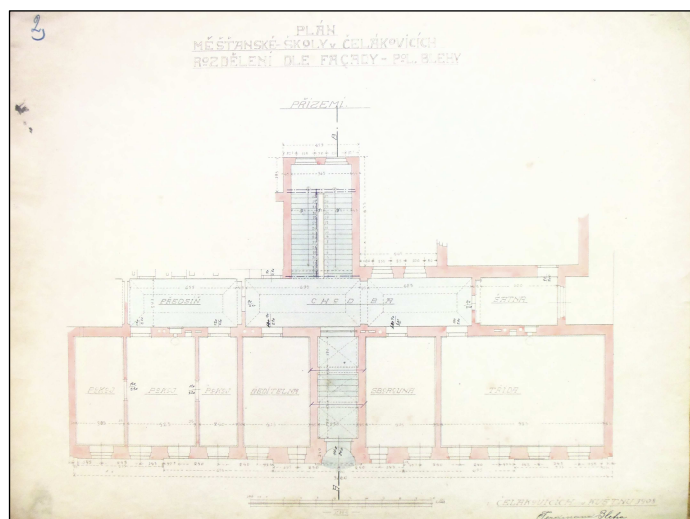
[Obr.11] Konstantin Sax: Plán měšťanské školy a radnice v Čelákovicích, březen 1908, celkový návrh půdorysu přízemí.

[Obr.12] Konstantin Sax: Plán měšťanské školy a radnice v Čelákovicích, březen 1908, celkový návrh půdorysu prvního patra.

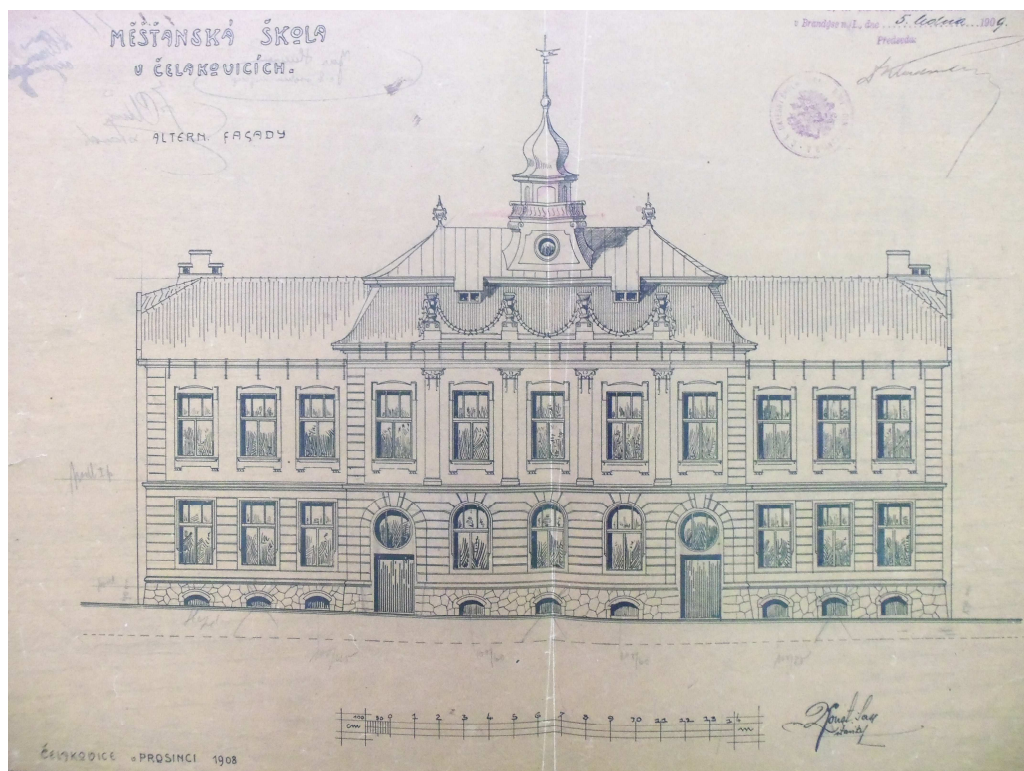

[Obr.13] Ferdinand Bleha: Návrh měšťanské školy a radnice v Čelákovicích, březen 1908, návrh fasády.

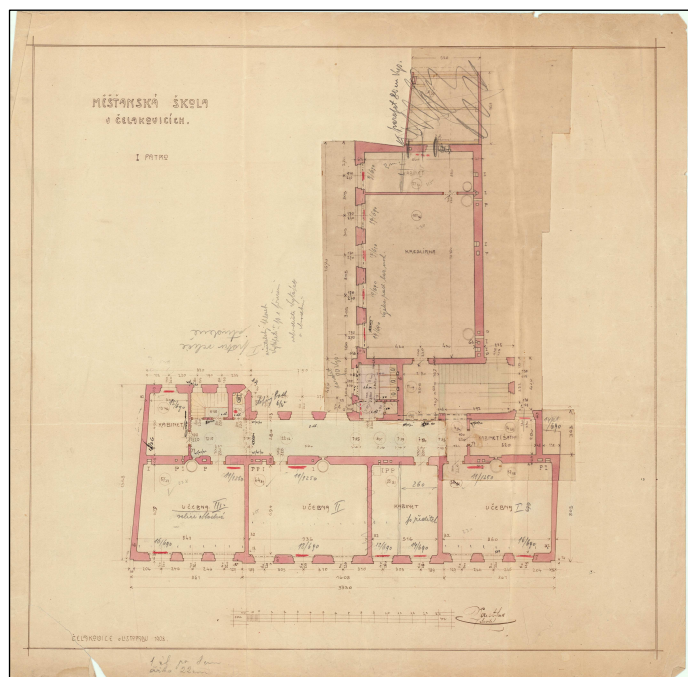

[Obr.14] Ferdinand Bleha:
Návrh měšťanské školy a radnice
v Čelákovicích, květen 1908,
půdorys přízemí.

[Obr.15] Konstantin Sax: Měšťanská škola v Čelákovicích, prosinec 1908, alternace fasády.

[Obr. 16] Konstantin Sax:
Měšťanská škola v Čelákovicích,
listopad 1908, půdorys patra.

[Obr .17] Neznámý autor: pohled na radnici a měšťanskou školu chlapeckou od jihozápadu, kol. 1912

[Obr .18] Neznámý autor: pohled na radnici, měšťanskou školu chlapeckou a Obecní dům od jihozápadu, kol. 1940.

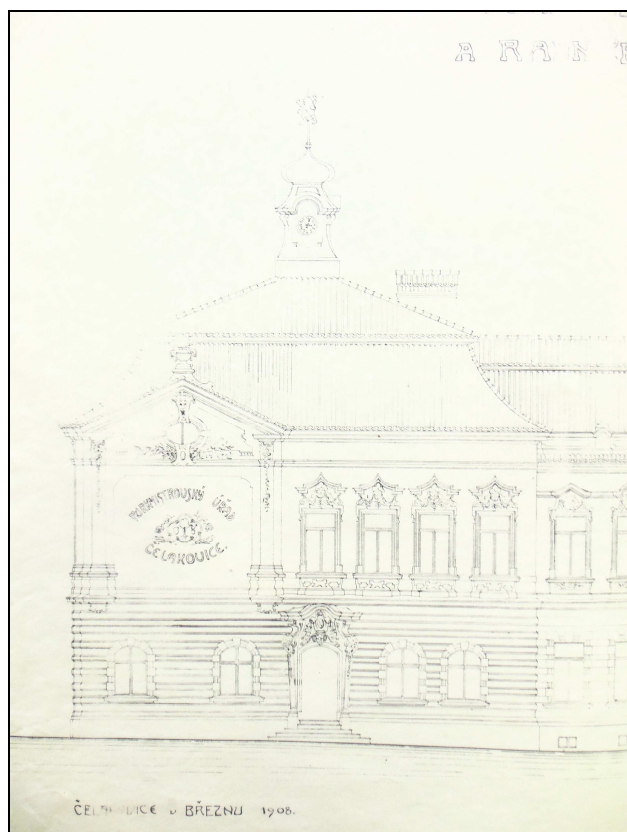
[Obr .19] Konstantin Sax: Měšťanská škola chlapecká v Čelákovících, 1909-1910, celkový pohled od jihu.

[Obr .20] Konstantin Sax: Měšťanská škola chlapecká v Čelákovících, 1909-1910, celkový pohled od jihu.

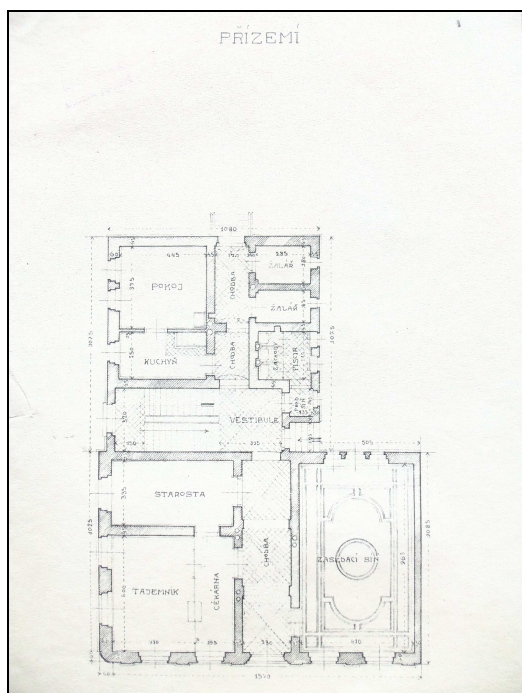
[Obr . 21] Konstantin Sax-Ferdinand Bleha (?): radnice v Čelákovících, 1911, celkový pohled od JZ.

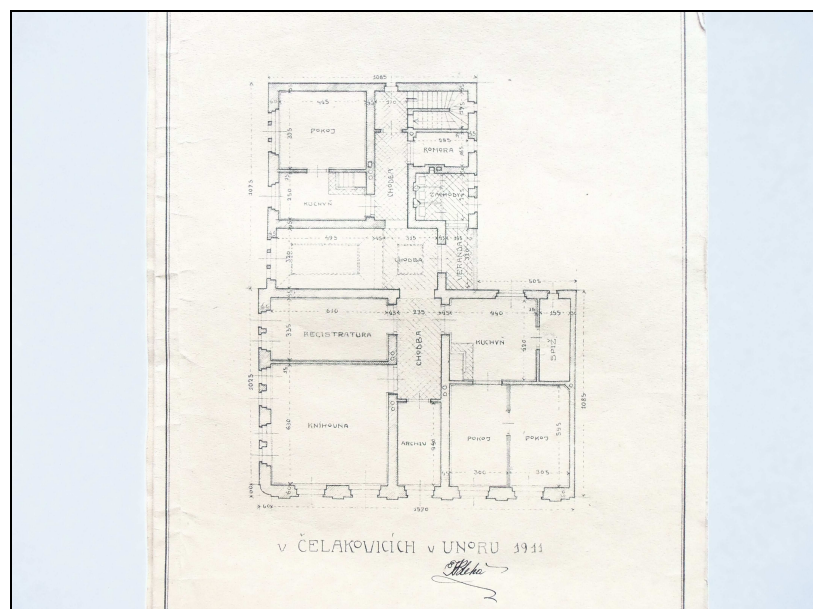
[Obr . 22] Konstantin Sax: návrh radnice v Čelákovících, 1908.

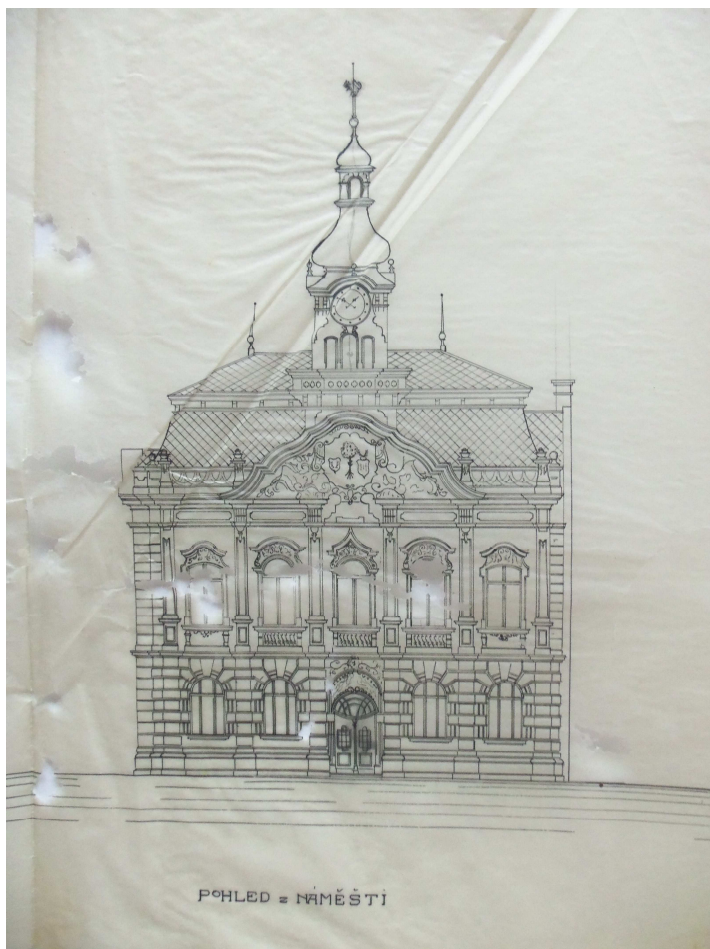
[Obr . 23] Ferdinand Bleha, návrh radnice v Čelákovících, 1908.

[Obr. 24] Ferdinand Bleha: návrh radnice v Čelákovicích, 1911, půdorys přízemí.

[Obr. 25] Ferdinand Bleha: návrh radnice v Čelákovicích, 1911, půdorys patra.

[Obr. 26] Ferdinand Bleha: plán radnice v Čelákovících, asi 1911, pohled na hlavní fasádu.

[Obr. 27] Ferdinand Bleha: plán radnice v Čelákovících, asi 1911, pohled na boční fasádu.

[Obr. 28] Konstantin Sax – Ferdinand Bleha (?): radnice v Čelákovících, 1911, boční fasáda do Rybářské ulice.

[Obr. 29] Konstantin Sax – Ferdinand Bleha (?):
radnice v Čelákovících, 1911, detail boční fasády.

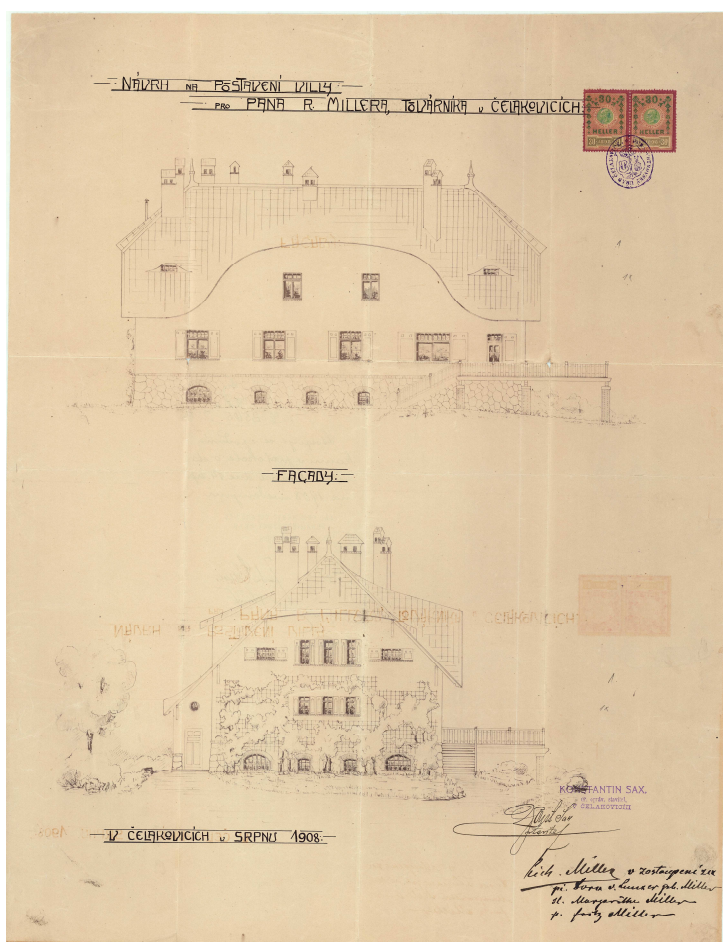
[Obr. 30] Giovanni Battista Alliprandi: dům č. p. 447 v Chebu, kol. 1700, hlavní průčelí.

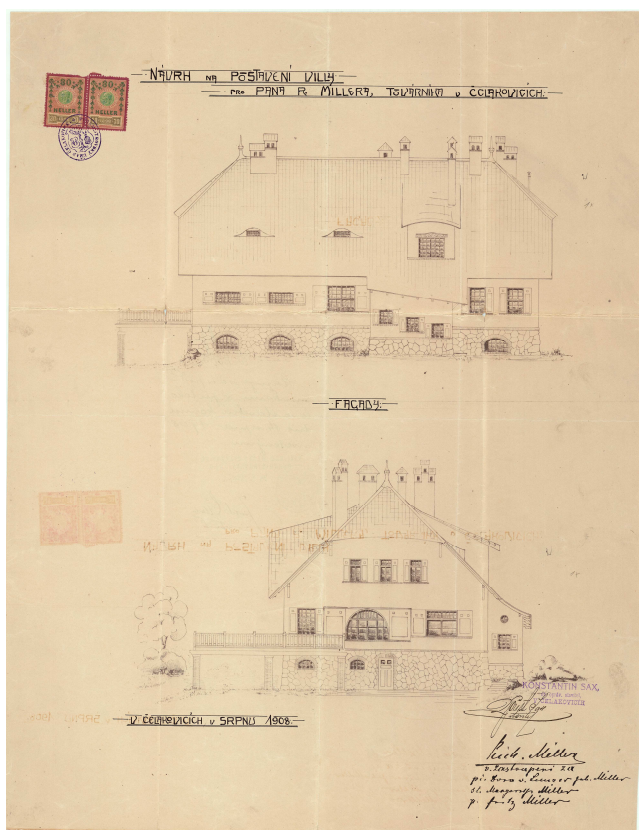
[Obr. 31] Jan Vejrych: Průmyslové muzeum v Chrudimi, 1901, detail hlavní fasády.

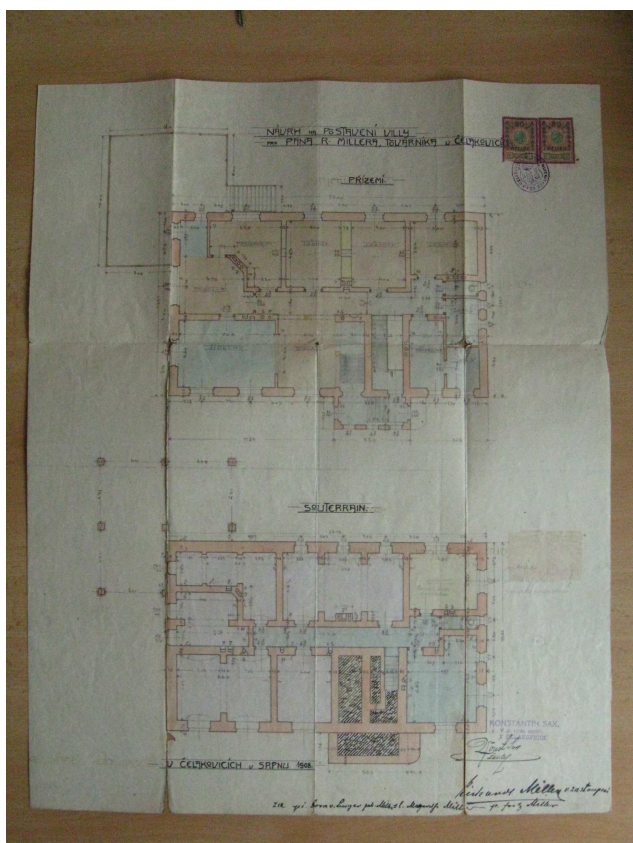
[Obr. 32] Veselí nad Lužnicí, nová radnice, 1897, celkový pohled.

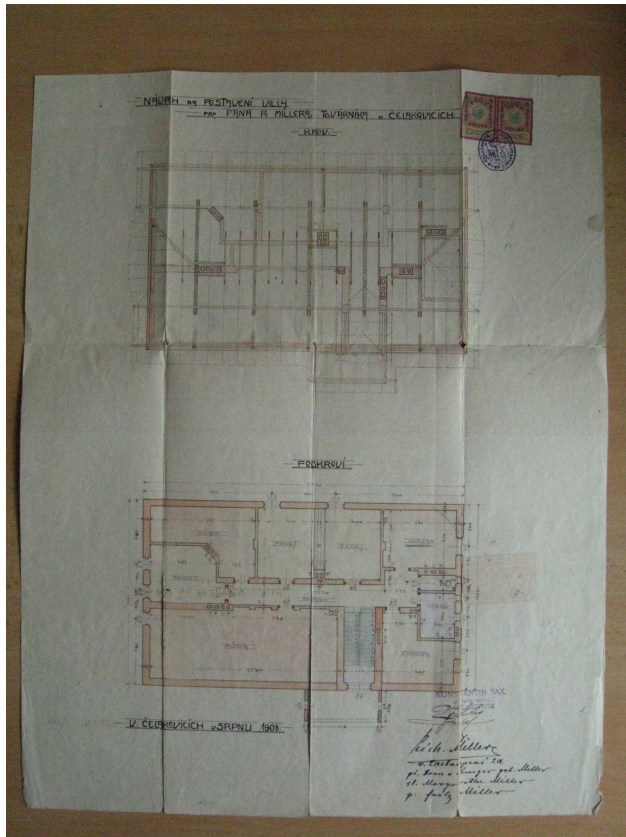
[Obr. 33] Konstantin Sax: návrh vily Dorothey Lunzerové, 1909, pohled na východní a jižní fasádu.

[Obr. 34] Konstantin Sax: návrh vily Dorothey Lunzerové, 1908, pohled na západní a severní fasádu.

[Obr. 35] Konstantin Sax: návrh vily Dorothey Lunzerové, 1908, půdorysy přízemí a suterénu.

[Obr.36] Konstantin Sax: návrh vily Dorothey Lunzerové, 1908, půdorys podkroví.

[Obr. 37] Konstantin Sax: vila Dorothey Lunzerové, 1909, pohled od jihovýchodu.

[Obr. 38] Konstantin Sax: vlastní dům č. p. 343, 1910, celkový pohled.

[Obr. 39] Konstantin Sax: vlastní dům č. p. 343, 1910, detail arkýře.

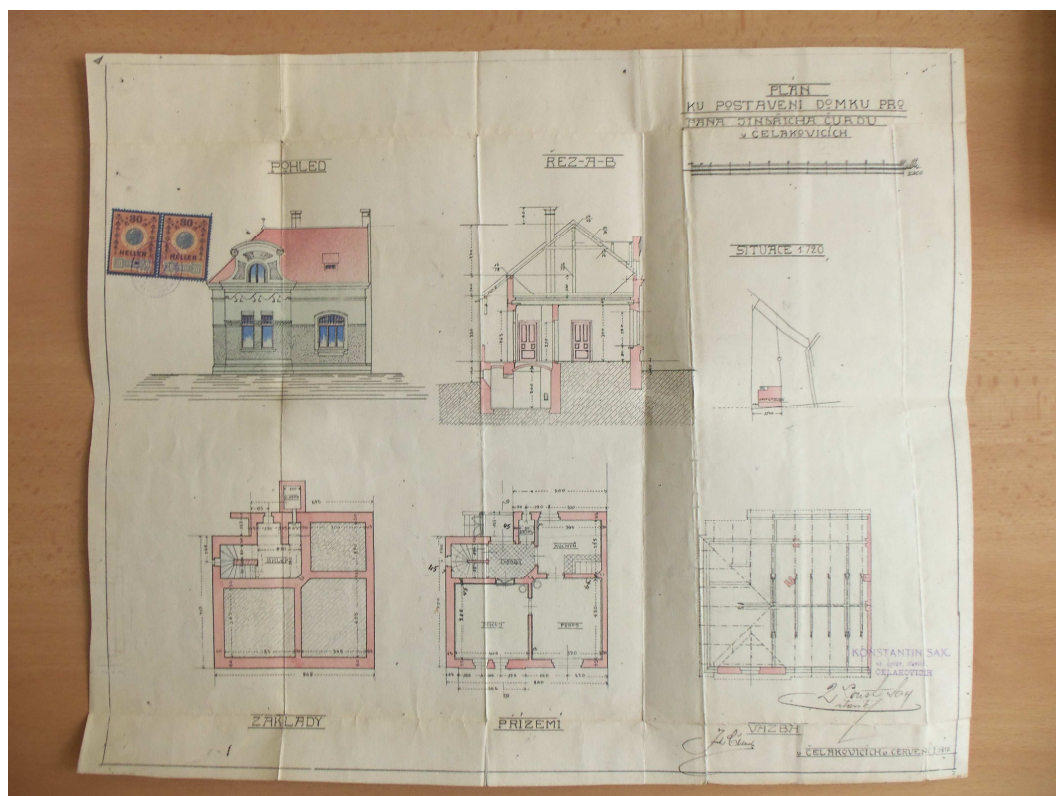
[Obr. 40] Konstantin Sax: vlastní dům č. p. 343, 1910, pohled od východu.

[Obr. 41] Konstantin Sax: dům č. p. 108, 1910, celkový pohled.

[Obr. 42] Konstantin Sax: plán domu č. p. 108, 1910, návrh fasády.

[Obr. 43] Konstantin Sax: plán domu č. p. 363, 1910, celkový pohled a půdorys.

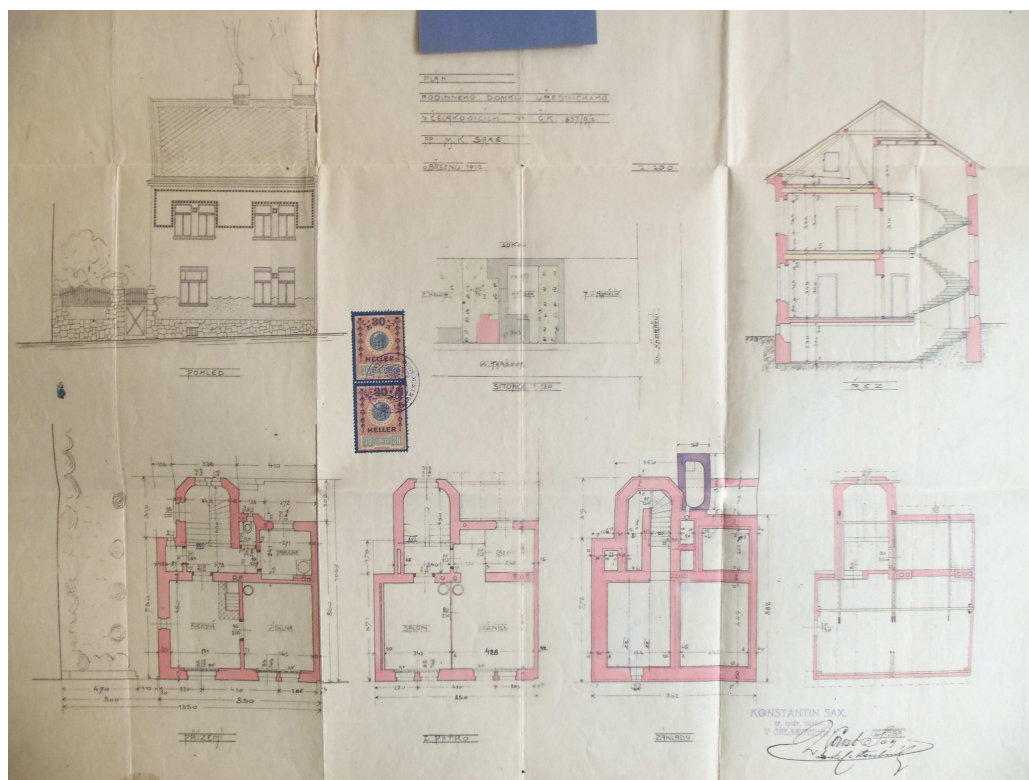

[Obr. 44] Konstantin Sax: dům č. p. 385, 1912, pohled z ulice.

[Obr. 45] Konstantin Sax: dům č. p. 385, 1912, detail oken.

[Obr. 46] Konstantin Sax: dům č. p. 385, 1912, celkový pohled a půdorys.

[Obr. 47] Konstantin Sax: Lázeňský dům Výsluní v Lázních Toušeni, 1910, celkový pohled.

[Obr. 48] Konstantin Sax: Lázeňský dům Výsluní v Lázních Toušeni a kolonáda, 1910-1912.

[Obr. 49] Otakar Novotný (?): kolonáda v Lázních Toušeni, 1912, celkový pohled od severu.

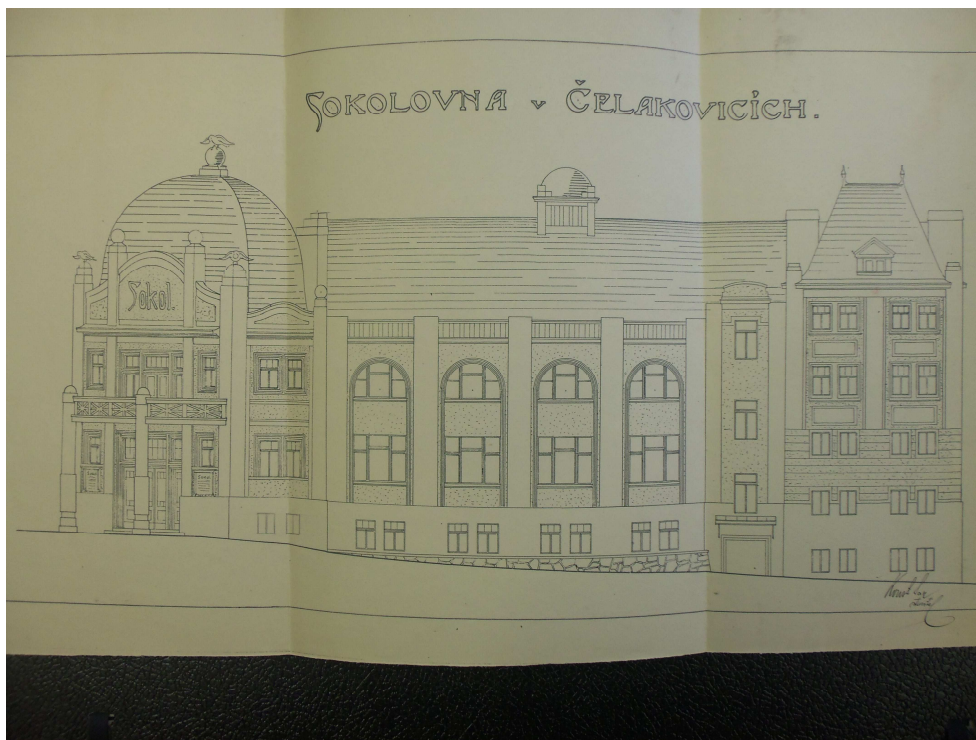
[Obr. 50] Konstantin Sax (?): dům č. p. 33 v Lázních Toušeni, 1907, celkový pohled.

[Obr. 51]] Konstantin Sax (?): dům č. p. 33
v Lázních Toušeni, 1907, detail arkýře.

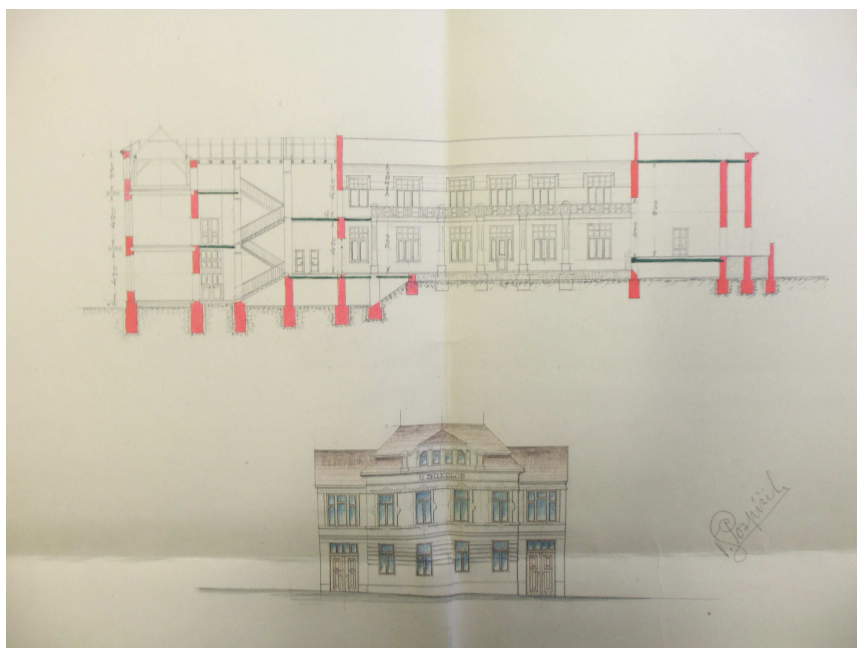
[Obr. 52] Konstantin Sax (?): dům č. p. 33 v Lázních Toušeni, 1907, pohled od jihovýchodu.

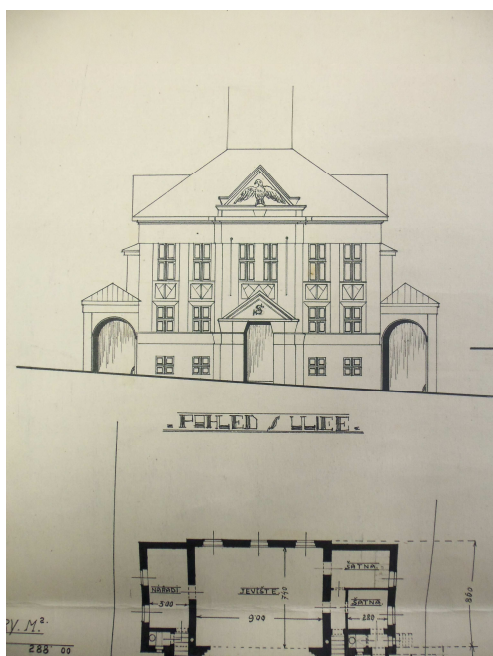
[Obr. 53] Konstantin Sax: návrh sokolovny v Čelákovicích, asi 1921, pohled na uliční fasádu.

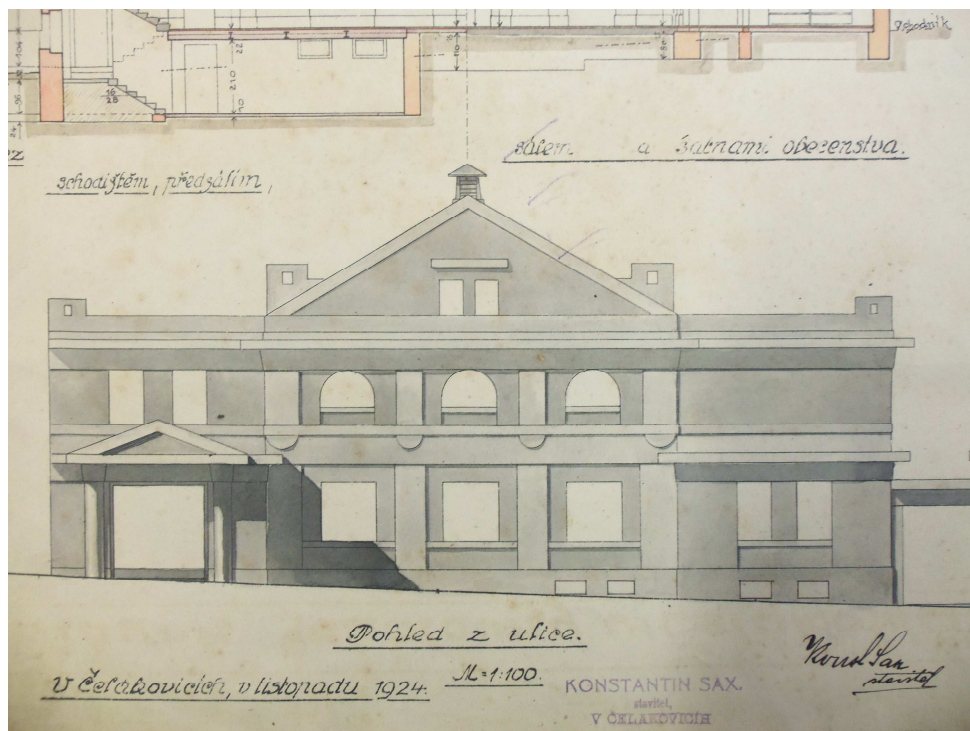
[Obr. 54] Konstantin Sax: návrh sokolovny v Čelákovicích, asi 1921, půdorys přízemí.

[Obr. 55] Vavřinec Pospíšil: návrh sokolovny v Čelákovicích, 1922, řez a pohled na průčelí.

[Obr. 56] Josef Fait: návrh sokolovny v Čelákovicích, 1922, fasáda.

[Obr. 57] Konstantin Sax: návrh sokolovny v Čelákovících, 1924, průčelí.